

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ, ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ

**ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: Η ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΕΟΛΑΙΑ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ελπίς-Σταυρούλα Καλαπόθα

Αθήνα 2018

Τριμελής Επιτροπή:

Ζέρη Περσεφόνη, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Καβαθάς Διονύσιος, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Κακαβούλια Μαρία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αιγαίου

Copyright © Ελπίς-Σταυρούλα Καλαπόθα, 2018

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τη συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων της συγγραφέως.

Συντομογραφίες

ΑΕΠ- Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν

ΔΝΤ- Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

Ε.Ε.- Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΚΤ- Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

πΓΔΜ- Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας

Ευχαριστίες

Πριν την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της παρούσας διπλωματικής εργασίας, αισθάνομαι την υποχρέωση να ευχαριστήσω ορισμένους από τους ανθρώπους που γνώρισα, συνεργάστηκα μαζί τους και έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο στην πραγματοποίησή της.

Πρώτη από όλους θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέπουσα της διπλωματικής μου εργασίας, Καθηγήτρια Περσεφόνη Ζέρη για την πολύτιμη καθοδήγηση του και την εμπιστοσύνη που μου έδειξε.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ όμως, το οφείλω στα άτομα με τα οποία συνεργάστηκα για την εκπόνηση των ποιοτικών συνεντεύξεων. Παρά τη συστολή τους και τις όποιες επιφυλάξεις τους, διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας. Με τις απόψεις και τα επιχειρήματά τους, μου δόθηκε η δυνατότητα να μελετήσω πληρέστερα το θέμα μου και να μπορέσω να αποκτήσω μια σφαιρικότερη άποψη πάνω στο υπό μελέτη αντικείμενο.

Περιεχόμενα

Συντομογραφίες	3
Ευχαριστίες	4
Περίληψη	7
Youth, Emotions and Financial Crisis	8
Εισαγωγή	9
Μεθοδολογία.....	12
Κεφάλαιο Πρώτο	16
Η Οικονομική Κρίση στην Ελλάδα	16
Αναλύοντας την Οικονομική Κρίση.....	16
Ελληνική Οικονομική Κρίση και η Κουλτούρα της Προσοδοθηρίας.....	22
Κεφάλαιο Δεύτερο	27
Το Προφίλ των Νέων Σήμερα	27
Προκλήσεις μέσα σε ένα περιβάλλον οικονομικής κρίσης	27
Η Κρίση στη διαμόρφωση της νεανικής ταυτότητας	30
Κεφάλαιο Τρίτο	33
Συναισθήματα κατά την Οικονομική Κρίση	33
Εμπλοκή του Συναισθήματος στη Λήψη Πολιτικών Αποφάσεων	33
Οι Πηγές του Συναισθήματος.....	35
Το Συναίσθημα της Οργής.....	37
Κεφάλαιο Τέταρτο	42
Σκέψεις των Νέων για τη Οικονομική Κρίση.....	42
Οικονομική Κρίση και Μνημόνιο.....	42
Εξωτερικός Δανεισμός.....	46
Ευρωπαϊκή Ένωση και Ισχυροί Ξένοι.....	52
Κοινωνικά Κινήματα στην Εποχή της Κρίσης	59
Το Μακεδονικό	65
Συμπεράσματα - Συζήτηση.....	70
Βιβλιογραφία	75

Ελληνόγλωσση.....	75
Ξενόγλωσση.....	77
Παράρτημα	81

Περίληψη

Κεντρικό θέμα της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί ο ρόλος των συναισθημάτων στην πολιτική, κατά την εποχή της οικονομικής κρίσης. Επιλέξαμε να επικεντρωθούμε στους/στις νέους/νέες που ήταν ψηφοφόροι του «ΟΧΙ» στο Ελληνικό δημοψήφισμα στις 5 Ιουλίου 2015. Προσπαθήσαμε να δούμε εάν είναι δυνατόν οι πολιτικές επιλογές των ψηφοφόρων να επηρεάζονται από τα συναισθήματα. Για χρόνια, η μελέτη των συναισθημάτων, ήθελε τις πολιτικές επιλογές να πρέπει να μένουν σε απόσταση από το συναίσθημα. Υποθέσαμε ότι η οικονομική κρίση είναι υπεύθυνη για την παραγωγή αρνητικών συναισθημάτων, αλλά και το ότι τα συναισθήματα αποτελούν μια σημαντική διάσταση της λήψης πολιτικών αποφάσεων και επιλογών. Επιπλέον, μελετήθηκαν οι αξίες που προσανατόλησαν το «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα και οι στάσεις των νέων απέναντι σε ζητήματα που σχετίζονται με: την οικονομική κρίση, τον εξωτερικό δανεισμό της χώρας, την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα Κοινωνικά Κινήματα που εκδηλώθηκαν στα χρόνια της οικονομικής κρίσης. Μεθοδολογικά πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με νέους/νέες που ως σκοπό είχαν να διερευνήσουν τα βασικότερα συναισθήματα που προκλήθηκαν κατά τα χρόνια της κρίσης, αλλά και τις νοοτροπίες τους γύρω από τα θέματα που αφορούν την πολιτική συμμετοχή, τα μέτρα λιτότητας που επιβάλλονται στη χώρα, την ευρωπαϊκή τους ταυτότητα, τα πολιτικά κόμματα και τους ευρωπαίους εταίρους μας.

Λέξεις-Κλειδιά: Συναισθήματα, Νέοι, Ελληνικό Δημοψήφισμα, Οικονομική Κρίση, Πολιτική Συμπεριφορά

Youth, Emotions and Financial Crisis

Elpis-Stavroula Kalapotha

Abstract

The main subject of this Master's Thesis is the effect of emotions in politics, in times of the Greek financial crisis. We chose to focus on young people who were voters of "NO" in the Greek referendum on July 5, 2015. We tried to research if it is possible for voters' political choices to be influenced by emotions. For years, the study of emotions, wanted political choices to be separated from emotion. Our working hypothesis is that the financial crisis is responsible for the production of negative emotions, and also that these emotions are an important dimension of political decision-making process. In addition, we have tried to examine the values of "NO" in the referendum and the attitudes of young people towards issues related to: the financial crisis, the external rents of the country, the European Union and the Social Movements that were manifested during the financial crisis. From a methodological point of view, interviews with young people were carried out to investigate the main emotions that arose during the crisis, as well as their attitudes on the issues of the political participation, the austerity measures imposed on the country, their European identity, the political parties and our European partners.

Key-words: Emotions, Youth, Greek Referendum, Financial Crisis, Political Behaviour

Εισαγωγή

Κεντρικό θέμα της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί ο ρόλος των συναισθημάτων κατά τη διαδικασία λήψης πολιτικών αποφάσεων. Αυτό που προσπαθήσαμε να μελετήσουμε, ήταν το κατά πόσο οι πολιτικές επιλογές των νέων, ιδιαίτερα μέσα σε συνθήκες οικονομικής κρίσης και γενικευμένης αβεβαιότητας, ενημερώνονται και επηρεάζονται από τα συναισθήματα. Ασχοληθήκαμε με το εάν είναι δυνατό η επικράτηση του «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου του 2015 να μελετηθεί υπό το πρίσμα της επίδρασης του συναισθήματος, ενώ σε δεύτερο επίπεδο προσπαθήσαμε να αναμετρηθούμε με τις ιδεολογικές τάσεις και τις αξίες που προσανατόλισαν τη συγκεκριμένη απόφαση και έχουν παγιωθεί στην ελληνική νεολαία της οικονομικής κρίσης. Η εργασία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του τμήματος Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών με κατεύθυνση την Επικοινωνία και Ρητορική των Μέσων.

Η μελέτη στηρίχθηκε στη μέθοδο των ποιοτικών συνεντεύξεων με άντρες και γυναίκες ηλικίας 18 έως και 34 ετών, οι οποίοι ήταν ψηφοφόροι του «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα του Ιουλίου του 2015. Στόχος μας ήταν η συλλογή ποιοτικών δεδομένων όπως «πολιτισμικές αξίες, νοήματα, συναισθήματα, στάσεις και προβληματισμοί των υποκειμένων-ατόμων» (Heidenreich, 2014). Αρχικά, πραγματοποιήθηκε η δημιουργία ενός ανοικτού ερωτηματολογίου πάνω στο οποίο στηρίχθηκαν και οι συζητήσεις που ακολούθησαν με τους συμμετέχοντες. Η έρευνα βασίστηκε σε επτά θεματικές ενότητες, όπου μέσα από την κάθε μια θελήσαμε να φωτίσουμε τις διαφορετικές πτυχές του υπό μελέτη θέματος. Τα επιμέρους θέματα που θελήσαμε να θίξουμε μέσα από την έρευνά μας ήταν: η ύπαρξη ή όχι των απαραίτητων γνώσεων αναφορικά με την οικονομική κατάσταση της χώρας, η αντίληψη των νέων για Ευρωπαϊκό οικοδόμημα και τους ευρωπαίους εταίρους μας, αλλά και η άποψη που έχουν σχηματίσει για τα κοινωνικά κινήματα που έχουν αναδυθεί κατά την εποχή της οικονομικής κρίσης.

Μετά το πέρας των συνεντεύξεων, την απομαγνητοφώνηση και την επεξεργασία τους, τελικό στάδιο αποτέλεσε η αξιολόγησή τους, και η καταγραφή των συμπερασμάτων που προέκυψαν από την ανάλυση. Προσπαθήσαμε σε πρώτο στάδιο να αναζητήσουμε και να ανακαλύψουμε ποια ήταν τα βασικότερα συναισθήματα που έχει προκαλέσει η οικονομική κρίση στους νέους/νέες ψηφοφόρους του «ΟΧΙ». Βρήκαμε ότι το κεντρικό συναίσθημα που κυριαρχούσε σε μεγαλύτερο βαθμό κατά τη

διαδικασία της ελεύθερης συζήτησης με τους συμμετέχοντες, ήταν το συναίσθημα της οργής. Τα ευρήματά μας επιβεβαίωσαν τη βιβλιογραφική έρευνα που είχε γίνει σε πρώιμο στάδιο και ήθελε όντως την οικονομική κρίση και τις συνθήκες κοινωνικο-πολιτικής κακουχίας, να είναι ικανές αιτίες παραγωγής αρνητικών συναισθημάτων, όπως αυτά του φόβου και της οργής (Βασιλόπουλος, 2018; Davou, 2017; Ντάβου, Δεμερτζής & Θάνος, 2015; Chryssochoou, Stamos & Prodromitis, 2013). Σε δεύτερο στάδιο, προσπαθήσαμε να αξιοποιήσουμε όλα τα ευρήματα που προέκυψαν μέσα από τις θεματικές μας, προκειμένου να επιχειρήσουμε μια ανάλυση προσανατολισμένη στις βασικές αξίες που διέπουν τη νέα γενιά, μέσα σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης.

Από το 2010 και έπειτα η χώρα έχει βρεθεί αντιμέτωπη με μια σφοδρή οικονομική κρίση. Η κρίση αυτή έφερε μαζί της μια σωρεία μέτρων λιτότητας, τα οποία αντιμετώπισαν τη λαϊκή δυσαρέσκεια. Οι διαμαρτυρίες ενάντια στα μέτρα αυτά έχουν υπάρξει έντονες καθ' όλη τη διάρκεια των χρόνων της κρίσης. Μια από τις μεγαλύτερες διαμαρτυρίες της εποχής των μνημονίων διεξήχθη το Μάιο του 2010, η οποία και έληξε δυστυχώς με τον ασφυκτικό θάνατο τριών πολιτών μέσα σε υποκατάστημα τράπεζας, το οποίο τυλίχθηκε στις φλόγες έπειτα από τη ρίψη εμπρηστικού μηχανισμού. Το ίδιο έτος, ένα νέο κύμα μέτρων λιτότητας οδήγησε στη δημιουργία του κινήματος των «αγανακτημένων». Από τότε, έχει ακολουθήσει πλήθος άλλων διαδηλώσεων και διαμαρτυριών, οι οποίες πολλές φορές συνοδεύονταν από βίαια επεισόδια με έντονο αντικοινοβουλευτικό χαρακτήρα.

Οι Έλληνες τείνουν να εκφράζουν την οργή τους ενάντια στο πολιτικό σύστημα, όλα αυτά τα χρόνια, με ποικίλους τρόπους. Η χώρα βίωσε και βιώνει ένα πρωτόγνωρο κύμα λαϊκής οργής. Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις όπου πολίτες στράφηκαν ακόμα και με άμεσο τρόπο εναντίων πολιτικών προσώπων, προπηλακίζοντας, είτε πραγματοποιώντας λεκτικές επιθέσεις. Η οργή αυτή ωστόσο, δεν λαμβάνει χώρα μόνο μέσω δημόσιων διαδηλώσεων ή προπηλακισμών. Υπήρξαν πολυάριθμες απόπειρες δημόσιας ανυπακοής, όπως παραδείγματος χάριν, η άρνηση πληρωμής φόρων που θεωρήθηκαν άδικοι και αφόρητοι. Ενώ, δεν ήταν λίγοι ακόμα και εκείνοι που προσπάθησαν να δώσουν τέλος στη ζωή τους. Το Απρίλιο του 2012, ο Δ. Χριστούλας αυτοκτονεί στην Πλατεία Συντάγματος. Επάνω του βρέθηκε σημείωμα που ανέφερε ότι δίνει τέλος στη ζωή του προκειμένου να αφυπνήσει την κοινή γνώμη αναφορικά με την κατάσταση που βιώνουν οι Έλληνες (Chryssochoou, Stamos & Prodromitis, 2013).

Σήμερα η ανεργία υπερβαίνει το 21,5% του ενεργού πληθυσμού (OECD, 2017). Οι μισοί Έλληνες ηλικίας 18-35 ετών δηλώνουν ότι υποστηρίζονται οικονομικά από τους γονείς ή άλλους συγγενείς. Η μεγαλύτερη μερίδα δε των νέων, δηλώνει ότι είναι έτοιμη να μεταναστεύσει σε άλλη χώρα προκειμένου να βρει εργασία. Οι νέοι/νέες σήμερα, εμπιστεύονται ελάχιστα τους θεσμούς, συμμετέχουν ελάχιστα σε συλλογικές δράσεις, ενώ υιοθετούν μια παθητική στάση απέναντι στο μέλλον τους. Ζουν στο σύμπαν των γονέων τους, εφόσον βασίζονται σχεδόν αποκλειστικά σε αυτούς και έχουν την αντίληψη ότι κατ'έξοχήν αποτελούν τη «γενιά της κρίσης». Αμφισβητούν ανοιχτά το πολιτικό σύστημα, και τις πολιτικές ελίτ, αλλά και την ευρωπαϊκή τους ταυτότητα (Παναγιωτόπουλος, 2016).

Μέσα στο πλαίσιο αυτό, της γενικευμένης δυσφορίας, υποθέσαμε ότι η οργή θα μπορούσε να αποτελέσει το κυρίαρχο συναίσθημα που χαρακτηρίζει τη νέα γενιά, αλλά και την Ελληνική κοινωνία εν γένει. Θεωρήσαμε ότι το συναίσθημα της οργής έχει λάβει δομικές διαστάσεις και έχει μετατραπεί σε ένα κυρίαρχο ιδίωμα της ελληνικής κοινωνίας και της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας. Μέσα από το μικρό μας δείγμα, των δέκα συνεντεύξεων, προσπαθήσαμε να δούμε εάν όντως οι νέοι/νέες σήμερα έχουν μέσα τους αποθέματα θυμού και οργής. Και όντως βρήκαμε ότι αισθάνονται αφόρητα μέσα σε ένα περιβάλλον ασφυκτικής οικονομικής κρίσης. Υποθέσαμε επίσης, ότι η ενασχόλησή τους με τα κοινά δρώμενα, το ενδιαφέρον τους για τις συλλογικές δομές, τις κοινές δράσεις και τους θεσμούς φθίνει σταδιακά, αλλά και το ότι βαθιές τάσεις ευρωσκεπτικισμού ριζώνουν στις συνειδήσεις τους. Στα κεφάλαια που ακολουθούν θα παρουσιαστούν τα ερευνητικά μας ευρήματα, έτσι όπως προέκυψαν μέσα από τη διαδικασία των σε βάθος συνεντεύξεων.

Οι λόγοι επιλογής του συγκεκριμένου επιστημονικού θέματος για την εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας ήταν πολλοί. Αρχικά θελήσαμε να μελετήσουμε το εξαιρετικά επίκαιρο αλλά και πολύπλοκο τρόπο κινητοποίησης των συναισθημάτων σε περιόδους οικονομικής κρίσης και ιδιαίτερα όταν αυτές φέρνουν τα άτομα αντιμέτωπα με μια κρίσιμη πολιτική επιλογή, όπως αυτή που σχετίζεται με την ψήφο σε ένα εθνικό δημοψήφισμα. Παράλληλα, δελεαστικό ήταν και το να ασχοληθούμε με το νοοτροπικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο στηρίζεται η τοποθέτηση των πολιτών για ζητήματα που απασχολούν τη δημόσια σφαίρα. Όταν ειδικά έχουμε να κάνουμε με τη νέα γενιά, το ερευνητικού ενδιαφέρον πολλαπλασιάζεται, καθώς κινητοποιείται από τις προκλήσεις που βιώνει μέσα σε ένα περιβάλλον οικονομικής ανέχειας, γονικής προστασίας και έντονης απελπισίας.

Μεθοδολογία

Σήμερα ένας μεγάλος αριθμός μελετών καταδεικνύει τη στενή σχέση ανάμεσα στα συναισθήματα και την πολιτική. Η διαδικασία λήψης πολιτικών αποφάσεων τροφοδοτείται και ενημερώνεται σε μεγάλο βαθμό από το συναίσθημα. Οι συναισθηματικές αντιδράσεις όμως των πολιτών σε περιόδους οικονομικής κρίσης και κοινωνικής ευπάθειας, φαίνεται να εντείνονται σε αξιοσημείωτο βαθμό. Όπως είναι κατανοητό, η οικονομική κρίση συνιστά ένα απειλητικό γεγονός για το άτομο, το οποίο υπονομεύει τη δυνατότητά του να σχεδιάζει το μέλλον. Υποθέσαμε ότι οι συνθήκες τρωτότητας και οικονομικής ευπάθειας ήταν ικανές για να κινητοποιήσουν το συναίσθημα της οργής, στους κόλπους των νέων. Οι συνθήκες με τις οποίες καλούνται να αναμετρηθούν: φτώχεια, ανεργία και ανέχεια, μπορούν να παράγουν αρνητικά συναισθήματα, τα οποία επηρεάζουν μεταξύ άλλων και τις πολιτικές τους επιλογές.

Θεωρήσαμε ότι είναι πιθανό αυτό το έντονο κλίμα θυμού να μπορεί να εξηγήσει συμπεριφορές που χαρακτήρισαν την πολιτική ζωή στην Ελλάδα κατά τα τελευταία οκτώ χρόνια της οικονομικής κρίσης. Έτσι, προσπαθήσαμε να δούμε εάν η επικράτηση του «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα του Ιουλίου του 2015 πυροδοτήθηκε, έστω και μερικώς, από το συναίσθημα της οργής ή της αγανάκτησης απέναντι στα κυρίαρχα βιώματα της οικονομικής κρίσης. Οι νέοι/νέες είναι αυτοί που σε μεγάλο βαθμό έχουν πληγεί από την κρίση, βλέποντας ότι καλούνται να αντιμετωπίσουν ένα μάλλον αβέβαιο μέλλον. Το γεγονός αυτό δεν μπορεί παρά να ασκεί σημαντική επιρροή και να αφήνει βαθιά το στίγμα του και στη συναισθηματική τους κατάσταση, αλλά και στην πολιτική τους συμπεριφορά. Στη συνέχεια θελήσαμε να μελετήσουμε τόσο τις βασικές αξίες που προσανατόλησαν την απόφαση της επιλογής του «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα, όσο και τις κυρίαρχες τάσεις που έχουν διαμορφωθεί στην ελληνική νεολαία κατά τη μακρά πλέον περίοδο της ελληνικής οικονομικής κρίσης.

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε βασίστηκε σε ποιοτικές, σε βάθος συνεντεύξεις. Στόχος μας ήταν να διεισδύσουμε στην προσωπικότητα των υποκειμένων και να κατανοήσουμε τις κοινωνικές επιρροές που έχουν δεχθεί (Παπαγεωργίου, 1998, σελ. 9-10). Ουσιαστικά, αυτό που προσπαθήσαμε ήταν να αντλήσουμε ποιοτικά δεδομένα που σχετίζονται με τα συναισθήματα, τις πεποιθήσεις, τους προβληματισμούς και τα διλήμματα των συμμετεχόντων (Heidenreich, 2014, σελ. 1). Προσπαθήσαμε δηλαδή να σχηματίσουμε ένα νοητικό περιεχόμενο για να

αποκαλύψουμε πτυχές τις προσωπικότητάς τους, καθώς και να οργανώσουμε συμπεριφρές (Cohen & Manion, 1994, σελ. 307-308).

Αποπειραθήκαμε να καταρτίσουμε ένα γενικό σύνολο ερωτήσεων που θα αφορούσαν θέματα που είχαμε προκαθορίσει, αλλά τα οποία όμως θα άφηναν τη δυνατότητα στον ερωτώμενο να ξεδιπλώσει ελεύθερα τις σκέψεις και τις πεποιθήσεις του. Τα ερωτήματα, δεν τέθηκαν πάντα με αυστηρά προκαθορισμένη σειρά, γεγονός που επέτρεψε στον ερωτώμενο να κατέχει τον πρωταγωνιστικό ρόλο (Κυριαζή, 2001, σελ. 122).

Για τους σκοπούς της έρευνας, διενεργήθηκαν 10 ποιοτικές συνεντεύξεις με νέους άνδρες και γυναίκες ηλικίας 18 έως και 34 ετών. Το δείγμα μας, συμπληρώθηκε αποκλειστικά από πολίτες/ιδιώτες. Έτσι, ξεκινήσαμε με την προϋπόθεση ότι δεν θα έχουν την πλήρη γνώση και συνείδηση του υπό μελέτη θέματος. Επομένως, δεν περιμέναμε να μπορούν να μας εξηγήσουν, αλλά και να φωτίσουν άμεσα και πλήρως όλες τις πτυχές του θέματος που μελετήθηκε. Οι ερωτήσεις τέθηκαν με τον απλούστερο δυνατό τρόπο (Heidenreich, 2014, σελ. 2-3) και αυτό που περιμέναμε να λάβουμε ήταν οι αυθόρμητες και ανεπιτήδευτες απαντήσεις των συμμετεχόντων.

Κατά την πρώτη φάση της έρευνας, καταρτίστηκε το ερωτηματολόγιο, αλλά και η αιτιολόγηση κάθε μιας από τις ερωτήσεις που δημιουργήθηκαν (Heidenreich, 2014, σελ. 3). Η πρώτη θεματική σχετιζόταν με την επίγνωση των αιτιών που οδήγησαν στην οικονομική κρίση. Με αυτή τη θεματική, σε ένα πρώιμο στάδιο, θελήσαμε να εξετάσουμε το εάν οι συμμετέχοντες έχουν τις απαραίτητες γνώσεις σχετικά με την κρίση χρέους της χώρας.

Η δεύτερη θεματική ενότητα, αφορούσε τη μνημόνιο. Και σε αυτή τη θεματική αναζητήσαμε απαντήσεις που έχουν άμεση σχέση με τις αντιλήψεις των νέων αναφορικά με τη δανειακή στήριξη που χορηγήθηκε στη χώρα από το 2010 έως και σήμερα. Από τη μια πλευρά, προσπαθήσαμε να ανακαλύψουμε αν οι νέοι/νέες έχουν επίγνωση του λόγου για τον οποίο η χώρα αναγκάστηκε να προβεί σε εξωτερικό δανεισμό, αλλά και ποιές σκέψεις κάνουν πάνω στο θέμα. Από την άλλη όμως, προσπαθήσαμε να βγάλουμε στην επιφάνεια αντιλήψεις που αφορούν τα πολιτικά κόμματα και το μερίδιο ευθύνης που φέρουν στην οικονομική κρίση. Η τρίτη θεματική μας, διερεύνησε την κουλτούρα και την άποψη των ερωτώμενων αναφορικά με τον εξωτερικό δανεισμό που έχει χορηγηθεί στην Ελλάδα.

Η τέταρτη θεματική, εξέτασε την πρόσληψη των ισχυρών ξένων. Η συγκεκριμένη, αποτέλεσε μια από τις πιο κρίσιμες θεματικές μας. Θέσαμε ερωτήσεις

που αφορούσαν παραδείγματα χάριν, την Άνγκελα Μέρκελ, τον Βολφγκανγκ Σόιμπλε, το ΔΝΤ, την ΕΚΤ και άλλους μηχανισμούς και θεσμούς στήριξης και χρηματοδότησης της χώρας. Εκεί θελήσαμε να διαπιστώσουμε την αντίληψη που έχει παγιωθεί αναφορικά με τους συγκεκριμένους θεσμούς. Η πέμπτη θεματική, εξέτασε τη γενικότερη πρόσληψη του Ευρωπαϊκού οικοδομήματος από τους νέους/νέες. Η συζήτηση για την πρόσληψη της Ε.Ε. από τους έλληνες πολίτες, είναι αρκετά μεγάλη κατά τα χρόνια της κρίσης. Προσπαθήσαμε να διαπιστώσουμε και μέσα από το δικό μας δείγμα, εάν όντως επικρατεί κλίμα αντιευρωπαϊσμού/ευρωσκεπτικισμού στη νεολαία, γεγονός που φυσικά πυροδότησε την ψήφιση του ΟΧΙ στο δημοψήφισμα. Με την έκτη θεματική, προσπαθήσαμε να καταγράψουμε τις απόψεις των νέων συμμετεχόντων αναφορικά με τα νεοφυή κοινωνικά κινήματα της οικονομικής κρίσης. Ενώ, με την έβδομη και τελευταία θεματική μας, εξετάσαμε το Μακεδονικό ζήτημα. Ένα θέμα το οποίο μπορεί να μη σχετίζεται άμεσα με την οικονομική κρίση, είναι όμως ένα ξεκάθαρο δείγμα της γνήσιας αποθέωσης του συναισθήματος στην εποχή μας.

Η δεύτερη φάση της έρευνας, περιείχε την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων, αλλά και την απομαγνητοφώνησή τους. Όσον αφορά το στάδιο της λήψης των συνεντεύξεων δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στο χωρο-χρονικό της πλαίσιο, καθώς αυτό είναι που χρωματίζει και καθορίζει όλη τη διαδικασία (Heidenreich, 2014, σελ.3). Ο χώρος καθοριζόταν κάθε φορά από τον ερωτώμενο, ενώ φροντίσαμε επίσης η διεξαγωγή των συνεντεύξεων να πραγματοποιείται σε εξωτερικούς χώρους προκειμένου να δημιουργηθεί αίσθημα οικειότητας και να μη διστάζουν οι ερωτώμενοι/ερωτώμενες να εκφράσουν αυθόρμητα τις απόψεις τους. Ένα αναπάντεχο πρόβλημα που προέκυψε, είχε σχέση με τη συστολή των ερωτώμενων, η οποία αφορούσε ορισμένες ερωτήσεις. Δεδομένου του ότι σε ορισμένα σημεία προσπαθήσαμε να εξετάσουμε τις γνώσεις τους σχετικά με τα αίτια της οικονομικής κρίσης, αλλά και τη δράση ορισμένων ευρωπαϊκών θεσμών και μηχανισμών, πολλοί από τους συμμετέχοντες ένιωσαν εκτεθειμένοι μπροστά σε μια πιθανή έλλειψη γνώσης. Έγινε προσπάθεια το ζήτημα να αντιμετωπιστεί με λεπτότητα έτσι ώστε να μην «κλειστούν στον εαυτό τους» και να μην αισθανθούν περισσότερη ντροπή ή συστολή.

Η τρίτη φάση της έρευνας αφορούσε τέλος, την ανάλυση, αξιολόγηση και αποκρυπτογράφηση των ποιοτικών δεδομένων μας. Η φάση της ανάλυσής μας χωρίστηκε και πάλι σε τρία επιμέρους στάδια/επίπεδα (Heidenreich, 2014, σελ. 4-5). Κατά το πρώτο στάδιο προέκυψε η εικόνα του κάθε επιμέρους ατόμου. Η εικόνα αυτή

προήλθε από την ανάλυση και μελέτη των σκέψεων, των αντιλήψεων και των συναισθημάτων του καθενός μεμονομένα. Προσπαθήσαμε να βγάλουμε μια πλήρη εικόνα των δράσεων και των σκέψεων του ατόμου ξεχωριστά. Το στάδιο αυτό, ουσιαστικά περιέλαβε το χτίσιμο ενός προφίλ του ερωτώμενου/της ερωτώμενης, με βάση τα στοιχεία που παρουσιάζουν συνάφεια με το θέμα της έρευνάς μας.

Στη συνέχεια, το δεύτερο επίπεδο ανάλυσης περιείχε το συσχετισμό των ατόμων που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις με τις διάφορες θεματικές μας. Η συσχέτιση φιλοδοξούσε να οδηγήσει στη διαμόρφωση χαρακτηριστικών θεματικών ή ανθρώπινων ομάδων. Η ανάλυση αυτή, είχε ως στόχο τη δημιουργία περισσότερο γενικών συμπερασμάτων σε σχέση με την πρώτη φάση ανάλυσης των συνεντεύξεων. Τέλος, λειτουργώντας με ακόμα πιο αφαιρετική σκέψη περάσαμε στο τρίτο στάδιο ανάλυσης, αυτό του συσχετισμού θεματικών και ανθρώπινων ομάδων. Αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία ακόμα μεγαλύτερων κατηγοριών.

Σε κάθε σημείο της έρευνας, ήταν συνεχής η προσπάθεια κατανόησης των συμμετεχόντων. Προσπαθήσαμε να εστιάσουμε «στα κοινά στοιχεία που προκύπτουν κατά τον συσχετισμό θεμάτων και θέσεων με τα λεγόμενα των διαφορετικών τύπων συνεντευξιαζόμενων». Προσπάθεια επίσης έγινε, με σκοπό να προκύψει η επιθυμητή σύζευξη του αφηρημένου επιστημονικού λόγου με τον λόγο των ερωτώμενων (Heidenreich, 2014, σελ. 5).

Μέσα από το στάδιο διεξαγωγής και ανάλυσης των σε βάθος συνεντεύξεων, η αρχική μας θέση επιβεβαιώθηκε. Διαπιστώσαμε όντως, ότι οι νέοι/νέες σε πολύ μεγάλο βαθμό αισθάνονται οργή και αγανάκτηση για την κοινωνικο-οικονομική κατάσταση που βιώνουν. Τοποθετούν τον εαυτό τους στη θέση του θύματος, θερμώντας πως εκείνοι είναι η γενιά που καλείται να πληρώσει το βαρύ τίμημα της οικονομικής κρίσης. Παρά το ότι τονίζουν πως ενδιαφέρονται για την οικονομία, λίγες γνώσεις φέρουν για την οικονομική κρίση και την κρίση χρέους της χώρας μας. Ενώ τέλος, σε αντίθεση με το ότι δηλώνουν πως το καλύτερο για την Ελλάδα είναι η παραμονή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η συνέχιση της Ευρωπαϊκής της πορείας, βρίσκουμε ότι είναι το λιγότερο ευρωσκεπτικιστές, έως και αντι-ευρωπαϊστές.

Κεφάλαιο Πρώτο

Η Οικονομική Κρίση στην Ελλάδα

Αναλύοντας την Οικονομική Κρίση

Η Ελλάδα, βρέθηκε στο επίκεντρο της κρίσης χρέους μετά τα γεγονότα του 2008 και την κατάρρευση της Wall Street. Το 2009, η χώρα αποκόπηκε από το δανεισμό στις χρηματοπιστωτικές αγορές, με αποτέλεσμα στις αρχές του 2010 να βρεθεί αντιμέτωπη με τη χρεοκοπία. Προκειμένου να αποφευχθεί η ολοκληρωτική οικονομική καταστροφή της, η οποία θα καθιστούσε το κράτος αφερέγγυο, θα έθετε σε σοβαρό κίνδυνο το τραπεζικό σύστημα της Γαλλίας και της Γερμανίας, αλλά και θα οδηγούσε σε στάση πληρωμών μισθών και συντάξεων στο εσωτερικό, η λεγόμενο τρίοικονομία (Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, Ευρωπαϊκή Επιτροπή) χορήγησε οικονομική βοήθεια στην χώρα, ύψους 110 δισ. ευρώ υπό τη μορφή δανείου. Η οικονομική αυτή στήριξη, συνοδεύτηκε από μια σειρά μέτρων οικονομικής προσαρμογής, όπως περικοπές στον προϋπολογισμό και αυξήσεις φόρων. Το 2012 και βυθιζόμενη ακόμα πιο βαθιά στην κρίση η χώρα χρειάστηκε και δεύτερο σχέδιο διάσωσης, λαμβάνοντας οικονομική βοήθεια ύψους 130 δισεκατομμυρίων ευρώ με αίτημα για περισσότερες μεταρρυθμίσεις στο δημόσιο τομέα. Ενώ τέλος, το 2015 και μετά από μια μακρά περίοδο διαπραγματεύσεων χορηγήθηκε και το τρίτο, ως και σήμερα, δάνειο από τους θεσμούς. Η τρίτη αυτή δανειακή σύμβαση, ύψους 86 δισ. ευρώ συνοδεύεται μεταξύ άλλων και από την απαίτηση για το άνοιγμα των ιδιωτικοποιήσεων και μεγαλύτερη ευελιξία στην αγορά εργασίας (Huliaras & Sotiropoulos, 2018).

Παρά τη μεγάλη πρόοδο στον περιορισμό του δημοσιονομικού ελλείματος, και την πραγματοποίηση ορισμένων απαραίτητων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, το ΑΕΠ της χώρας έχει συρρικνωθεί, οι εξαγωγές παραμένουν στάσιμες, η ανεργία αυξήθηκε πάνω από 25%, ενώ το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ βρίσκεται στο 183% (OECD, 2018). Εν ολίγοις, και τα τρία προγράμματα οικονομικής βοήθειας που χορηγήθηκαν στην Ελλάδα έπεσαν στο κενό, καταλήγοντας σε αποτυχία. Η χώρα, εξακολουθεί να είναι βυθισμένη στην κρίση, ενώ το οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό μέλλον της προβλέπεται μάλλον δυσοίωνο. Οι μεταρρυθμίσεις φαίνεται να μην είναι ικανές να αναχαιτίσουν τους αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης της οικονομίας, ενώ η πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας βρίσκεται σε συνεχή αναβρασμό. Είναι

φανερό πως από το 2009 και έπειτα, η Ελλάδα είναι εγκλωβισμένη σε μια κρίση χρέους, χωρίς ορατή διέξοδο. Οι κυβερνήσεις, επιδιώκουν την εφαρμογή μέτρων λιτότητας για την αποφυγή της χρεοκοπίας, χωρίς όμως αυτά να προδιαγράφουν το τέλος της οικονομικής κατάρρευσης. Αντίθετα η ύφεση επιτείνεται, ενώ η βελτίωση των δομικών αδυναμιών του δημόσιου συστήματος μοιάζει σχεδόν αδύνατη. Οι μεταρρυθμίσεις που επιβάλλονται ως αντάλλαγμα της οικονομικής βοήθειας τίθενται υπό σημαντική αμφισβήτηση, μεγαλώνοντας ακόμα περισσότερο το χάσμα ανάμεσα στους πολίτες και τα κέντρα λήψης αποφάσεων.

Στόχος του κεφαλαίου, είναι η παρουσίαση και αποτίμηση των βασικότερων αιτιών της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, έτσι όπως αυτά μελετήθηκαν και εκφράστηκαν από την εγχώρια και διεθνή επιστημονική κοινότητα. Εφόσον το ερευνητικό αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας, σχετίζεται μεταξύ άλλων, με την καταγραφή της συναισθηματικής διάστασης της οικονομικής κρίσης, αλλά και το πως αυτή εγγράφεται στις συνειδήσεις των νέων της χώρας έχει ιδιαίτερη αξία η ενασχόλησή μας με τη μελέτη των βασικότερων αιτιών της. Καθώς υποστηρίζεται ότι οι νέοι σήμερα λίγη γνώση φέρουν σχετικά με το διακύβευμα της κρίσης, θα ήταν ανούσιο να προχωρήσουμε σε οποιαδήποτε ανάλυση χωρίς να προϋπάρχει η μελέτη των κυριότερων αυτών αιτιών που απασχολούν και θα απασχολούν τη χώρα.

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζονται οι πιθανές εξηγήσεις αναφορικά με το ξέσπασμα της Ελληνικής κρίσης, ενώ επίσης πραγματοποιείται μια απόπειρα καταγραφής και των κοινωνικών ή πολιτικών παραγόντων που διαδραμάτισαν σημαίνοντα ρόλο στην εξάπλωση και διαιώνισή της. Υποστηρίζουμε ότι οι χρόνιες παθογένειες του ελληνικού κράτους, έχουν αφήσει για τα καλά το στίγμα στην κουλτούρα και τις συνειδήσεις των Ελλήνων. Καταληκτικά, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη μελέτη των Χουλιάρα και Σωτηρόπουλου (2018), οι οποίοι παρέχουν μια επιπλέον διάσταση στη μελέτη του φαινομένου. Το κύριο επιχείρημά τους βασίζεται στο ότι η Ελλάδα είναι ένα κράτος προσοδοθήρας (rentier state), ή αλλιώς «ραντιέρης». Υποστηρίζουν δηλαδή, ότι οι αποτυχίες της διακυβέρνησης της χώρας πριν και μετά την έναρξη της κρίσης προήλθαν από την επίδραση μεγάλων εξωτερικών δανείων και χρημάτων που εισέρρευσαν από το εξωτερικό και εκχωρήθηκαν στα αδύναμα κρατικά ιδρύματα της χώρας.

Υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός προσεγγίσεων και μελετών για την οικονομική κρίση στην Ελλάδα, οι οποίες θα μπορούσαν να ενταχθούν σε δυο βασικές κατηγορίες

ή σχολές σκέψης. Η πρώτη, υπογραμμίζει τη σημασία των εξωτερικών παραγόντων. Βασικός εκπρόσωπος της συγκεκριμένης κατηγορίας είναι ο οικονομολόγος Paul Krugman. Ο Krugman (2012), τονίζει τη σημασία του κοινού νομίσματος, αλλά και το ρόλο των ευρωπαϊών αξιωματούχων, οι οποίοι για τον ίδιο φέρουν μεγαλύτερη ευθύνη για την οικονομική κατάρρευση της χώρας, από αυτή που φέρει η εγχώρια πολιτική ελίτ και η κοινωνία. Φυσικά, χρεώνει στην Ελλάδα μεγάλο μερίδιο της αποτυχίας όχι μόνο στο οικονομικό επίπεδο, αλλά και στο κοινωνικό. Αυτή η αποτυχία όμως στους παραπάνω τομείς, δεν ήταν ικανή να προκαλέσει την κρίση που διαρρηγνύει τη χώρα και απειλεί να διαλύσει και ολόκληρη την Ευρώπη με την εξάπλωσή της.

Οι καταβολές της καταστροφής στη θεωρία Krugman (2012), βρίσκονται στα Βόρεια: στις Βρυξέλλες, στη Φρανκφούρτη και στο Βερολίνο, όπου οι ξένοι αξιωματούχοι δημιούργησαν ένα θανατηφόρο νομισματικό σύστημα. Τονίζει, πως στην Ελλάδα επικρατούσε πράγματι η διαφθορά σε μεγάλο βαθμό, η φοροδιαφυγή, ενώ οι κυβερνήσεις είχαν συνηθίσει να δρουν πέρα και πάνω από τις δυνατότητές τους. Εκτός αυτού, και η παραγωγικότητα της Ελληνικής εργασία ήταν χαμηλή σε σχέση με τα Ευρωπαϊκά πρότυπα (25% υπό του μέσου όρου της ΕΕ). Για τον Krugman (2012) όμως, η γενεσιουργός αιτία της οικονομικής κρίσης βρίσκεται όχι στα παραπάνω, αλλά στο νόμισμα του ευρώ. Υποστηρίζει πως πριν δεκαπέντε χρόνια η Ελλάδα δεν ήταν παράδεισος, αλλά ούτε όμως βρισκόταν και στη δεινή θέση που βρίσκεται σήμερα. Η ανεργία ήταν υψηλή αλλά όχι καταστροφική, ενώ το κράτος είχε έσοδα από τις εξαγωγές, τη ναυτιλία και άλλες πηγές που του επέτρεπαν να πληρώνει τις εισαγωγές του.

Στη συνέχεια όμως υιοθετήθηκε το ευρώ, γεγονός που είναι συνώνυμο με την έναρξη της οικονομικής καταστροφής της χώρας. Ξεκίνησε να καλλιεργείται η αντίληψη ότι η χώρα είναι ένα ασφαλές μέρος για επενδύσεις. Το ξένο χρήμα άρχισε να εισρέει στην Ελλάδα, η οικονομία άνθιζε, ο πληθωρισμός αυξανόταν και η Ελλάδα γινόταν όλο και λιγότερο ανταγωνιστική. Οι Έλληνες σπαταλούσαν μεγάλο μέρος, αν όχι το μεγαλύτερο, των χρημάτων που πλημμύριζαν τη χώρα. Το ίδιο όμως έκαναν και όλοι όσοι βρίσκονταν στη φούσκα του ευρώ. Η ύπαρξη του κοινού νομίσματος για τον οικονομολόγο, αφαίρεσε από τη χώρα την ικανότητα της διόρθωσης και αναχαίτησης της οικονομικής κρίσης, μέσα από την ύπαρξη μιας ισχυρής κεντρικής κυβέρνησης η οποία θα ήταν ικανή να παρέχει η ίδια στον εαυτό της τη διάσωση, μέσα από την αυτόνομη άσκηση νομισματικής πολιτικής (Krugman, 2012).

Έτσι, μεγάλο μέρος του προβλήματος, εντοπίζεται στο πεδίο δράσης των Ευρωπαίων αξιωματούχων οι οποίοι πείστηκαν ότι θα μπορούσαν να δημιουργήσουν ένα ενιαίο νόμισμα, καταργώντας την ύπαρξη ενιαίας κυβέρνησης. Επέτειναν δε περισσότερο την κατάσταση, δημιουργώντας την αντίληψη ότι οι παθογένειες του νομίσματος προκλήθηκαν από την ανεύθυνη στάση και συμπεριφορά των Νότιο-Ευρωπαίων και ότι το σύστημα θα λειτουργούσε αποτελεσματικότερα εφόσον οι πολίτες πείθονταν να υποφέρουν από μεταρρυθμίσεις και διαρθρωτικά μέτρα, λίγο περισσότερο (Krugman, 2012).

Η δεύτερη πτυχή των εξηγήσεων αναφορικά με την οικονομική κρίση στην Ελλάδα, επικεντρώνεται στους εγχώριους παράγοντες, οι οποίοι κατά κύριο λόγο αφορούν τα χρόνια διαρθρωτικά προβλήματα της Ελληνικής οικονομίας και τη δημοσιονομική κακοδιαχείριση, από τη δεκαετία του 1980, μέχρι την επικράτηση του λαϊκισμού και των πελατειακών σχέσεων μετά τη μετάβαση της Ελλάδας στη δημοκρατία το 1974. Οι μελέτες σε αυτή την κατηγορία είναι πολυάριθμες και εκτεταμένες. Παρακάτω, θα παραθέσουμε ένα μικρό μόνο μέρος των προσεγγίσεων που αφορούν το ρόλο που διαδραμάτισαν οι αστοχίες του ελληνικού κράτους αναφορικά με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης στη χώρα.

Ο Takis S. Pappas (2013), εντοπίζει τα αίτια της οικονομικής κρίσης, στο λαϊκισμό και τη δημαγωγία εντός του κράτους. Αναφέρει πως στις αρχές της οικονομικής κρίσης ο πρώην αντιπρόεδρος του ΠΑΣΟΚ Θεόδωρος Πάγκαλος πυροδότησε μια ολόκληρη διαμάχη κατά την οποία εγωιστικά και απερίσκεπτα άτομα, δηλαδή οι Έλληνες πολίτες, επέλεξαν το προσωπικό τους κέρδος έναντι της κοινωνικής ευημερίας. Όπως ο ίδιος δήλωσε στο κοινοβούλιο στις 21 Σεπτεμβρίου του 2010: «εμείς [οι Έλληνες], τα φάγαμε μαζί, ακολουθώντας μια πρακτική αθλιότητας, δωροδοκίας και σπατάλης δημόσιου χρήματος». Το πρόβλημα όμως με αυτού του είδους τις ερμηνείες είναι ότι το ελληνικό πολιτικό σύστημα, δεν είναι ένα ακυβέρνητο καράβι όπου ασυνείδητα άτομα προσπαθούν να αυξήσουν την οριακή χρησιμότητα δημόσιων αγαθών προς όφελός τους. Η οικονομική κρίση, ξέσπασε εντός ενός θεσμικοποιημένου πολιτικού συστήματος, που χτίστηκε με πρόθεση και μέσα από τη συναίνεση της πολιτικής τάξης της χώρας και της πλειοψηφίας των Ελλήνων πολιτών.

Όπως σημειώνει, η κρίση στην Ελλάδα είναι αποτέλεσμα της «λαϊκιστικής δημοκρατίας». Μιας δημοκρατίας που τόσο το κυρίαρχο κόμμα, όσο και οι πολιτικοί του αντίπαλοι είναι λαϊκιστές. Δυο μηχανισμοί συντηρούν αυτό το σύστημα για πάνω από τρεις δεκαετίες. Ο πρώτος, έχει σχέση με την κρατική επιδίωξη για διαμοιρασμό

των χρημάτων που εισέρρεαν στο εσωτερικό της χώρας. Ενώ ο δεύτερος μηχανισμός σχετίζεται με την κομματική βούληση για εναλλαγή των κρατικών παροχών μέσω της διαδοχής των πολιτικών κομμάτων σε γραφειοκρατικές θέσεις κλειδιά. Με δυο ισχυρά λαϊκιστικά κόμματα στην εξουσία, οι ψηφοφόροι έμαθαν ότι μέσα στα πλαίσια της αναξιοκρατίας είναι προτιμότερο να επιδιώξουν κάποιες επαφές με πολιτικά κόμματα, παρά να συμμετάσχουν στην οικονομία μέσω του ελεύθερου ανταγωνισμού. Έμαθαν επίσης ότι ακόμα και εάν ένα κόμμα χάσει μια εκλογική αναμέτρηση, είναι πολύ πιθανό να επιστρέψει στην εξουσία στις επόμενες εκλογές. Ενώ, οι πολιτικοί από τη μεριά τους, διδάχθηκαν ότι ο μόνος τρόπος να τιμωρηθούν και να έρθουν αντιμέτωποι με τις ευθύνες τους, ήταν μέσα από την κάλπη (Pappas, 2013).

Ιδεατά, για τον Pappa (2013), οι φιλελεύθερες δημοκρατίες στηρίζονται στη σύμβαση μεταξύ κυβερνήσεων και κυβερνώμενων, ενώ υποτίθεται ότι η ατομική ευημερία εξαρτάται από την προώθηση του δημόσιου συμφέροντος. Το κράτος παραμένει αμερόληπτο, ενώ αποσκοπεί στην παροχή δημόσιων αγαθών. Οι ψηφοφόροι, διαθέτουν την ικανότητα ανταμοιβής και τιμωρίας της πολιτικής ηγεσίας. Αυτή η δομή ανταμοιβής και τιμωρίας, είναι που συνδέει την επιθυμία των δημόσιων λειτουργών για παραμονή στην εξουσία, με τις επιδόσεις τους. Η πολιτική ηγεσία όμως, λόγω της φύσης και του χαρακτήρα της, έχει τα μέσα και τα κίνητρα να ενεργεί ευκαιριακά προδίδοντας τα συμφέροντα των εντολέων της ορισμένες φορές. Οι ψηφοφόροι όμως της φιλελεύθερης δημοκρατίας είναι αυτοί που θα πουν την τελευταία λέξη, διότι έχουν πάντοτε στη διάθεσή τους την ικανότητα να επιλέξουν και να εκλέξουν νέους αντιπροσώπους.

Η παραπάνω συνθήκη όμως, δεν τέθηκε ποτέ σε εφαρμογή στη χώρα μας. Ως αποτέλεσμα της πολιτικής σύμβασης, η οποία επέβαλε μια μακρά λαϊκιστική κομματική κυριαρχία, τίποτα από τα παραπάνω δεν κατόρθωσε να τεθεί σε ισχύ. Εκλογείς και δημόσιοι λειτουργοί, συμμετείχαν σε ένα παιχνίδι εκμετάλλευσης του κράτους που εξυπηρετούσε τα δικά τους ιδιαίτερα συμφέροντα. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, καμία μεταρρύθμιση δεν απέδωσε. Ενώ, σε ορισμένες περιπτώσεις που κάποιο πολιτικό κόμμα- ή συνηθέστερα, κάποια πολιτική προσωπικότητα προσπαθούσε να προωθήσει μεταρρυθμίσεις όπου στόχευαν στην ευημερία του κοινωνικού συνόλου, τιμωρήθηκε στην κάλπη (Pappas, 2013).

Άλλη μια ενδιαφέρουσα προσέγγιση για τους εγχώριους παράγοντες της κρίσης, μας προσφέρεται από τον Francis Fukuyama (2014). Υποστηρίζει ότι η αστικοποίηση και ο εκσυγχρονισμός της Ελλάδας δεν συνοδεύταν από ταυτόχρονη

εκβιομηχάνιση. Η έλλειψη θέσεων εργασίας στη βιομηχανία, οδήγησε τους Έλληνες να αναζητήσουν θέσεις εργασίας στο δημόσιο τομέα, ενώ οι πολιτικοί δημιουργούσαν βολικές εκλογικές βάσεις παρέχοντας τέτοιες θέσεις απασχόλησης στους πολιτικούς τους πελάτες. Η πρακτική αυτή ήταν ευρέως διαδεδομένη καθώς οι δημόσιοι λειτουργοί κατάφερναν να προστατεύουν έτσι τους εαυτούς τους από τυχών εκκαθαρίσεις. Η δημόσια απασχόληση βυθίστηκε, καθώς οι ελίτ τη χρησιμοποιούσαν ως εργαλείο κινητοποίησης ψηφοφόρων. Παράλληλα, οι κομματικές εναλλαγές συχνά οδηγούσαν σε πρόσθετους δημόσιους λειτουργούς και γραφειοκράτες, προκειμένου να εξασφαλιστεί η προσήλωση στο εκάστοτε κόμμα. Η διαδικασία αυτή όμως είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός τεράστιου και αναποτελεσματικού δημόσιου τομέα. Καθώς όμως η ανάπτυξη του καπιταλισμού έφτασε ετεροχρονισμένα στην Ελλάδα, η χειραγώγηση του δημόσιου τομέα και η συλλογή πόρων από εκεί, αποτέλεσε έναν εύκολο τρόπο πλουτισμού. Έτσι, η οικονομική ανάπτυξη στη χώρα περιορίστηκε από τις ιδιομορφίες της πολιτικής της εξέλιξης.

Ανεξάρτητα όμως από την αξία και τα πλεονεκτήματα των παραπάνω αναλύσεων, φαίνεται ότι συσκοτίζεται η σημασία μιας ιδιαίτερης ιστορικής παράδοσης ή κληρονομιάς, η οποία από το 1945 έχει συνδέσει την Ελλάδα με προηγμένες δυτικές οικονομίες και από το 1981 με την Ε.Ε. Η προσέγγιση Χουλιάρα και Σωτηρόπουλου (2018), στην οποία από την εισαγωγή του κεφαλαίου κιάλας ειπώθηκε ότι θα δοθεί ιδιαίτερη σημασία, στρέφει την προσοχή της στα ξένα κεφάλαια που εισέρευσαν στη χώρα από το εξωτερικό. Μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου ή Ελλάδα λαμβάνει χρηματική υποστήριξη από το σχέδιο Marshall (1947-51), όπου και μέχρι το 1950 το μισό ΑΕΠ της χώρας βασιζόταν σε αυτό. Στη συνέχεια, όταν η χώρα προσχωρεί στο ΝΑΤΟ το 1952, λαμβάνει επιπλέον οικονομική βοήθεια, με σκοπό την αμυντική της ενίσχυση. Η βοήθεια αυτή δεν παύει να ισχύει ούτε και κατά τα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου. Το ίδιο συμβαίνει και κατά την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (1981), ενώ θα συνεχίζει να ισχύει και κατά τη δεκαετία του 1990 και 2000.

Πράγματι, η κυρίαρχη τάση των ελληνικών κυβερνήσεων είναι να αναζητούν και να βασίζονται σε δάνεια με τη μορφή κεφαλαίων που εισάγονται ολοένα και περισσότερο στη χώρα από την ΕΕ. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, υπάρχει ροή κεφαλαίων από τις Βρυξέλλες προς “ασθενείς” οικονομικές περιφέρειές της (π.χ. Ελλάδα, Πορτογαλία, Ισπανία). Τα κεφάλαια αυτά προέρχονται είτε από τα Μεσογειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα, είτε από τα Κοινοτικά Πλαίσια στήριξης

(ΚΠΣ), είτε από τα Εθνικά Στρατηγικά Πλαίσια Αναφοράς (ΕΣΠΑ). Από το 1981, η Ελλάδα λάμβανε συνεχώς μεγάλα κεφάλαια με σκοπό την παροχή οικονομικής βοήθειας από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), τα Ταμεία Συνοχής και βεβαίως άλλα κονδύλια που προορίζονταν για την Κοινή Γεωργική Πολιτική της ΕΕ, το σύνολο των οποίων αποτελούσε το 2% του ετήσιου ΑΕΠ της χώρας (Huliaras & Sotiropoulos, 2018).

Ελληνική Οικονομική Κρίση και η Κουλτούρα της Προσοδοθηρίας

Είναι γεγονός πως η οικονομία της χώρας για πολλές δεκαετίες βασιζόταν σε ξένα δάνεια τα οποία λάμβανε μέσω των διαρθρωτικών ταμείων της Ε.Ε., από το 1980 και έπειτα, υπό τη μορφή κονδυλίων. Τα κονδύλια αυτά διοχετεύονταν στο μη εμπορεύσιμο τομέα της ελληνικής οικονομίας, ο οποίος ήδη ήταν υπερτροφικός λόγω της μικρής της βιομηχανικής βάσης. Απολαμβάνοντας τα οφέλη της εξωτερικής πίστωσης, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής δε φρόντισαν να προχωρήσουν σε διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Έτσι, με την πάροδο του χρόνου και εξαιτίας των περιορισμών που έθετε το κοινό νόμισμα (π.χ. αδυναμία υποτίμησής του), η ελληνική οικονομία άρχισε να υστερεί σε ανταγωνιστικότητα, το ισοζύγιο πληρωμών έπεσε, ενώ το δημόσιο έλλειμα εκτοξεύθηκε (Huliaras & Sotiropoulos, 2018).

Είναι γεγονός, πως μέχρι και τις αρχές του 2000 το ελληνικό κράτος διέθετε απεριόριστη πρόσβαση σε φθηνό κεφάλαιο, τροφοδοτούμενο από τις κεφαλαιαγορές και την εμπιστοσύνη των ξένων επενδυτών. Με την είσοδο της χώρας στη ζώνη του ευρώ, αλλά και με τη μείωση των επιτοκίων, οι κυβερνήσεις εκμεταλλεύονταν το φθηνό κόστος δανεισμού προκειμένου να προβούν σε αυξήσεις μισθών και συντάξεων, με σκοπό την αντιστάθμιση των χαμηλών φορολογικών εσόδων. Η εύκολη εξεύρεση χρημάτων, καλλιέργησε την αδιαφορία των κυβερνήσεων αναφορικά με τα φορολογικά έσοδα που θα έπρεπε να παρουσιάζει το κράτος. Οι κυβερνήσεις, αμελούσαν την παραγωγή φορολογικής πολιτικής, με το λόγο φόρου/ΑΕΠ να βρίσκεται σε πρωτοφανή χαμηλά επίπεδα για την ΕΕ. Η φοροδιαφυγή αποτελούσε για πολλές δεκαετίες μόνιμο πρόβλημα της οικονομίας, καθώς οι μηχανισμοί επίλυσης φορολογικών διαφορών παρέμεναν αδιάφοροι και αδρανείς (Rapanos & Kaplanoglou, 2013).

Σε έρευνά τους οι Rapanos και Kaplanoglou (2013) διαπιστώνουν ότι η απότομη έξαρση της οικονομικής κρίσης που μαστίζει τη χώρα έχει τις ρίζες της, όχι

μόνο στις ακατάλληλες δημοσιονομικές πολιτικές, αλλά και στους αδύναμους φορολογικούς θεσμούς. Η παραπάνω συνθήκη επέτρεψε την ύπαρξη δημοσιονομικών ελλειμμάτων για μεγάλα χρονικά διαστήματα και τη συσσώρευση ενός τεράστιου δημόσιου χρέους, το οποίο ξέφυγε του ελέγχου, λόγω και της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης. Στο άρθρο τους, γίνεται αναφορά στη μεγάλη απόκλιση του λόγου φόρος/ΑΕΠ σε σχέση με την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, αλλά και στην πρωτοφανή εξάρτηση από την έμμεση φορολογία. Γεγονός ασυνήθιστο για χώρες του οικονομικού βεληνεκού της Ελλάδας. Μέχρι το 2009 σχεδόν το 60% των Ελλήνων φορολογούμενων δήλωνε εισόδημα κάτω από το αφορολόγητο όριο, με αποτέλεσμα τα δημόσια ταμεία να μην παρουσιάζουν έσοδα από τη φορολογία.

Παράλληλα, η έλλειψη ενός αποτελεσματικού μηχανισμού επίλυσης διαφορών, έπληξε περισσότερο την ήδη βεβαρημένη κατάσταση της οικονομίας. Το 2008, εκκρεμούσαν περισσότερες από 150.000 περιπτώσεις ενώπιων των φορολογικών δικαστηρίων, με κάθε υπόθεση να διαρκεί επτά έως και δέκα χρόνια για να φτάσει σε ετυμηγορία. Ενώ, οι αποφάσεις του Υπουργείου Οικονομικών να παράσχουν φορολογική αμνηστία ενεργούσε ως κίνητρο για περισσότερη φοροδιαφυγή. (Huliaras & Sotiropoulos, 2018).

Η αδυναμία της Ελλάδας να ανακάμψει, συνδέεται με τους αδύναμους κρατικούς της θεσμούς, οι οποίοι υπονομεύθηκαν περαιτέρω από τα εξωτερικά δάνεια. Η ισχνή θεσμική ικανότητα του κράτους, συνδυάστηκε με εμπόδια στη μεταρρύθμιση που προέρχονταν και από τις ισχυρές ομάδες συμφερόντων, οι οποίες λάμβαναν μέρος των εξωτερικών δανείων. Η ένταξη της χώρας στην Ε.Ε., δεν αποδυνάμωσε αυτές τις ισχυρές ομάδες συμφερόντων. Στην πραγματικότητα της ενίσχυσε. Δημιούργησε μια χούφτα πλουσίων οικογενειών, μια ολιγαρχία. Αυτοί οι ολιγάρχες, οπλισμένοι με νέες πηγές πίστωσης και μετρητά, κατάφεραν να δραστηριοποιηθούν σε διάφορους επιχειρηματικούς κλάδους, ασκώντας επιρροή στις κυβερνήσεις και επιλέγοντας πολύ συχνά να επενδύουν στην κερδοφόρα αγορά των Μαζικών Μέσων. Οι ισχυρές αυτές ελίτ διατηρούσαν την επιρροή τους, ελέγχοντας τα Μέσα και παραχωρώντας προνόμια σε όσους τις ευνοούσαν (Eleftheriadis, 2014).

Οι κυβερνήσεις, παγιδεύτηκαν σε ένα αδιέξοδο, αδυνατώντας να δώσουν ισχυρά κίνητρα προκειμένου να αλλάξει η επικρατούσα νοοτροπία και να ξεπεραστούν τα ισχυρά κεκτημένα συμφέροντα. Με τη σειρά τους, η πολιτική και κοινωνική δύναμη αθέμιτων πρακτικών σαν και αυτές που μόλις αναφέρθηκαν, υπονόμεισε τη δύναμη της βούλησης και του σκοπού της κυβέρνησης. Η χειραγώγηση είναι το κλειδί για την

κατανόηση της χάραξης πολιτικής στην Ελλάδα. Και ο πελατειασμός, η συνηθέστερη πρακτική επίλυσης πάσης φύσεων ζητημάτων (Featherstone, 2005).

Μια λεπτομερής ανάλυση του ελληνικού πολιτικού συστήματος φανερώνει ότι παρέχει εντολές διακυβέρνησης στους νικητές των εκλογών, μέσα σε ένα περιβάλλον αδύναμων θεσμών, στο οποίο δρουν ανεμπόδιστες ισχυρές ομάδες συμφερόντων. Ταυτόχρονα, η αργή και εύπλαστη δικαιοσύνη διασφαλίζει την ατιμωρησία τυχόν παρανομιών. Μέσα σε αυτό το καθεστώς, κάθε εκσυγχρονιστική προσπάθεια λειτουργούσε ως απειλή του κυρίαρχου status quo και έπεφτε στο κενό. Οι πολιτικοί που συνεργάζονταν με τις επιχειρηματικές ελίτ, απολάμβαναν τα προνόμια μιας μακράς πολιτικής σταδιοδρομίας, τελώντας υπό καθεστώς ασυλίας για οποιαδήποτε αδικήματα και να διέπρατταν (Μητσόπουλος και Πελαγίδης, 2012). Η Ελλάδα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα άθροισμα (ημί)κλειστών αγορών, σχετικά απομονωμένων μεταξύ τους, στις οποίες περιλαμβάνεται και η ίδια η πολιτική αγορά, η οποία χαρακτηρίζεται από τον νεποτισμό και τη διαφθορά.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό, οι παρεμβάσεις από την πλευρά του κράτους, ρυθμίζουν και ελέγχουν την αγορά προϊόντων, λειτουργώντας προς όφελος συγκεκριμένων ομάδων. Αυτού του είδους οι δραστηριότητες, δημιουργούν συχνά, ανήθικες και αντιδεοντολογικές ευκαιρίες προς το συμφέρον συγκεκριμένων ομάδων συμφερόντων, σε βάρος της κοινωνίας. Οι δραστηριότητες όμως αυτές, τυχαίνει να βρίσκονται υπό το καθεστώς ανοχής τόσο των πολιτικών ελίτ, όσο και της άκρως παραπληροφορημένης και αδιάφορης κοινωνίας των πολιτών (Μητσόπουλος και Πελαγίδης, 2012).

Ο πελατειασμός και η ευνοιοκρατία, όπως αναφέρθηκε αρκετές φορές και παραπάνω, είναι ένα εγγενές στοιχείο του νεοελληνικού κράτους, το οποίο από την ίδρυσή του υπήρξε ανέκαθεν ένας από τους βασικότερους παράγοντες της οικονομίας. Η διανομή πολιτικών δανείων και μισθωμάτων, αποτελούσε (και συνεχίζει να αποτελεί) απαραίτητο μέσο νομιμοποίησης των κυβερνητικών πολιτικών, στα μάτια του εκλογικού σώματος. Ενώ, η διανομή και ο διαμοιρασμός των χρημάτων υπήρξε βασικό κίνητρο εμπλοκής στην πολιτική και ενασχόλησης με τα κοινά. Το κράτος, στο σύνολό του, υπήρξε ένας προσοδοθήρας, αναζητούσε και διαχειριζόταν χρήματα τα οποία κινούνταν από το εξωτερικό στο εσωτερικό του. Ενώ η ατιμωρησία και η παρακμή του «κούφιου κράτους» ευνοούσε τέτοιες πρακτικές, εφόσον το ρίσκο σύλληψης και ανάληψης ευθυνών ήταν σχεδόν ανύπαρκτο (Μητσόπουλος και Πελαγίδης, 2006).

Αυτές οι πρακτικές προσοδοθηρίας, άφησαν για τα καλά το στίγμα τους στην κουλτούρα της χώρας. Σχεδόν όλοι οι Έλληνες, από τους ιδιοκτήτες μικρών επιχειρήσεων, μέχρι τους μεγάλους επιχειρηματίες και τους δημοσίους υπαλλήλους, πίστευαν ότι είναι φυσιολογικό να κατέχουν εισόδημα που δεν προέρχεται από κάποιας μορφής εργασία, αλλά ούτε και από επενδύσεις κάποιων κεφαλαίων που είχαν στη διάθεσή τους. Αντίθετα, εάν δεν κατείχαν τέτοιους πόρους αισθάνονταν αδικημένοι (Doxiadis, 2010). Τα χρήματα που εισέρχονταν στην Ελληνική οικονομία υπό τη μορφή δανείων και κονδυλίων, κατάφεραν να εδραιωθούν ως στοιχείο του πολιτισμού τόσο στην πολιτική και επιχειρηματική ζωή της χώρας, όσο και στη συνείδηση των πολιτών.

Τα ξένα δάνεια όμως δε συμβάλλουν στην ανάπτυξη, ούτε προωθούν την παραγωγική εργασία. Αναπαράγουν το λαϊκισμό, του οποίου η θεμελιώδης στρατηγική είναι η μετατόπιση της συνολικής ευθύνης στον αντίθετο πόλο, τον εχθρό. Στο λαϊκισμό, ο πολίτης ταυτίζεται με τις πιο αδύναμες ομάδες, ανεξάρτητα από την πραγματική τους θέση στην κοινωνία, έτσι νομίζει ότι δικαιούται περισσότερο στο όνομα της δικαιοσύνης και του ανθρωπισμού (Doxiadis, 2010). Οι πολίτες ενός κράτους προσοδοθήρα, δεν αισθάνονται υπεύθυνοι για την παραγωγή πλούτου. Λειτουργούν καιροσκοπικά, χωρίς να μπορούν να δρουν σύμφωνα με τους κοινωνικούς κανόνες που χαρακτηρίζουν μια σύγχρονη δημοκρατία. Δεν τρέφουν κανένα σεβασμό στους θεσμούς. Ενώ αυτό που απουσιάζει, είναι η ύπαρξη μιας συλλογικής συνείδησης που να βρίσκει την έκφρασή της στη λήψη κοινών αποφάσεων στο εσωτερικό της κοινωνίας (Zeri, 2017).

Ένα κράτος ραντιέρης παζαρεύει, συνάπτει συνεχώς συμφωνίες με διαφορετικές ομάδες, μιλά με τους αγρότες για τις επιδοτήσεις, με τους επιχειρηματίες για τις συμβάσεις. Δεν το περιορίζει ένα απόλυτο όριο δαπανών. Καταλήγει πάντα σε έλλειμα, το οποίο δεν έχει καν προγραμματίσει. Η κοινωνία είναι αδιάφορη για οποιοδήποτε θέμα δε σχετίζεται με τη διανομή και το διαμοιρασμό των χρημάτων και των κονδυλίων που έρχονται από το εξωτερικό (Doxiadis, 2010). Δεν ενδιαφέρεται για τη ρύπανση, το έγκλημα, την κοινωνική πρόνοια, την πραγματική οικονομία, ούτε και για την ίδια τη δημοκρατία. Δεν υπάρχει πίεση για κανενός είδους έλεγχο, οι πολίτες χάνουν το πραγματικό νόημα της δημοκρατίας.

Όπως μπορεί να γίνει εύκολα κατανοητό και από την παραπάνω ανάλυση, είναι γεγονός πως οι Έλληνες πολίτες σχεδόν εν μια νυκτί βίωσαν μια πολύ οδυνηρή μετάβαση. Πέρασαν από την απόλυτη ευμάρεια στην ανέχεια. Και από την ασυσιδοσία,

στον αυστηρό έλεγχο και την ξένη εποπτεία. Βρέθηκαν αντιμετώποι με σκληρά μέτρα και αναγκάστηκαν να προσαρμοστούν με βίαιο τρόπο στις νέες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες που επέβαλε η οικονομική κρίση. Η χώρα βρέθηκε σε ένα αρκετά οριακό σημείο και αντιμετώπισε έναν ορατό κίνδυνο χρεοκοπίας. Οι μεταρρυθμίσεις που επιβλήθηκαν από τις κυβερνήσεις και τους πιστωτές της, απαιτούσαν μεγάλες θυσίες προκειμένου να αποφευχθεί η ολοκληρωτική καταστροφή. Οι θυσίες αυτές όμως, όπως είναι λογικό, βρέθηκαν στο κέντρο της έντονης λαϊκής δυσαρέσκειας.

Η κρίση έλαβε διαστάσεις τραυματικού γεγονός. Ανατράπηκαν πολλές από τις σταθερές των ατόμων. Η ζωή, όπως και η προσωπικότητα κάθε ανθρώπου, παραδείγματος χάριν, είναι δομημένες πάνω στην εργασία και την οικονομική επιφάνεια, παράγοντες που προσδιορίζουν την ταυτότητα και την εικόνα του ατόμου για τον ίδιο του τον εαυτό. Οι συνέπειες όμως της οικονομικής κρίσης: η ανεργία, η μείωση του εισοδήματος, η πτώση του βιωτικού επιπέδου και η ανέχεια, αποτέλεσαν ένα σοβαρό πλήγμα για τους Έλληνες, με έντονο κοινωνικό, πολιτικό και ψυχολογικό αντίκτυπο. Οι νέοι/νέες φυσικά δεν έμειναν αλώβητοι. Κατά τα χρόνια τη κρίσης είναι αναγκασμένοι να πληρώνουν το βαρύ τίμημα της ανεργία και της οικονομικής δυσπραγίας.

Κεφάλαιο Δεύτερο

Το Προφίλ των Νέων Σήμερα

Προκλήσεις μέσα σε ένα περιβάλλον οικονομικής κρίσης

Καθώς βαδίζουμε από τις κοινωνίες της νεωτερικότητας στις κοινωνίες της μετανεωτερικότητας, στην εποχή της ρευστότητας και των πολλαπλών ταυτοτήτων, παρατηρούμε επίσης μια διατάραξη στη σειρά των σταδίων της ζωής. Στις νεωτερικές κοινωνίες, από τα μέσα του 19ού αιώνα μέχρι και περίπου τα μέσα του 20ού, τα στάδια της ζωής του ατόμου ήταν κατά κάποιο τρόπο οριοθετημένα και προσδιορισμένα: παιδική ηλικία, εφηβεία, ενηλικίωση. Με την έλευση όμως της μετανεωτερικής εποχής, τόσο εξαιτίας της εξάπλωσης των μαζικών μέσων επικοινωνίας και των πολλαπλών εγκλήσεων των υποκειμένων, όσο και της δομής της αγοράς εργασίας και της εφαρμογής των νέων τεχνολογιών στον τομέα της οικονομίας, αλλά φυσικά και εξαιτίας των καταναλωτικών προτύπων και της δομής της εκπαίδευσης, έχουν επέλθει αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο βιώνεται η ζωή των ατόμων (Δεμερτζής, 2014, σελ.: 12).

Τα κοινωνιολογικά δεδομένα στις ζωές των ανθρώπων σήμερα έχουν μεταβληθεί, οδηγώντας το άτομο σε ένα νέο στάδιο ζωής. Πολλοί κοινωνιολόγοι αναφέρονται στο στάδιο της «παρατεταμένης εφηβίας». Σε μια περίοδο δηλαδή που αφορά αποκλειστικά τη μετανεωτερική κοινωνία και τη νέα τάξη πραγμάτων, ενώ ουσιαστικά χαρακτηρίζεται από την αποσύνδεση από τα προδιαγεγραμμένα ηλικιακά όρια (Δεμερτζής, 2014, σελ.: 12). Το στάδιο αυτό, στιγματίζεται από την έντονη προστασία του υποκειμένου από τον αγοραίο κίνδυνο και εν γένει την έκθεση στην οικονομία που προδιαγράφεται ως απειλιτικό άμεσο μέλλον (Παναγόπουλος, 2016, σελ.: 7).

Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις των νέων σήμερα, όπου εξαιτίας των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών, έχοντας φτάσει στα 20 με 25 τους χρόνια, εάν όχι και στα 30 ή και παραπάνω, εξακολουθούν για ποικίλους λόγους να μην εγγράφονται σε αυτό που οι κοινωνιολόγοι ορίζουν ως ενήλικη ζωή. Οι συνέπειες φυσικά των εν λόγω μακρο-κοινωνικών μετανεωτερικών αλλαγών έχουν άμεση επίδραση στη διαδικασία αναζήτησης και καθορισμού της ταυτότητας του ατόμου. Οι κοινωνικές νόρμες της νεωτερικής κοινωνίας, δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο ήταν τοποθετημένα στο κοινωνικό φαντασιακό οι έννοιες της οικονομικής ανάπτυξης, της επαγγελματικής

σταθερότητας, αλλά και της έννοιας της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας έχουν καταρρεύσει κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Η κατάσταση αυτή φυσικά προκαλεί ανησυχία και υπαρξιακά διλήμματα, τα οποία τείνουν να καταστρέψουν την ατομική και συλλογική ταυτότητα (Tsekeris, Pinguli & Georga, 2015, σελ.:14).

Οι νέοι/νέες σήμερα είναι αναγκασμένοι να βιώνουν την καθημερινότητά τους, μέσα στο «συναισθηματικό κουκούλι» της οικογένειας. Βρισκόμαστε αντιμέτωποι με την επιστροφή εκατοντάδων χιλιάδων νέων στην πατρική εστία, γεγονός που προκαλεί ανεπανόρθωτα τραύματα στην κοινωνική και συναισθηματική ενηλικίωσή τους (Δεμερτζής, 2014, σελ: 13). Φυσικά και αυτή η σχέση εξάρτησης ήταν πάντοτε υψηλή στη χώρα μας, γεγονός που υπαγορευόταν από την κουλτούρα των ισχυρών οικογενειακών δεσμών και μετρούσε αιώνες κοινωνικού συντηρητισμού. Σήμερα όμως, κάθε ελπίδα για οποιαδήποτε ανεξαρτησία των νέων από τους γονείς εξανεμίζεται (Tsekeris, Pinguli & Georga, 2015, σελ: 15). Σύμφωνα με το Eurofound (2014a), οι νέοι Έλληνες εγκαταλείπουν το σπίτι των γονέων κατά μέσο όρο στην ηλικία των 29 ετών, σε σχέση με τις χώρες της νότιας και ανατολικής Ευρώπης, όπου οι νέοι εγκαταλείπουν την πατρική εστία περίπου στα 20 έτη τους.

Παράλληλα, με την αύξηση των επιπέδων συμμετοχής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και τη γενικότερη οικονομική δυσπαραγία που επικρατεί στη χώρα, οι νέοι άνθρωποι παραμένουν εξαρτώμενοι οικονομικά από τις οικογένειές τους ή το κράτος για μεγάλες χρονικές περιόδους. Χωρίς την προστασία αυτή, ειδικά για τους λιγότερο προνομιούχους, οι νέοι άνθρωποι αδυνατούν να βιώσουν τα νεανικά χρόνια ως μια μεταβατική περίοδο της ζωής. Ως μια φάση δηλαδή κοινωνικού πειραματισμού, ανάπτυξης, δημιουργικότητας, διαμόρφωσης της προσωπικότητας, προσωπικών απόψεων, αισθήματος ευθύνης και κοινωνικής δικαιοσύνης. Η φάση αυτή της ζωής, καθίσταται ουσιαστικά μια ολοένα και πιο πολύπλοκη περίοδος, που φέρνει τους νέους συχνά αντιμέτωπους με πολλούς κινδύνους, καθιστώντας τους ευάλωτους (Μπαλούρδος, 2014, σελ.: 43-44).

Όπως γίνεται κατανοητό, σταδιακά, μεγάλες ομάδες νεαρού πληθυσμού της χώρας διαλύονται κάτω από τις διαβρωτικές και παραμορφωτικές συνέπειες της αποπροσδόκιτης κατάρρευσης των σταθερών πλαισίων αναφοράς και του κοινωνικού δικτύου στο σύνολό του. Δεν έχουν την παραμικρή ελπίδα να εκπληρώσουν τους ατομικούς τους στόχους, εφόσον εξαιρούνται ολοένα και περισσότερο από την αγορά εργασίας, τις υπηρεσίες υγείας, τον πλούτο, αλλά και από τους λίγους προνομιούχους (Tsekeris, Pinguli & Georga, 2015, σελ.: 9). Το αίσθημα του κοινωνικού αποκλεισμού

από τις κοινωνικές δομές και μηχανισμούς εξαιτίας της οικονομικής κρίσης γίνεται ολοένα και πιο έντονο στους κόλπους των νέων (Eurofound 2014b).

Η κατάσταση αυτή για τους νέους στη χώρα, όπως επιβεβαιώνουν κοινωνικές έρευνες, σηματοδοτεί μια διαρκή κοινωνική και προσωπική αίσθηση ταλαιπωρίας. Η αίσθηση αυτή έχει πάρει τη μορφή καθημερινότητας για εκατομμύρια νέους Έλληνες. Σύμφωνα με έρευνα των Tsekeri, Pinguli και Georga (2015), από τους 253 συμμετέχοντες, οι 27 μόνο βρίσκονταν σε κατάσταση ηρεμίας τους τελευταίους μήνες του 2014. Οι 195 από τους 253 (δηλαδή το 77,1%), δήλωναν απογοητευμένοι. Αποτελεί γεγονός, το ότι οι διαρκώς επιδεινούμενες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες οδηγούν σε μια κατάσταση νοσηρότητας, σε αυξημένα ποσοστά αυτοκτονιών, μεγάλα ποσοστά κατάθλιψης, μαθησιακή αδυναμία και ανισότητα (Vandoros et al. 2013).

Στο πλαίσιο αυτό της γενικής απογοήτευσης και της συναισθηματικής κόπωσης των νέων, φαντάζει ακατόρθωτη η ικανότητα σχεδιασμού του μέλλοντός τους, αλλά και η ικανότητα εξυπηρέτησης των προσωπικών τους στόχων. Η επίτευξη των προσδοκιών τους καθίσταται επίσης εξαιρετικά επισφαλής και αμφιλεγόμενη. Σύμφωνα με το Ευρωβαρόμετρο (2013), το 68% των Ελλήνων θεωρεί ότι δεν του επιτρέπεται να κάνει σχέδια για το μέλλον. Οι νέοι/νέες έρχονται έτσι αντιμέτωποι με μια κατάσταση εξαιρετικής αβεβαιότητας. Νιώθουν πως κανείς δεν μπορεί να τους προσφέρει εγγυήσεις για το μέλλον, ενώ νιώθουν ακόμα ότι είναι αναγκασμένοι να προσαρμοστούν σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον που καθημερινά επιβιώνουν μέσα από καταστάσεις κινδύνου (Tsekeris, 2010). Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, ένας από τους ερωτώμενους/ερωτώμενες μας είπε χαρακτηριστικά:

«Σημασία έχει το ότι πλέον δυσκολευόμαστε να αγοράσουμε ακόμα και τσιγάρα. Έχουμε φτάσει στο χειρότερο σημείο. Κρίση είναι να μη μπορείς να βγεις μια βόλτα. Να ζεις με τους γονείς σου και να μη μπορείς να κάνεις ότι θέλεις, να περάσεις καλά όπως σου αρέσει και να κάνεις όνειρα. Αυτό είναι κρίση και αυτό βιώνουμε κάθε μέρα εμείς οι νέοι. Ανεργία και καμία μα καμία ελπίδα για το μέλλον.»

Οι νέοι άνθρωποι εμπλέκονται πλέον, όλο και σε πιο πολύπλοκες τροχιές και μεταβατικές καταστάσεις. Αυτές σχετίζονται με τις συνθήκες της επισφαλούς απασχόλησης, της ανεργίας μακράς διάρκειας, τους επαναλαμβανόμενους κύκλους επαγγελματικής εκπαίδευσης, της καθυστερημένης ολοκλήρωσης της οικογενειακής ζωής, καθώς και με βιώματα που συνδέονται με την απόκτηση πολλαπλών ταυτοτήτων και δικτύων (Χτουρής, 2014, σελ.:17). Έχουμε λοιπόν να κάνουμε με μια νέα γενιά η οποία διαφοροποιείται διακριτά από τις προηγούμενες, τόσο εξαιτίας των

προταγμάτων της μετανεωτερικής κουλτούρας, όσο και εξαιτίας του βίαιου εξαναγκασμού από τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες. Μπορούμε να μιλάμε για μια νεανική κουλτούρα κοινωνικού κομφορμισμού και φιλελεύθερου ατομικισμού, ειδικά όταν γίνεται λόγος για ζητήματα που αφορούν ελευθερίες και τη θεσμική οργάνωση (Παναγιωτόπουλος, 2016, σελ.: 19).

Η Κρίση στη διαμόρφωση της νεανικής ταυτότητας

Το επίκεντρο της πολιτικής, και της κοινωνίας στη σύγχρονη εποχή έχει μεταφερθεί στο ατομικό επίπεδο, γεγονός που εξηγεί και ο αυξημένος αριθμός βιβλίων αυτοβοήθειας, θεραπευτικών ομιλιών και τηλεοπτικών εκπομπών. Παντού, η έμφαση δίνεται στις προσωπικές προσδοκίες, ως μοναδικό τρόπο και δομικό στοιχείο για την επίτευξη μιας ουσιαστικής ζωής (Bennett, 2012, σελ.:21-22). Τα πάντα σήμερα φιλτράρονται και περνάνε μέσα από το άτομο και τον εαυτό. Ακόμα και η πολιτική διαδικασία έχει μετατραπεί σε μια μάχη γύρω από εξατομικευμένα συναισθήματα. Ο εκτεταμένος κοινωνικός κατακερματισμός έχει προάγει τον ατομισμό σε κυρίαρχη συνθήκη των μετανεωτερικών κοινωνιών, ιδιαίτερα μεταξύ των νεώτερων γενεών. Οι νέοι σήμερα όμως, έρχονται αντιμέτωποι και με ένα επιπλέον διαφοροποιητικό στοιχείο. Αυτό της ύπαρξης των πυκνών επικοινωνιακών τεχνολογιών και δικτύων, τα οποία έχουν μεταμορφώσει, την πολιτική και κοινωνική τους οργάνωση και έκφραση (Bennett, 2012, σελ.: 21-23). Οι σύγχρονες «δικτυωμένες» κοινωνίες είναι εγγενώς χαοτικά συστήματα - δηλαδή, τόσο αιτιοκρατικά όσο και απρόβλεπτα (Tsekeris, 2010).

Μέσα σε ένα περιβάλλον ναρκισσισμού, όπου ο καθένας ζει για τον εαυτό του, έχοντας αποτραβηχτεί στις προσωπικές του ενασχολήσεις (Λας, 2008, σελ: 17-18), οι νέοι σήμερα βρίσκονται αντιμέτωποι με το κοπιαστικό και πολλές φορές εξαντλητικό έργο της διαμόρφωσης και καλλιέργειας της ταυτότητάς τους, η οποία και υπόκειται σε έναν «κανόνα ρευστότητας». Αυτός ο κανόνας ρευστότητας, καθιστά τη διαμορφούμενη αυτή νεανική ταυτότητα ταυτόχρονα ασταθή (αντιφατική στο εσωτερικό της) και πορώδη (σε σχέση με τις ταυτότητες των μεγαλύτερων ηλικιακών κατηγοριών) (Παναγιωτόπουλος, 2016, σε: 3). Έχοντας αποσυνδεθεί από παραδοσιακούς τρόπους συγκρότησης της ταυτότητας, παλεύουν μέσα στη δύνη της οικονομικής κρίσης, αλλά και των κοινωνικών αλλαγών να ισορροπήσουν και να ανταπεξέλθουν μιας διαδικασίας αυτοκαθορισμού.

Όπως είχε αναφέρει χαρακτηριστικά η Μπετίνα Ντάβου: «*Η κρίση ξέσπασε στο υπόστρωμα της ιδιώτευσης και της πολιτικής απαξίωσης*» (Ντάβου, 2015). Σήμερα το άτομο καλείται για τα ίδια ζητήματα να παίρνει συνεχώς αποφάσεις και να παράγει νόημα. Σε κάθε μια επιλογή που καλείται να κάνει, πρέπει να εγγραφεί από μόνο του σε ένα σύμπαν με ανοιχτά νοήματα (Kaufmann, 2011, σελ. 3). Η νέα δομή της κοινωνίας φέρνει την ατομική ταυτότητα στο κέντρο. Μέσα σε αυτές τις νέες μορφές οικονομικής και κοινωνικής ζωής που έχουν προκύψει, το νεαρό άτομο τείνει να σκέφτεται περισσότερο ατομικά παρά συλλογικά. Οι νέοι είναι αντιμέτωποι με ένα μέλλον χωρίς καμία ελπίδα. Μια διαβρωτική δυσπιστία για τους κατέχοντες εξουσία κάνει ολοένα πιο δυσκολοκυβέρνητη την κοινωνία. Ενώ η «φυγή από την πολιτική», σηματοδοτεί την αυξανόμενη απροθυμία για συμμετοχή στο πολιτικό σύστημα (Λας, 2008, σελ. 11-13).

Υπάρχουν ξεκάθαρες ενδείξεις για το ότι βρισκόμαστε αντιμέτωποι με μια καινούργια πραγματικότητα. Μια νέα κουλτούρα αναδεικνύεται ως κυρίαρχη σήμερα, αυτή της ναρκισσιστικής ενασχόλησης του καθενός με του εαυτό του. Οι στρατηγικές της ναρκισσιστικής επιβίωσης παρουσιάζονται τώρα ως απελευθέρωση από τις καταπιεστικές συνθήκες του παρελθόντος και προκαλούν έτσι μια «πολιτιστική επανάσταση». Οι νέοι σήμερα, απελευθερωμένοι από τις δεισιδαιμονίες του παρελθόντος, αμφισβητούν μέχρι και την πραγματικότητα της ύπαρξής τους. Επιφανειακά χαλαρωμένοι και ανεκτικοί φαίνεται να μην έχουν ανάγκη δόγματα φυλετικής και εθνικής καθαρότητας, συγχρόνως όμως έχουν χάσει την ασφάλεια της ομαδικής νομιμοφροσύνης και βλέπουν τους πάντες σαν αντιπάλους στη διεκδίκηση της εύνοιας που παρέχει ένα πατερναλιστικό κράτος (Λας, 2008, σελ. 14).

Παινεύουν τη συνεργασία και την ομαδική προσπάθεια, ενώ μέσα τους θρέφουν βαθιά αντικοινωνικές τάσεις. Εγκωμιάζουν το σεβασμό προς τους κανόνες και τις αυστηρές ρυθμίσεις, θεωρώντας πως για τους ίδιους δεν πρέπει να τίθενται σε ισχύ. Χάνεται έτσι κάθε ενδιαφέρον για το μέλλον, καθώς υπάρχει ένα πολύ μικρό και εξασθενημένο ενδιαφέρον για το παρελθόν. Το παρελθόν δεν προβάλλεται ως ένα χρήσιμο πολιτικό και ψυχολογικό εργαλείο, από το οποίο μπορούμε να αντλούμε εφεδρείες, προκειμένου να αντιμετωπίσουμε το μέλλον. Η αδιαφορία της κουλτούρας μας για το παρελθόν- που εύκολα μετατρέπεται σε ενεργή εχθρότητα και απόρριψη δίνει μια εύγλωτη απόδειξη της χρεοκοπίας της παρούσας κουλτούρας (Λας, 2008, σελ. 14-15). Οι νέοι γυρίζουν τις πλάτες στην ενασχόληση με τα κοινά, απομονώνοντας τον εαυτό τους σε ένα είδος «ιδιωτικής ζωής». Κάνουμε λόγο ουσιαστικά για μια

διαδικασία «περιχαράκωσης», για ένα ναρκισσιστικό εαυτό ο οποίος έχει την ανάγκη να βρίσκει τους στόχους της ζωής του υπό του πιο περιορισμένους όρους (Λας, 2006, σελ. 49-56).

Τη διαδικασία αυτή της απόπειρας επιβίωσης, αποκαλείται απο τον Κορνήλιο Καστοριάδη (1986): «έλλειψη προτάγματος», τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Σήμερα κανείς δεν προβάλλει κάποιο μεγαλεπίβολο σχέδιο η ιδέα. Στο πολιτικό επίπεδο παραδείγματος χάριν, όλα έχουν χρονικό ορίζοντα τις επόμενες εκλογές. Αυτός όμως ο χρονικός ορίζοντας είναι ιδιωτικός, δεν έχει σε καμία περίπτωση ένα δημόσιο πνεύμα. Ο δημόσιος χώρος σήμερα είναι κενός. Η κατάρρευση της δημόσιας σφαίρας είναι ορατή και παρούσα. Ζούμε σε έναν κόσμο ο οποίος είναι εξαιρετικά ασταθής. Ο κόσμος σήμερα χάρις, εν μέρει, στην τεχνολογία των μαζικών τηλεπικοινωνιών, φαίνεται να αποκτά ένα είδος παραισθησιογόνου χαρακτήρα. Τα άτομα και ιδιαίτερα οι νέοι, σήμερα φαίνεται να επιβιώνουν μέσα σε ένα είδος φαντασιακού κόσμου αποτελούμενου από εικόνες, σε αντίθεση με έναν κόσμο στερεών αντικειμένων ο οποίος μπορεί να επιβιώσει περισσότερο από τη διάρκεια της ζωής μας (Λας, 1986).

Οι νέοι δείχνουν να έχουν αποτραβηχτεί σε καθαρά προσωπικές ενασχολήσεις. Χάνοντας κάθε ελπίδα να βελτιώσουν τη ζωή τους, έχουν πειστεί ότι οι «πολιτικές λύσεις δεν βοηθούν». Πασχίζουν έτσι να έρθουν σε επαφή με τα αισθήματά τους, να τρώνε υγιεινά, να ασχολούνται με το σώμα τους, να μαθαίνουν πως «να κάνουν σχέσεις», να ξεπερνούν τον «φόβο της ηδονής». Οι επιδιώξεις αυτές όμως έχουν ως αποτέλεσμα την απομάκρυνση από την πολιτική και την αποκήρυξη του πρόσφατου παρελθόντος. Το κυρίαρχο πάθος και η κυρίαρχη επιδίωξη είναι το να ζεις τη στιγμή (Λας, 2008, σελ.17-19). Έτσι, ο στέρεος πυρήνας της ταυτότητας εξανεμίζεται. Η ατομικότητα πλέον έγκειται στο να μπορούμε να «τσιμπολογάμε» δεξιά και αριστερά ώστε να μπορέσουμε έτσι να «παράξουμε» κάτι. Ο εαυτός σήμερα έχει γίνει μια «κουρελού, ένα κολάζ» (Καστοριάδης, 1986).

Όλα όσα αναφέρθηκαν όμως μέχρι στιγμής έχουν ως αποτέλεσμα το ότι οι νέοι, βλέπει την κοινωνία ως έναν «καταναγκασμό». Συντελείται έτσι μια διαδικασία αποκοινωνιοποίησης. Η αίσθηση της ιστορίας εξαϋλώνεται, ενώ στην καλύτερη περίπτωση γίνεται αντιληπτή ως ένα τουριστικό τοπίο προς επίσκεψη την περίοδο των καλοκαιρινών μας διακοπών. Όλα τα παραπάνω όμως, αποτελούν τους στυλοβάτες του «Εμείς», και αυτό το «Εμείς» σήμερα μοιάζει να εξαρθρώνεται (Καστοριάδης, 2000, σελ. 181-184).

Κεφάλαιο Τρίτο

Συναισθήματα κατά την Οικονομική Κρίση

Εμπλοκή του Συναισθήματος στη Λήψη Πολιτικών Αποφάσεων

Η αντίληψη ότι τα συναισθήματα βρίσκονται σε αντίθεση με τη λογική είναι εδραιωμένη για αιώνες στη Δυτική φιλοσοφική σκέψη. Σύμφωνα με αυτή την παράδοση, τα συναισθήματά μας βασίζονται σε ενστικτώδεις ορμές οι οποίες έρχονται σε αντίθεση με τη λήψη ορθολογικών αποφάσεων. Ιδιαίτερα όταν ο λόγος περιστρέφεται γύρω από τη λήψη πολιτικών αποφάσεων, τα συναισθήματα θεωρούνται ως κάτι το αρνητικό και το επιζήμιο. Αυτή η αντίληψη θεωρεί την ψήφο μια απόφαση που κατεξοχήν οφείλει να λαμβάνεται εκτός συναισθηματικών πλαισίων, ενώ για πολλές δεκαετίες θεωρήθηκε ότι τα συναισθήματα υπονομεύουν τη λογική, μολύνοντάς τη με την καταστρεπτική τους επίδραση. Μια ορθή πολιτική επιλογή για ένα ζήτημα θεωρείτε ότι απαιτεί τη συλλογή πληροφοριών γύρω από το θέμα και την ψύχραιμη αξιολόγηση των επιχειρημάτων αναφορικά με τις πολιτικές που προτείνονται για το ζήτημα. Τα συναισθήματά μας είναι αυτά που μας εμποδίζουν να ακολουθήσουμε αυτή τη διαδικασία, μας καθιστούν μη ρεαλιστές, ανεργάτιστους και χειραγωγήσιμους. Μια πολιτική χωρίς την εμπλοκή της συγκίνησης, ήταν κατά πολλούς, η συνταγή για την επίτευξη της ορθής πολιτικής κρίσης και της δικαιοσύνης. (Marcus, 2002).

Η ιδέα όμως αυτή έχει αρχίσει σταδιακά να χάνει έδαφος, ιδιαίτερα αφότου άρχισαν να έρχονται στο φως οι πρώτες επαναστατικές ανακαλύψεις στον τομέα της νευροεπιστήμης, κατά τις δεκαετίες του 1980 και 1990. Σήμερα, γνωρίζουμε ότι δεν υπάρχει πολιτική απόφαση χωρίς την εμπλοκή των συναισθημάτων. Οι επιλογές των πολιτών, βασίζονται σε μεγάλο βαθμό σε συναισθηματικές διαδικασίες και κρίσεις (Plouz, 2015). Ο Antonio Damasio (1994), τονίζει, πως ο διαβουλευτικός ορθολογισμός, ο οποίος εμπλέκεται στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, πρέπει προκειμένου να είναι λειτουργικός, να ενημερώνεται από τα συναισθήματα, διότι μόνο έτσι μπορεί το άτομο να σχηματίζει μια εμπειριστατωμένη άποψη. Μέσα από τα συναισθήματα μπορούμε να ιεραρχήσουμε τις σκέψεις μας και να καταλάβουμε τι είναι σημαντικό και τι όχι. Αυτού του είδους τα ευρήματα έδωσαν το έναυσμα για τη συστηματική καταγραφή, μέτρηση και θεωρητικοποίηση της επίδρασης διαφορετικών συναισθηματικών αντιδράσεων στον τομέα της πολιτικής συμπεριφοράς, με τη θεωρία

της Συναισθηματικής Νοημοσύνης των G.E. Marcus, M. Mackuen και R. Neuman (2000) να αποτελεί το σημείο αναφοράς στον πρώιμο διάλογο ανάμεσα στη νευροεπιστήμη, την ψυχολογία, και τις πολιτικές επιστήμες.

Σήμερα διαθέτουμε στοιχεία από πολυάριθμες μελέτες για τον αντίκτυπο των συναισθημάτων στον τρόπο που ψηφίζουμε, διαμορφώνουμε τις πολιτικές μας απόψεις, αποκτούμε πολιτικές πληροφορίες αλλά και συμμετέχουμε σε εκλογικές διαδικασίες ή σε άλλες πολιτικές δραστηριότητες. Οι συναισθηματικές αντιδράσεις των πολιτών κατά περιόδους στις οποίες η αίσθηση της απειλής είναι αυξημένη, όπως κατά τη διάρκεια μιας οικονομικής κρίσης, εξηγούν σε μεγάλο βαθμό τις ραγδαίες μετατοπίσεις της κοινής γνώμης. Δύο συναισθήματα είναι αυτά που βιώνονται σε αρκετά έντονο βαθμό: ο φόβος και ο θυμός. Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας της ProRata (2017), φαίνεται ότι οι Έλληνες κατά τη διάρκεια των χρόνων της λιτότητας και της κρίσης βιώνουν έντονο φόβο (3.5 κατά μέσο όρο σε μια κλίμακα που κυμαίνεται από το 1 στο 5) και ακόμα εντονότερο θυμό (4 κατά μέσο όρο στην αντίστοιχη κλίμακα). Αυτό το έντονο κλίμα θυμού μας επιτρέπει να κατανοήσουμε καλύτερα μια σειρά από συμπεριφορές που χαρακτήρισαν την πολιτική ζωή στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια (Βασιλόπουλος, 2018), όπως την επικράτηση του «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα του Ιουλίου του 2015, παρά το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία του πνεύματος και των μέσων ενημέρωσης της χώρας συντασσόταν με την αντίθετη άποψη.

Η οικονομική κρίση συνιστά ένα απειλητικό γεγονός που υπονομεύει τη δυνατότητα των ανθρώπων να πραγματοποιούν σχέδια για το μέλλον (Chryssochoou, Papastamou & Prodromitis, 2013). Ο Ekman (2004) κάνει λόγο για εσωτερικούς συναισθηματικούς μηχανισμούς, οι οποίοι σαρώνουν συνεχώς το περιβάλλον προκειμένου να ανιχνεύσουν γεγονότα που παρουσιάζουν ιδιαίτερη σημασία για την ευημερία και την επιβίωση των ατόμων. Τα συναισθήματα, για τον ίδιο, είναι ικανά να λειτουργούν ως αυτόματες αποκρίσεις σε σημαντικά για τη ζωή του ατόμου ερεθίσματα και καταστάσεις, ωθώντας σε άμεση δράση και χωρίς προηγουμένως να υποβάλλονται σε οποιαδήποτε μορφή ψυχικής επεξεργασίας. Σε συνθήκες κοινωνικοπολιτικής κακουχίας, όπως αυτές που βιώνουν καθημερινά οι Έλληνες πολίτες κατά τα τελευταία οκτώ χρόνια της οικονομικής κρίσης, πολλές σκηνές και εμπειρίες από την καθημερινή ζωή μπορούν να λειτουργούν ως ερεθίσματα για την παραγωγή συναισθημάτων: τα κλειστά καταστήματα καθώς περπατά κανείς στους δρόμους, οι ζητιάνοι και οι άστεγοι συμπολίτες, ή έστω ένας ακόμα λογαριασμός στο

γραμματοκιβώτιο που δεν μπορεί να πληρωθεί. Εν μέσω ενός κοινωνικο-πολιτικού κλίματος δυσφορίας, οι άνθρωποι βιώνουν συνεχώς μια κατάσταση διαρκούς φθοράς της ευημερίας τους, μέσα σε ένα γενικότερο πλαίσιο που σηματοδοτεί την υλική και ψυχολογική τους παρακμή (Danou, 2017).

Οι κοινωνικοί ψυχολόγοι, αναφέρουν πως οι κοινωνικές αντιδράσεις, εξαρτώνται μεταξύ άλλων από την πραγματική οικονομική κατάσταση των ανθρώπων, από το αίσθημα ευπάθειας, αλλά και από τα συναισθήματα που τους προκαλούνται από μια κατάσταση κρίσης που μπορεί να βιώνουν. Τα συναισθήματα που βιώνονται σε περιόδους οικονομικής κρίσης, κατά κάποιο τρόπο, είναι ικανά να επιβάλλουν και ορισμένες από τις αντιδράσεις των ατόμων (Chryssochoou, Papastamou & Prodromitis, 2013). Ο φόβος, το άγχος, ο θυμός, η απόγνωση είναι πιθανό να επηρεάσουν τις ισορροπίες και να αποβούν επιζήμια για την ψυχική υγεία, την κοινωνική συμπεριφορά και τις δράσεις μας. Ενώ, πολλά από τα παραπάνω συναισθήματα μπορούν να γεννηθούν με έμμεσο τρόπο ως αποτέλεσμα της πτώσης του βιωτικού επιπέδου. Οι δείκτες λύπης, κατάθλιψης, άγχους, πτώσης της αυτοεκτίμησης κ.α., μπορούν να αυξάνουν όσο αυξάνει και η ανεργία ή η οικονομική εξαθλίωση (Ντάβου, Δεμερτζής & Θάνος, 2015, σελ.: 30).

Από ψυχολογικής άποψης μια κρίση προκαλείται όταν το άτομο αντιμετωπίζει ένα πρόβλημα που δεν μπορεί να επιλυθεί με άμεσο τρόπο ή με τις συνήθεις μεθόδους επίλυσης. Πρόκειται για μια απροσδόκητη και οδυνηρή διάσπαση της συνέχειας, όπου αυτό που διαταράσσεται κυρίως είναι ο μηχανισμός διατήρησης κάποιας ισορροπίας που να συγκρατεί τα μέρη ενός συνόλου ενωμένα είτε σε ατομικό, είτε και σε κοινωνικό επίπεδο. Μια κατάσταση κρίσης, αναφέρεται στη συναισθηματική κατάσταση του υποκειμένου και όχι στην ίδια την απειλή, ενώ βιώνεται ως μια ανισορροπία μιας κατά τα άλλα σταθερής ή ομοιοστατικής κατάστασης (Carlan, 1964). Η κρίση, από κοινωνιολογική σκοπιά λοιπόν, είναι ένας υποκειμενικός ορισμός μιας καταστροφικής κατάστασης.

Οι Πηγές του Συναισθήματος

Η συγκίνηση και τα συναισθήματα, μπορούν να ορισθούν ποικιλοτρόπος και μέσα από διάφορες επιστημονικές ερμηνίες. Ωστόσο, μια είναι η γενική αρχή που διαπερνά κάθε ανάλυση των συναισθημάτων. Η αρχή αυτή εντοπίζεται στην αντίληψη ότι τα συναισθήματα γεννιούνται και αναπτύσσονται εντός πλαισίου. (Ντάβου, Δεμερτζής &

Θάνος, 2015, σελ.: 31). Υπάρχουν δηλαδή «δομές του συναισθήματος», εμπειρικές διαδικασίες ατόμων και συλλογικοτήτων (Demertzis, 2014). Μεγάλη μερίδα της επιστημονικής κοινότητας σήμερα τείνει να αντιμετωπίζει τα συναισθήματα ως αναπόσπαστο κομμάτι του κοινωνικο-πολιτισμικού πλαισίου, εντός του οποίου βιώνονται (Mac Carthy, 1994).

Τα ανθρώπινα όντα ζουν μέσα σε κοινότητες, οι οποίες διαθέτουν χαρακτηριστικές συναισθηματικές ατμόσφαιρες, κλίματα και πολιτισμούς. Ένα συναισθηματικό κλίμα αναφέρεται στα συλλογικά συναισθήματα που βιώνονται ως αποτέλεσμα της αντίδρασης μιας κοινωνίας στις κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες της εποχής της. Σχετίζεται δηλαδή, με τα συναισθήματα που προκύπτουν όταν τα μέλη μιας ομάδας εστιάζουν την προσοχή τους σε ένα συγκεκριμένο γεγονός που την επηρεάζει στο σύνολό της. Τα συναισθηματικά κλίματα συνδέονται στενά με τις γενικές κοινωνικο-πολιτισμικές συνθήκες και τις αξίες μιας κοινότητας, συγκροτούν ολόκληρες συναισθηματικές κουλτούρες. Το κοινωνικό πλαίσιο με τις πεποιθήσεις, τους κανόνες και τις αξίες του φαίνεται να είναι ο πιο καθοριστικός παράγοντας για την κατεύθυνση των συναισθημάτων, το βαθμό και το είδος των ενεργειών που προκαλούν (Davou, 2017).

Γίνεται έτσι κατανοητό, ότι τα συναισθήματα είναι κοινωνικά αναδύμενα. Έχουν δηλαδή τη δυνατότητα να μεταβάλλονται ιστορικά και πολιτισμικά, να αλλάζουν και να μετατρέπονται. Είναι συλλογικοί τρόποι δράσης και ύπαρξης. Είναι «πολιτισμικά βιώματα» που είναι ικανά να καθορίζονται από τις ιδιαίτερες συνθήκες μιας κοινωνίας ή ενός πολιτισμού (Mac Carthy, 1989). Οι πηγές τους μπορεί να είναι περισσότερο ή λιγότερο καθολικές, αλλά ο χαρακτήρας και ο προσανατολισμός τους καθορίζονται από τα εμπόδια και τις ευκαιρίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα που ζούν μέσα σε συγκεκριμένα κοινωνικά πλαίσια (Davou, 2017).

Τα συναισθήματα είναι αναπόσπαστο μέρος της εμπειρίας μιας γενιάς ή μιας εποχής, μιας τάξης, ή μιας ομάδας και διαμορφώνονται από αυτή. Το πάθος, ο φόβος, το άγχος είναι μέρος της κοινωνικής εμπειρίας. Το συναίσθημα είναι η απάντηση ενός λαού στα γεγονότα της γενιάς του. Μια απάντηση σε μια κοινή εμπειρία (Mac Carthy, 1989). Και η οργή, είναι η απάντηση των νέων Ελλήνων σε μια συστοιχία γεγονότων και εμπειριών. Σήμερα, ερχόμαστε αντιμέτωποι με μια νέα τάξη πραγμάτων. Με μια νέα γενιά, η οποία χαρακτηρίζεται από την έντονη έλλειψη αισιοδοξίας, την απαξίωση της πολιτικής συμμετοχής, από ένα έντονο κλίμα θυμού το οποίο είναι παρόν σε κάθε της πολιτική απόφαση και ενέργεια.

Η κοινωνιολόγος των συναισθημάτων Eva Illouz (2015), κάνει λόγο για ένα συναισθηματικό κατάστιχο (affective register). Για ένα είδος ελεύθερα κυμαινόμενου κλίματος, μια γενική αίσθηση και ατμόσφαιρα. Ένα κυρίαρχο συναίσθημα που παράγεται από τις κοινωνίες, πλαισιώνεται από τα μέσα, τα τηλεοπτικά «στόρις», την πολιτική και τις διεθνείς σχέσεις. Μιλάει για διαθέσεις (moods) και συναισθηματικά κλίματα, τα οποία έχουν άμεση συνάφεια με ένα κοινωνικό ή πολιτιστικό γεγονός, όπου στη συνέχεια εγκαθίστανται στην κοινωνία. Τα συναισθήματα αυτά κρυσταλλώνονται, μέσα στη συλλογική «πολιτική ψυχή» μίας χώρας, μετατρέπονται σε κυρίαρχα κλίματα. Τα κλίματα αυτά εδραιώνονται στο πολιτικό λεξιλόγιο μιας χώρας, είναι ανθεκτικά, πολύ πιο ανθεκτικά μάλιστα από ένα μεμονωμένο ατομικό συναίσθημα που δεν κρατά παρά μόνο ένα περιορισμένο χρονικό διάστημα. Το συναισθηματικό κατάστιχο δε, φθάνει στο σημείο να χαρακτηρίζει μια ολόκληρη κοινωνία.

Τη δομική αυτή διάσταση των συναισθημάτων είχε συλλάβει και ο Κορνήλιος Καστοριάδης χρόνια πριν. Μιλώντας για τη θέσμιση της κοινωνίας έκανε λόγο για φαντασιακές σημασίες, οι οποίες είναι ταυτοχρόνως και παραστάσεις και αισθήματα και προθέσεις. Κάθε κοινωνία για τον Καστοριάδη έχει μια «αισθηματική σχέση» απέναντι στη ζωή και στον κόσμο (stimmung) (Καστοριάδης, 1989). Στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης, αρνητικά συναισθήματα, όπως ο φόβος, ο θυμός, η αγανάκτηση, ή η απελπισία αποτελούν το συναισθηματικό κατάστιχο της κοινωνίας και έχουν τοποθετηθεί στην καρδιά της, μπλοκάροντας τη δημόσια διαβούλευση και την πολιτική συμμετοχή. Έτσι, δεδομένου ότι στην Ελλάδα της τελευταίας οκταετίας παρατηρήθηκαν ποικίλες εντάσεις και προσμίξεις θυμικών εμπειριών και διαδικασιών, που οδήγησαν σε διαφορετικές κοινωνικές και πολιτικές δράσεις, προσπαθήσαμε να ανακαλύψουμε ποιο ήταν το κυρίαρχο συναίσθημα των ερωτηθέντων αναφορικά με την οικονομική κρίση και την κοινωνικο-οικονομική τους κατάσταση κατά τα χρόνια των μνημονίων και της έντονης δημοσιονομικής λιτότητας.

Το Συναίσθημα της Οργής

Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεών μας, παρατηρήθηκε ότι το κυρίαρχο συναίσθημα που επικρατούσε ήταν αυτό της οργής. Η οργή είναι ένα αρκετά κοινό συναίσθημα το οποίο είναι εύκολα αναγνωρίσιμο τόσο για τους ανθρώπους που το βιώνουν, όσο και για εκείνους που έχουν το ρόλο του παρατηρητή (Solomon, 1990). Τα άτομα φαίνεται

να έχουν μια σιωπηρή ικανότητα να αναγνωρίζουν το συναίσθημα της οργής, ενώ η έρευνα παγκοσμίως έχει δείξει ότι σήμερα είμαστε άκρως εξοικειωμένοι με το συναίσθημα αυτό. Πολλοί ερευνητές των συναισθημάτων, υποστηρίζουν ότι ορισμένοι συνδιασμοί εκτιμήσεων, δημιουργούν ιδιαίτερα διακριτές συγκινησιακές καταστάσεις. Ο Lazarus (1991), μας παρέχει αποδείξεις ότι η οργή προκαλείται από την αντίληψη ότι το άτομο ή κάποιος για τον οποίο το ίδιο το άτομο ενδιαφέρεται προσωπικά, έχει αδικηθεί με κάποιον τρόπο. Είναι συνδεδεμένη με αναγνωρίσιμα και διακριτά πρότυπα συμπεριφοράς (Frijda, 1986).

«Μας έχουν ρεζιλέψει. Αποδόμηση προσωπικότητας λέγεται αυτό! Το να σε ξεβρακώνουν και να σε κάνουν ρεζίλι. Να σε αφήνουνε άνεργο ή νηστικό; Υπάρχει κάτι χειρότερο; Από το να θέλεις να πάρεις έναν καφέ, να είσαι 26 χρονών και να ζητάς λεφτά από τους παππούδες που παίρνουν και αυτοί μια συνταξούλα 500 ευρώ; Ξεφτίλες έχουμε καταντήσει. »

«Όταν τελείωσα το σχολείο, οι γονείς μου μου είχαν πει πως δε θα με στείλουν στην επαρχία. Δε μπορώ να το δεχτώ αυτό! Είναι άδικο...μου στέρησαν το μέλλον μου. Θα μπορούσα να έχω πάει σε μια καλύτερη σχολή, να είναι αλλιώς τα πράγματα για εμένα.»

«Οπότε, ακούγεται αστείο, αλλά η λέξη τρόικα είναι συνδεδεμένη στο μυαλό μου με τη σύνταξη του πατέρα μου και τα κλάματα της μάνας μου. Δε μπορώ να βλέπω τη μάνα μου να κλαίει. Μου τη δίνει. Έχουν μπει στην οικογένειά μας μέσα και είναι αυτοί που κάνουν το κουμάντο. »

Αυτές ήταν ορισμένες από τις οργισμένες απαντήσεις που λαμβάναμε καθ' όλη τη διάρκεια των συνεντεύξεών μας. Οι συμμετέχοντες νιώθουν οργή και αγανάκτηση για την πρωτοφανή κατάσταση που βιώνουν. Αυτή η κατάσταση στρέφεται ενάντια σε όσους νιώθουν ότι τους έχουν αδικήσει ή παραγκωνίσει. Μιλούν με λόγια οργής για τα κόμματα, την Ευρωπαϊκή Ένωση και τους ηγέτες της, για τα κινήματα, ακόμα και για τους ίδιους τους συμπολίτες τους.

Παρατηρήσαμε επίσης, πως ακόμη και στις περιπτώσεις που η οικονομική κρίση δεν έχει πλήξει άμεσα τους ερωτώμενους ή δεν έχει δείξει ακόμα σε αυτούς το πιο σκληρό της πρόσωπο, ο πόνος των άλλων που έχουν πληγεί σε ανεπανόρθωτο βαθμό (Ντάβου, Δεμερτζής & Θάνος, 2015, σελ.: 41) ήταν ικανός να προκαλέσει οργή και αγανάκτηση:

«Ξέρεις, δεν είναι μύθος, ούτε και κλαίγομαι, αλλά όντως βλέπω πολλούς να ψάχνουν σκουπίδια τα βράδια στη γειτονιά μου το Παγκράτι! Κόσμος σαν και σένα και σαν και εμένα, περιμένουν να νυχτώσει και βγαίνουν στον κάδο. Και εκνευρίζομαι ρε γαμώτο!

Και λέω γιατί εμείς; Γιατί η δικιά μας η γενιά; Αλλά και πάλι, ανοίγω την τηλεόραση και βλέπω μπροστά μου τους βλάκες που μας κυβερνάνε και λέω καλά να πάθουμε ρε!»

Κατά τον Scherer (2001), η ένταση της συγκίνησης και των συναισθημάτων εξαρτάται από τέσσερα κριτήρια. Το πρώτο κριτήριο είναι η συνάφεια και παρουσιάζει μεγάλη ομοιότητα με την ανάλυση του Lazarus (1991). Η συνάφεια αποδίδεται στη συναισθηματική σημασία που έχει ένα συμβάν για το άτομο και τον τρόπο που επιδρά στην κοινωνική ομάδα αναφοράς του. Υψηλή συνάφεια γεννά συναισθήματα με μεγάλο ισχύ και αντίστροφα. Το δεύτερο κριτήριο σχετίζεται με τα επακόλουθα και τις προεκτάσεις ενός ερεθίσματος, αλλά και το βαθμό που επηρεάζουν την ευεξία των ατόμων και τους άμεσους στόχους τους. Το τρίτο κριτήριο έχει σχέση με το δυναμικό αντιμετώπισης ενός συμβάντος. Όταν ένα συμβάν «μας ξεπερνά», τα συναισθήματα είναι πολύ έντονα. Ενώ το τέταρτο κριτήριο, αναφέρεται στην κανονιστική σημασία δηλαδή τη σημασία που παρουσιάζει ένα συμβάν για την ατομική και συλλογική αυτοαντίληψη, σύμφωνα και με τις νόρμες και αξίες που διέπουν το κοινωνικό πλαίσιο.

Μέσα από την ανάλυση των επιμέρους απαντήσεων, επιβεβαιώθηκαν και τα τέσσερα κριτήρια του Scherer (2001) αναφορικά με την ισχύ των συναισθημάτων που βιώθηκαν. Η συνάφεια αυξάνεται όσο η κρίση επιδειωνόταν:

«Εξαθλίωση! Να μη βρίσκουμε εμείς οι νέοι μια δουλειά! Δε μπορώ να δεχτώ το πως ήρθαν τα πράγματα, να δουλεύω για 2 ευρώ την ώρα. Βλέπω τον ίδιο τον αδερφό μου να μην έχει δουλειά! »

«Εμένα οι περισσότεροι φίλοι μου είναι άνεργοι και μένουν με τους γονείς! Όσο να πεις αυτό σε επηρεάζει. Σε κάνει να θες και εσύ να φωνάζεις, να βγεις στους δρόμους και να τα σπάσεις! Να τιμωρήσεις αυτούς που σε έκαναν να ζεις χωρίς δουλειά! Ξέρεις τι είναι να θέλεις να ζήσεις με την κοπέλα σου και να σκέφτεσαι να χωρίσεις επειδή δε μπορείς και δεν έχεις λεφτά; »

Ενώ παράλληλα, ότι ο Scherer (2001) ορίζει ότι η κανονιστική σημασία αναφέρεται στη σημαντικότητα που έχει λάβει το συμβάν για την προσωπική αλλά και τη συλλογική αυτοεκτίμηση. Η αυτοεκτίμηση των νέων, τα χρόνια της κρίσης είναι αρκετά περιορισμένη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι η οικονομική κρίση φαίνεται να έχει μεγάλη κανονιστική σημασία, ενώ οι επιπτώσεις της τονίζονταν από τους συμμετέχοντες σε κάθε μεμονωμένη ερώτηση που τους θέταμε.

«Να θέλω να βγω, να πάω ένα ταξίδι, να δουλέψω, να ζήσω και να μη μπορώ να κάνω τίποτα από αυτά! Με δεμένα τα χέρια μας έχουν εμάς τη νέα γενιά. Δε θέλω να δουλεύω

και να ζω με 300 ευρώ. Δε γουστάρω! Και για αυτό την ψάχνω πάντα να φύγω από εδώ! Μας έχουν ταπεινώσει εμάς τους νέους! Μας έχουν διαλύσει! »

Τα συναισθήματα της οργής, που όπλισαν με το «ΟΧΙ» στην κάλπη τα χέρια των νέων, φαίνεται από την ανάλυση να κυριάρχησαν σε δυο διακριτά επίπεδα. Στο ατομικό και στο κοινωνικό. Σε ατομικό, καθώς τα άτομα αξιολογούσαν την τρέχουσα οικονομική τους κατάσταση και πλημμυρίζονται από αισθήματα οργής, ενώ στο κοινωνικό επίπεδο, στο μέτρο που αναλογίζονταν τη συμφορά που έχει προκαλέσει η οικονομική κρίση στη χώρα και ιδιαίτερα όταν κάνοντας αναφορά στα πολιτικά κόμματα και την Ευρωπαϊκή Ένωση.

«Πληρώνω συνέχεια φόρους! Δεν πάει άλλο! Υπάρχει μια μαύρη τρύπα και αυτά (τα χρήματα που φεύγουν από τα νοικοκυριά) δεν πάνε πουθενά, εμείς έχουμε οικονομικά ζοριστεί πολύ. »

«Ήταν όλοι εμπλεκόμενοι σε σκάνδαλα! Ανεξαρτήτως κομμάτων, όταν έχεις όπως λέει και ο λαός λερωμένη τη φωλιά σου, είναι αδύνατον να βγεις μπροστά και να ζητήσεις έναν καλό διακανονισμό για τη χώρα σου! »

«Ποια Ευρώπη της αλληλεγγύης; Είδες πουθενά εσύ κανέναν αλληλέγγυο Ευρωπαίο; Ο καθένας μόνος του! Και τα κέντρα λήψης αποφάσεων; Πως θα εκμεταλλευτούν το λαό κοιτάνε! Μας μπερδέψανε με τα τόσα όργανα και τη σφραγιδοκρατία και χάσαμε τον έλεγχο! Μια φούσκα ήταν όλο αυτό, κάποια στιγμή θα έκανε μπαμ! Όταν έχεις χάσει την ανεξαρτησία σου ως κράτος, τι περιμένεις; »

Όσον αφορά στο συναίσθημα της οργής, η διεθνής βιβλιογραφία αναφέρει ότι είναι πιθανό να καταστρέφει τη συνολική ικανότητα των ανθρώπων να συνεκτιμούν σωστά τα γεγονότα και να καταλήγουν σε αντικειμενικά συμπεράσματα (Lerner & Tiedens, 2006). Πιο συγκεκριμένα, κάνοντας λόγο για την πολιτική οι Parker & Isbell (2010), σε μελέτη που διενήργησαν, προσπάθησαν να προκαλέσουν κάποιου είδους συγκίνηση στους συμμετέχοντες, προτού κληθούν να ψηφίσουν έναν από τους δυο υποθετικούς υποψήφιους γερουσιαστές που οι ίδιοι είχαν επινοήσει. Διαπίστωσαν ότι οι συμμετέχοντες που βρίσκονταν σε κατάσταση θυμού, δεν ήταν σε θέση να αναζητήσουν αρκετές πληροφορίες για τους υποψηφίους και βασίστηκαν περισσότερο σε γενικά κριτήρια (π.χ. κομματική αφοσίωση). Η οργή είναι ικανή να μειώνει την πιθανότητα αλλαγής των πολιτικών στάσεων ακόμα και σε περιπτώσεις στις οποίες ένας υπερβολικός αριθμός δεδομένων δείχνει προς την αντίθετη κατεύθυνση πολιτικών επιλογών του εκλογέα. Ταυτόχρονα, πέρα από την πόλωση μέσω της ενίσχυσης των ήδη σχηματισμένων πολιτικών απόψεων, το συναίσθημα της οργής μπορεί να

σχετίζεται και με την ενίσχυση επιθετικών, τιμωρητικών και κινδυνωδών πολιτικών και υποψηφίων (Βασιλόπουλος, 2018).

Μια σημαντική διάσταση λοιπόν, στην λήψη πολιτικών αποφάσεων σχετίζεται πάντοτε με το συναίσθημα. Και το συναίσθημα ήταν αυτό που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην σκέψη των νέων και στην απόφαση που πήραν για το «ΟΧΙ». Είναι αρκετά δύσκολο όμως, στα πλαίσια μιας απλής διπλωματικής εργασίας, να γνωρίζουμε με ακρίβεια σε ποιο βαθμό η οργή που ένιωσαν και νιώθουν οι νέοι για την οικονομική κατάσταση της χώρας, ήταν ικανή να θολώσει την κρίση τους αναφορικά με την απόφαση υπέρ του «ΟΧΙ». Αυτό όμως που μπορούμε να πράξουμε και αυτό που θα προσπαθήσουμε στη συνέχεια της εργασίας, είναι το να διερευνήσουμε τα επιμέρους κίνητρα που μπορεί να προσανατόλισαν το «ΟΧΙ» αυτό, αλλά και τις πεποιθήσεις που χαρακτηρίζουν τη νέα γενιά.

Κεφάλαιο Τέταρτο

Σκέψεις των Νέων για τη Οικονομική Κρίση

Οικονομική Κρίση και Μνημόνιο

Αυτό που κατά γενική ομολογία επιβεβαιώθηκε μέσα από τη διαδικασία των συνεντεύξεων, είναι η άποψη ότι οι νέοι σήμερα, και όχι μόνο, χαρακτηρίζονται από οικονομικό αναλφαριθμητισμό και πολιτική άγνοια (Χατζής, 2017; Παναγιωτόπουλος, 2016). Τα φαινόμενα αυτά φυσικά είναι διάχυτα, όχι μόνο στη Ελλάδα, αλλά παγκοσμίως. Η γνώση και η κατανόηση ακόμα και βασικών οικονομικών όρων και πολιτικών εννοιών από τους πολίτες είναι ελλιπής ακόμα και στις πιο ανεπτυγμένες θεσμικά φιλελεύθερες δημοκρατίες. Οι πολίτες συχνά δε διαθέτουν ούτε τις απαραίτητες γνώσεις προκειμένου να αξιολογήσουν βασικές προτάσεις οικονομικής πολιτικής.

Σύμφωνα με τον Χατζή (2017, σελ.: 7), οι σημερινοί πολίτες τυχάνει να στερούνται ακόμα και τις απολύτως απαραίτητες γνώσεις για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο λειτουργεί η φιλελεύθερη δημοκρατία, η κοινωνία και η οικονομία. Το 85% των φοιτητών ήταν ψηφοφόροι του «ΟΧΙ» (PUBLIC ISSUE, 2015), ενώ επίσης οι 8 από τους 10 συμμετέχοντες στη έρευνά μας, βρίσκονταν επίσης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ή την είχαν ολοκληρώσει. Ωστόσο, παρουσίασαν μεγάλη δυσκολία στο να εξηγήσουν ποιοι ήταν οι βασικοί λόγοι που οδήγησαν στην οικονομική κρίση και την ψήφιση των μνημονίων. Σε ερώτηση για τους λόγους για τους οποίους ξέσπασε η οικονομική κρίση και ψηφίστηκε το μνημόνιο αντίστοιχα, απάντησαν:

«Εμ, ωραία, θεωρώ πως έχει να κάνει με το γενικότερο οικονομικό σύστημα και τις αρχές πάνω στο οποίο είναι στηριγμένο, οπότε θεωρώ πως κάπως όλο αυτό ήταν μια φούσκα. »

«Για για να μπορούμε να δανειστούμε χρήματα νομίζω. Ήταν τρόπος να έχουμε πρόσβαση σε χρήματα, και κονδύλια, τέλος πάντων που τα έχουμε ανάγκη. Ήταν πολιτικές κινήσεις, ίσως λανθασμένες, αλλά αυτό. »

«Με πιάνεις εντελώς απροετοίμαστο! Αρχιτεκτονική σπουδάζω ξέρεις, όχι πολιτική επιστήμη. Που να ξέρω ακριβώς; Ρεζίλι θα γίνω! Δε ασχολούμαι και δε βλέπω και πολύ ειδήσεις να σου πω. Τα πολιτικά πάντως ποτέ δεν κέντριζαν το ενδιαφέρον μου ιδιαίτερα.

Ήταν σα να λέμε κάτι ξένο από μένα. Έχω λίγο χρόνο; Ε, δε θα καθίσω να αναλωθώ για την πάρτη τους. »

Εδώ, προκύπτει ένα αρκετά σημαντικό ζήτημα. Βλέπουμε ουσιαστικά, ότι οι νέοι σήμερα έχουν απολέσει αυτό που ο Κορνήλιος Καστοριάδης ονομάζει «αυτοανακλαστικότητα». Το ζήτημα και η ικανότητα του αναστοχασμού, έχει άμεση σχέση με τον τρόπο που ανατιλαμβανόμαστε τον κοινωνικό κόσμο. Αυτός που για τον στοχαστή λέει: «θέλω να είμαι ελεύθερος αλλά οι θεσμοί δεν με ενδιαφέρουν ή η πολιτική δε με ενδιαφέρει» δεν είναι σε θέση να εσωτερικεύσει τους θεσμούς και τις αξίες μιας κοινωνίας (Καστοριάδης, 1989). Να σκεφτεί πάνω σε ένα σημαντικό κοινωνικό ζήτημα, όπως αυτό της οικονομικής κρίσης, και να αναλάβει ενεργό ρόλο στην επίλυση ενός προβλήματος.

Παρατηρούμε ότι σχεδόν καμία απάντηση στις ερωτήσεις που αφορούσαν τη γνώση του διακυβεύματος της οικονομικής κρίσης, αλλά και των αιτίων ψήφισης των τριών μνημονίων δεν προσεγγίζει τη γνώση της «πραγματικής οικονομίας». Η απουσία επαφής με την οικονομία, η οποία στην ουσία συνιστά την πραγματικότητα της ενεργού ζωής, ήταν πλήρης (Παναγιωτόπουλος, 2016, σελ.: 14). Θέσαμε ως ελάχιστα κριτήρια γνώσης τρεις βασικούς παράγοντες που έχουν να κάνουν με τις αιτίες που οδήγησαν τη χώρα στα όρια της χρεοκοπίας. Οι παράγοντες αυτοί σχετίζονταν: με τον αποσταθεροποιητικό ρόλο που διαδραμάτισαν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, την κρίση χρέους της χώρας και τις εσωτερικές θεσμικές αδυναμίες (Labriniadis & Vogiatzis, 2013). Αν εξαιρέσουμε μια μικρή μερίδα ερωτηθέντων που έκανε λόγο για υπέρογκο δανεισμό της χώρας, κανένα άλλο από τα δυο υπόλοιπα κριτήρια δεν αναφέρθηκε στη συζήτηση.

«Τα μνημόνια ήταν μια πολιτική που ασκήθηκε, που ασκείται βασικά, από το Δ.Ν.Τ. και ψηφίστηκαν για να περάσουν κάποια μέτρα και να μπορέσουν οι δανειστές μας να εξασφαλίσουν τα χρήματά τους. Παρ' όλα αυτά τα μνημόνια είναι αρκετά σκληρά όσων αφορά τους πολίτες και γενικά είναι άδικη πολιτική. »

Σε έρευνα της διαΝέοσις (2015), τα αίτια της οικονομικής κρίσης αποδίδονται από τους συμμετέχοντες κατά 93,6% στις Ελληνικές κυβερνήσεις. Εντύπωση προκαλεί το ότι και στην περίπτωση μας κατά συντριπτική πλειψηφία η οικονομική κρίση αποδίδεται κατά κύριο λόγο μόνο στα πολιτικά κόμματα και στις εγχώριες ελίτ, ενώ δευτερευόντος θεωρείται υπαίτια της κρίσης η Ευρωπαϊκή Ένωση.

«Κατά τη γνώμη μου, η οικονομική κρίση ξέσπασε εξαιτίας των πολιτικών, εξαιτίας της κακής πολιτικής κατάστασης της χώρας μας. Είχαμε ένα πολιτικό σύστημα το οποίο στην

ουσία κορόιδευε τους πολίτες, κάποιους πολιτικούς που τους ενδιέφερε πως θα βγουν στις εκλογές, πως θα φάνε, πως θα συμμετέχουν σε μίζες, πως θα εξασφαλίσουν την επόμενη εκλογική θητεία, πως θα διορίσουν τους ημέτερούς τους. Οπότε, αυτοί μας έφτασαν στην ουσία εδώ. »

«Και οι ευρωπαίοι βέβαια, θα μπορούσαν να έχουν προβλέψει και να έχουν δει τη διαφθορά που επικρατεί μέσα στη χώρα και τόσα χρόνια να μη μας δανείζουν και να μη μας εμπιστεύονται τόσο πολύ. Κάποιος θα μπορούσε να έχει προλάβει αυτή την κατάσταση από τα άτομα που βρισκόντουσαν στη διοίκηση. Δε μπορώ να καταλάβω για ποιο λόγο έγινε όλο αυτό. Κατά τη γνώμη μου υπήρχε μια πολιτική σκοπιμότητα. »

Βλέπουμε λοιπόν ότι μέσα στο κλίμα του οικονομικού αναλφαβητισμού, οι νέοι αδυνατούν να αναπτύξουν με επάρκεια έννοιες και αιτιακές σχέσεις που είναι απαραίτητες για να κατανοήσουν το σύνθετο αλλά και τόσο άμεσο ζήτημα της οικονομικής κρίσης. Έτσι μέσα σε μια σύγχυση, βρίσκονται υπό την επιρροή προκαταλήψεων (Χατζής, 2016, σελ.: 8-9). Δεν ήταν λίγοι εκείνοι που μίλησαν ακόμα και για θεωρίες συνωμοσίας.

«... οι ξένοι κυβερνώντες πίεζαν καταστάσεις γιατί μάλλον όλο αυτό κάπου θα αποσκοπούσε για εκείνους. Ίσως μπορεί να θέλανε να βρεθούμε σε αυτή την κατάσταση για να μας εκβιάζουν; Για να πάρουνε εδάφη; Δεν μπορώ να ξέρω και εγώ τι. »

«Ο Παπανδρέου ήταν αυτός που ψήφισε το πρώτο μνημόνιο σωτά; Χωρίς να ρωτήσει κανέναν πήρε μέσα σε μια νύχτα μια απόφαση, που μάλλον λαδώθηκε και για αυτό. Έτσι ακούγεται. Κοίτα, δεν ξέρω αν είναι θεωρία συνωμοσίας, αλλά έτσι ακούγεται. Τώρα, το ότι είναι προδότης της χώρας και έτσι ακούγεται, αυτό το έχουνε πει όλοι και είναι μια γενική αλήθεια. »

Παρά την όποια πρόοδο με σκοπό τον περιορισμό των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και ορισμένων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, το ΑΕΠ της χώρας έχει συρρικνωθεί, ενώ η ανεργία έχει αυξηθεί αισθητά, σε ποσοστό πάνω από 25% (Houliaras & Sotiropoulos, 2018). Στην πραγματικότητα, η πολιτική λιτότητας που εφαρμόστηκε από το 2010 ουδέποτε κέρδισε την κοινωνική συναίνεση. Η κοινή γνώμη παρέμεινε πλειοψηφικά αρνητική απέναντι στις πολιτικές του μνημονίου, από την αρχή κιόλας της κρίσης. Τα κόμματα που βρέθηκαν αντιμέτωπα με την ανάγκη διαχείρισής της, το ΠΑ. ΣΟΚ και η Ν.Δ., καταβαραθρώθηκαν. Το γεγονός αυτό φυσικά, οδήγησε και στην εκλογική νίκη του ΣΥΡΙΖΑ το 2015.

Σύμφωνα με την έρευνα: «Μελέτη για τη νέα Γενιά της Ελλάδας» (GPO, 2014), ο βαθμός εμπιστοσύνης των νέων στα πολιτικά κόμματα ήταν ιδιαίτερα

χαμηλός. Περίπου εννιά στους δέκα νέους, δεν εμπιστεύονταν καθόλου τα πολιτικά κόμματα, ενώ εντύπωση προκαλεί, η μεγάλη εμπιστοσύνη που είχαν σε θεσμούς όπως ο στρατός (25,7%). Η διαφθορά του πολιτικού συστήματος και η έλλειψη πατριωτισμού των πολιτικών μας (63,2%) ήταν ο κυριότερος λόγος που οδήγησαν τη χώρα στην οικονομική κρίση.

Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος (61,3% υπέρ του «ΟΧΙ», έναντι 38,7%) αποτέλεσε το αποκορύφωμα της λαϊκής αποδοκιμασίας ως προς την πολιτική της έως τότε κυρίαρχης ελίτ. Εντούτοις, το ελληνικό δημοψήφισμα διεκδικεί μια παράδοξη πρωτιά. Είναι το μοναδικό ως προς το γεγονός, ότι η λαϊκή ετυμηγορία που κατέγραψε, ακυρώθηκε αυθημερόν (Μαυρής, 2015). Το πολιτικό κενό και το χάσμα εκπροσώπησης που άφησε πίσω του, μαζί με πλήθος απογοητευμένων πολιτών, ήταν τεράστιο. Οι αντιμνημονιακές προσδοκίες που διαμόρφωσε το ΣΥΡΙΖΑ, γκρεμίστηκαν σχεδόν μέσα σε λίγες μέρες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα των προσδοκιών, αλλά και του μελλοντικού καταποντισμού που θα ακολουθούσε, αποτελεί η πρόθεση ψήφου υπέρ του ΣΥΡΙΖΑ, την επόμενη του δημοψηφίσματος που ήταν στο 95,9% των ψηφοφόρων του «ΟΧΙ» (PUBLIC ISSUE issue, 2015).

Πιο συγκεκριμένα, με τη συμφωνία της 12/7/15 και την υπογραφή του τρίτου μνημονίου, την ακύρωση της λαϊκής ετυμηγορίας και την αναίρεση της λαϊκής εντολής του «ΟΧΙ» το αντιμνημονιακό στρατόπεδο υπέστη μια σημαντική πολιτική ιδεολογική ήττα. Η πολιτική στροφή 180 μοιρών του ΣΥΡΙΖΑ τερμάτισε και εξάρωσε την τεράστια πολιτική συσπείρωση που εμφανίσθηκε μετά τον Ιανουάριο του 2015 και διατηρήθηκε και μέχρι το εξάμηνο της ελληνικής διαπραγμάτευσης με τους εταίρους. Η άδοξη κατάληξη του δημοψηφίσματος, ακύρωσε την πολιτική προοπτική που εγκαινίασαν οι βουλευτικές εκλογές του Ιανουαρίου του 2015. Άμεσο και καταλυτικό αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής εξέλιξης υπήρξε η απότομη απαξίωση της εκλογικής διαδικασίας που ακολούθησε στις επόμενες εκλογές και η απογοήτευση του εκλογικού σώματος (Μαυρής, 2016, σελ.: 14).

Ωστόσο, αυτές οι διεργασίες δεν οδήγησαν αυτόματα σε αποδοκιμασία της κυβέρνησης, αλλά σε δεύτερη ψήφο ευκαιρίας, με πρωτοφανή όμως αύξηση της αποχής του εκλογικού σώματος. Μετά το δημοψήφισμα, η λαϊκή απογοήτευση από την κυβερνητική πολιτική πήρε τη μορφή χιονοστιβάδας. Μέσα σε μόλις δύο μήνες, από τον Ιούλιο μέχρι τον Σεπτέμβριο, 594.845 πολίτες εγκατέλειψαν το εκλογικό σώμα. Ο αριθμός αυτός αντιπροσωπεύει το 9,4% των εκλογέων του Ιανουαρίου. Δηλαδή σχεδόν ένας στους δέκα από όσους είχαν ψηφίσει, μόλις εννέα μήνες πριν (Μαυρής, 2015).

Τα ευρύματα αυτά επιβεβαιώνονται και στην περίπτωση μας. Οι ερωτηθέντες κατά συντριπτική πλειοψηφία απάντησαν πως στη ψήφιση των μνημονίων μας οδήγησαν αποκλειστικά τα πολιτικά κόμματα της χώρας. Τα αισθήματα απογοήτευσης και θυμού είναι διάχυτα. Τα πολιτικά κόμματα γνωρίζουν την απαξίωση του συνόλου του δείγματός μας, γεγονός που απηχεί φυσικά και το τεράστιο κενό πολιτικής εκπροσώπησης των ετών της κρίσης και των μνημονίων. Μετά την απογοήτευση που βίωσαν οι ψηφοφόροι του «ΟΧΙ» και την επακόλουθη ανατροπή της λαϊκής ετυμηγορίας, όλα τα πολιτικά κόμματα στο σύνολό τους μοιάζουν να μη διαφοροποιούνται ιδεολογικά στη συνείδηση των ερωτώμενων.

«Είναι το ίδιο υπεύθυνοι όλοι! Οι πρώην, οι τωρινοί και αυτοί που θα έρθουν, γιατί δεν αγαπούν και δεν ενδιαφέρονται για κανέναν άλλο πέρα από τη θέση τους, τον εαυτό τους και τα οικονομικά τους.»

«Γίνεται στη χώρα που ζούμε να έχουμε καλούς πολιτικούς; Όχι βέβαια! Ίδιοι με εμάς είναι και εμείς άντε μην πω τι είμαστε. Οπότε και ο ΣΥΡΙΖΑ μια από τα ίδια. Σκέτη απογοήτευση.»

«Για μένα όλοι έχουν ευθύνη. Όλοι οι κυβερνώντες κάνανε τα ίδια και τα ίδια. Τάζανε άλλα και στην πορεία κάνανε άλλα, αλλά εντάξει, τώρα η κατάσταση είναι αυτή.»

«Εγώ θεωρώ ότι ο ΣΥΡΙΖΑ εν μέρει πρόδωσε! Από την άλλη δεν είχε εναλλακτική. Δηλαδή όταν ήταν έτσι τα πράγματα ήδη με το μνημόνιο και αυτά, που χρωστούσαμε, και υπήρχε μια ανακατοσύρα. Οι ξένοι ζητούσαν πράγματα από εμάς που δεν είχαν εκπληρωθεί. Ο ΣΥΡΙΖΑ τι να έκανε αφού είχε παραλάβει στα χέρια που μια χώρα εντελώς διαλυμένη;»

«Ψηφίσαμε ΣΥΡΙΖΑ για να βγούμε από αυτή την κατάσταση, με αυτά που μας τάζανε και αυτό που καταλάβαμε τελικά είναι ότι μας κοροΐδευαν και ότι έκαναν ακριβώς τα ίδια. Αισθάνομαι λίγο προδομένος για αυτό. Ειλικρινά αν γύριζα πίσω το χρόνο δε ξέρω αν θα ψήφιζα πάλι το ίδιο. Τι να πω; Αλήτες!»

Εξωτερικός Δανεισμός

Όπως ήδη αναλύθηκε και από το πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, από το 2010 και έπειτα, η χώρα μας έχει βρεθεί στο επίκεντρο της κρίσης του παγκόσμιου καπιταλισμού, προσελκύοντας το διεθνές ενδιαφέρον (Tsekeris, Pinguli & Georga, 2015, σελ.:7). Αποκόπηκε από τις διεθνείς αγορές και βρέθηκε αντιμέτωπη με τη χρεοκοπία. Προκειμένου να αποφευχθεί η ολοκληρωτική καταστροφή χορηγήθηκαν

μεγάλα χρηματικά ποσά με τη μορφή εξωτερικών δανείων, που ως εγγυήσεις όμως έθεταν την υλοποίηση σκληρών μέτρων δημοσιονομικής λιτότητας (Huliaras & Sotiropoulou, 2018). Αναμφισβήτητα ένα τμήμα της Ελληνικής κοινωνίας έχει πληγεί ίσως στο μεγαλύτερο βαθμό, αυτοί είναι οι νέοι. Είναι εκείνοι που δεν διαθέτουν τους απαραίτητους για την επιβίωσή τους πόρους, ενώ αναγκάζονται να εξαρτώνται οικονομικά από τις οικογένειές τους (Tsekeris, Pinguli & Georga, 2015, σελ.:4).

Είναι δεδομένο, πως η χώρα βρίσκεται μπροστά σε μια εξαιρετικά περίπλοκη κατάσταση, χωρίς την ύπαρξη μιας ορατής δυνατότητας εξόδου από τη συνεχώς κλιμακούμενη κρίση. Συγκεκριμένα, οι συμφωνίες διάσωσης που έχουν προταθεί από την τρόικα σχετίζονται άμεσα με την οικονομική δυσπραγία, τη φτώχεια και την απελπισία μεγάλου μέρους του ελληνικού λαού. Όσο αναγκαία και να ήταν τα διαρθρωτικά μέτρα που έχουν παρθεί, αφενός δεν χαίρουν της λαϊκής αποδοχής και αφετέρου δεν έχουν καταφέρει να οδηγήσουν στα επιθυμητά οικονομικά αποτελέσματα. Καθώς τα εισοδήματα συρρικνώνονται και όλο και περισσότεροι Έλληνες χάνουν τη δουλειά τους, όλο και λιγότεροι είναι εκείνοι που πιστεύουν ότι η συγκεκριμένη πολιτική θα μπορούσε να θεραπεύσει την οικονομία. Οι περισσότεροι, τείνουν να βλέπουν τον εαυτό τους ως ινδικά χοιρίδια, εμπλεκόμενα σε ένα δυσάρεστο πείραμα. Ως εκ τούτου, η προσωπική και κοινωνική ταλαιπωρία έχει αναμειχθεί ποικιλοτρόπως με έντονα συναισθήματα οργής, θυμού και αγανάκτησης, καθώς και με οδυνηρές διαδικασίες προσωπικού και κοινωνικού καθορισμού κάτω από συνθήκες αβεβαιότητας (Tsekeris, Pinguli & Georga, 2015, σελ.:4). Ο ισχυρισμός αυτός, επιβεβαιώθηκε και κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, όταν οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν για την άποψή τους σχετικά με το δανεισμό που έχει δεχθεί η χώρα μας:

«Δε λέω ότι δεν έπρεπε να γίνουν μεταρρυθμίσεις, αλλά όχι και έτσι ρε παιδί μου! Αυτοί έχουν βαλθεί να μας πεθάνουνε! Μας έχουνε κάνει πειραματόζωα κανονικά οι άσχετοι. Πιστεύω αλήθεια, ότι κάνουν πειράματα. Ξέρεις, όχι ότι μας ψεκάζουνε και τέτοια που λένε κάτι βλάκες φασίστες, αλλά για να δούνε άμα πάθουνε το ίδιο και οι δικές τους οικονομίες, τι μπορούν να κάνουνε; Τι τους συμφέρει; Τι αντέχει ο λαός; Πόσα μπορεί και υπομένει και έτσι. »

«Τι να πω για τα μνημόνια; Δεν έχω άποψη! Το μόνο που με νοιάζει είναι το αποτέλεσμα, το οποίο είναι ολέθριο. Ανεργία; Φτώχεια; Εξαθλίωση; Πείνα; Ταπείνωση εθνική; Για μένα είναι το αποτέλεσμα που μετράει! »

«Νιώθω ότι όλο αυτό είναι ατέρμονο. Θυμώνω πολυ! Δεν έχει τέλος. Ως τότε θα δανειζόμαστε και τότε θα ξεπληρώσουμε αυτά τα δάνεια; »

Είναι φανερό, πως ο εξωτερικός δανεισμός και φυσικά τα μέτρα που τον συνοδεύουν, δεν τυγχάνουν ευρείας αποδοχής. Οι Έλληνες έχουν αρχίσει να δυσανασχετούν έντονα, βλέποντας την προοπτική εξόδου από την κρίση να απομακρύνεται συνεχώς. Αυτό που τους προκαλεί οργή, είναι το γεγονός ότι παρά την ουσιαστική πτώση του βιωτικού τους επιπέδου, οι οίονοι για μια οικονομική ανάκαμψη δεν είναι ακόμα με το μέρος της χώρας μας. Τα μνημόνια κατόρθωσαν να ανατρέψουν τόσο το πολιτικό και κοινωνικό σκηνικό της χώρας, όσο και να καλλιεργήσουν ένα ισχυρό κλίμα ευρωσκεπτικισμού, με ένα σημαντικό ποσοστό της νέας γενιάς να βρίσκεται στο επίκεντρο της αμφισβήτησης των κοινοβουλευτικών και δημοκρατικών θεσμών εξαιτίας της οικονομικής περιθωριοποίησης και αποτυχίας τους (Μοσχονάς, 2016, σελ.: 30).

Είναι εύλογο το γεγονός ότι σε στιγμές καπιταλιστικών κρίσεων εμφανίζονται στο προσκήνιο οι διαμαρτυρίες αυτών που αντιτίθενται στη διαχείριση των πραγμάτων, επειδή από φτωχοί γίνονται φτωχότεροι, ή ακόμα χειρότερα, επειδή τα μέτρα που υιοθετούνται για την επιλεγόμενη μέθοδο εξόδου από την κρίση συνεπάγονται ακόμα πιο σκληρά μειονεκτήματα για όσους στερούνται εισοδημάτων και ενδεχομένως ουσιαστικών πολιτικών δικαιωμάτων. Όταν μάλιστα, η εκδήλωση της οικονομικής κρίσης και οι δυσκολίες υπέρβασής της συνδέονται με φαινόμενα διαφθοράς και κλεπτοκρατίας, οι αντιδράσεις απηχούν σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό την αίσθηση του αδιεξόδου (Κύρτσης, 2013, σελ.: 44).

Ο λόγος για τον οποίο τέθηκε η συγκεκριμένη θεματική, δεν ήταν ωστόσο για να διαπιστώσουμε την ήδη γνωστή δυσαρέσκεια της νέας γενιάς απέναντι στην τρόικα και τα ξένα δάνεια. Το κέντρο της προσοχής μας στράφηκε στη μελέτη της κουλτούρας που προσανατολίζει τις παγιωμένες αντιλήψεις των νέων όσων αφορά τον εξωτερικό δανεισμό της Ελλάδας από τους ευρωπαίους εταίρους της. Όπως έχει ήδη αναλυθεί, το ελληνικό κράτος βασιζόταν αποκλειστικά στα δάνεια και την εξωτερική βοήθεια (Huliaras & Sotiropoulos, 2018). Η νοοτροπία αυτή έχει εμποτίσει τη συνείδηση του Έλληνα, ο οποίος έχει μάθει να αναζητά θέσεις εργασίας στο δημόσιο τομέα και να ζει με δανεικά. Έχει δηλαδή καλλιεργηθεί μια κουλτούρα προσοδοθηρίας στις αντιλήψεις και τις συνειδήσεις των Ελλήνων, η οποία περνά από γενιά σε γενιά.

Οι πελατειακές σχέσεις και η ευνοιοκρατία ήταν και είναι εγγενείς παράγοντες του νέου ελληνικού κράτους, όπου από τη σύσταση και την ίδρυσή του υπήρξε ανέκαθεν σημαντικός παράγοντας της οικονομίας. Η διανομή των πολιτικών δανείων και μισθωμάτων λειτουργούσε ως το βασικότερο μέσο νομιμοποίησης πολιτικών

σχεδιασμών στα μάτια του εγχώριου εκλογικού σώματος, ενώ η συμμετοχή στη διανομή των χρημάτων αυτών αποτελούσε βασικό κίνητρο προκειμένου να εμπλακεί κανείς στις πολιτικές διαδικασίες της χώρας (Doxiadis, 2010). Ενώ, η ατιμωρησία ευνοούσε τέτοιες πρακτικές, εφόσον το ρίσκο σύλληψης και ανάληψης ευθυνών ήταν σχεδόν ανύπαρκτο (Μητσόπουλος και Πελαγίδης, 2006).

Αυτές οι πρακτικές προσοδοθηρίας, άφησαν για τα καλά το στίγμα τους στην κουλτούρα της χώρας (Doxiadis, 2010). Τα χρήματα που εισέρχονταν στην Ελληνική οικονομία υπό τη μορφή δανείων και κονδυλίων, κατάφεραν να εδραιωθούν ως στοιχείο του πολιτισμού τόσο στην πολιτική και επιχειρηματική ζωή της χώρας, όσο και στη συνείδηση των πολιτών. Η Ελλάδα είναι μια χώρα όπου σχεδόν τα δυο τρίτα του πληθυσμού δεν αποδίδουν τους φόρους που τους αναλογούν. Το 2011 σχεδόν το 60% των αναφερόμενων εισοδημάτων βρίσκονταν κάτω από το αφορολόγητο όριο χωρίς να αποδίδεται κανενός είδους φορολογία. Ενώ, το 30% των φορολογούμενων κατέβαλαν το 95% του συνολικού φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων (Karlanoglou & Rapanos, 2013). Θελήσαμε λοιπόν να δούμε πως αντιλαμβάνονται οι νέοι σήμερα τις υποχρεώσεις της χώρας μας απέναντι στους δανειστές της. Ήταν εντυπωσιακό ότι οκτώ στους δέκα ερωτώμενους είχαν την άποψη ότι η χώρα μας δεν μπορεί, αλλά το βασικότερο, δεν οφείλει να επιστρέψει τα χρήματα που έχει δεχθεί ως δάνεια από τους εταίρους της. Οι περισσότεροι ήταν κατηγορηματικοί σε αυτό. Είχαν την άποψη πως τα χρήματα αυτά δεν πρέπει να επιστραφούν.

«Η σκέψη μου είναι ότι η ίσως να μην έπρεπε η χώρα μας να ξεχρεώσει τόσο μεγάλα δάνεια, γιατί μεγάλη πιθανότητα είναι να είναι πλασματικά και βέβαια είναι τόσο εξωπραγματικά που μπορεί να μην μπορούμε να τα ξεχρεώσουμε ακόμα και αν υπογραφούν άλλα δέκα-είκοσι μνημόνια. Τα ποσά είναι αστρονομικά και όχι αληθινά! »

«Αδύνατο να ξεπληρωθούν. Προσωπικά θεωρώ ότι δεν πρόκειται να γίνει κάτι τέτοιο και να φτάσουμε να δώσουμε πίσω τόσα λεφτά. Εγώ προσωπικά θα θεωρούσα δίκαιο να μη δώσουμε πίσω αυτά τα χρήματα ή να διαγραφούν. Δεν αφορούν εμάς τους πολίτες. »

«Γιατί να τα ξεπληρώσουμε όλα αυτά; Γιατί; Οι Γερμανοί μας έχουν δώσει τις αποζημιώσεις από τον πόλεμο; »

«Δεν είναι εφικτό αυτά τα χρήματα να επιστραφούν και ίσως δε χρειάζεται κιόλας. »

Σύμφωνα με τον Κύρτση, στις μετανεωτερικές κοινωνίες ο ψυχισμός των δρώντων υποκειμένων επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τις ενέργειες δανεισμού, από τις οποίες εξαρτάται ενδεχομένως σε μεγάλο βαθμό. Τα άτομα τείνουν να διασώζονται συμβολικά μέσα από την απόδοση ευθυνών σε αυτούς που συνδέονται με τις αιτίες της

αποτυχίας λόγω των υποτιθέμενων εχθρικών προθέσεων τους και των άνομων συμφερόντων τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιων καταστάσεων, αποτελεί η εκφορά αντικαπιταλιστικών συναισθημάτων, αλλά και η εναπόθεση όλων των πιθανών λύσεων στη σφαίρα της πολιτικής (Κύρτσης, 2013, σελ.:45-47).

Ο δανειολήπτης μπορεί εύκολα να υιοθετεί ψυχολογία θύματος. Συνήθως θεωρεί ότι είναι θύμα της αναξιοπιστίας ή της σκληρότητας των δανειστών του, ή θεωρεί τον εαυτό του θύμα των καταστάσεων. Αυτή η διαλεκτική χρέους-ενοχής-απόδοσης ευθύνης/κατηγορίας, μπορεί να αφορά τόσο μεμονομένα άτομα, όσο και μια ολόκληρη χώρα που δανειζεται. Είναι πιθανό το γεγονός ότι όταν ο λαός θεωρεί τον εαυτό του θύμα εξωγενών δυνάμεων, δυνάμεων που βρίσκονται έξω από τον τοπολογικό χώρο του «οικείου», τότε μπορεί να παρατηρηθούν ιδιότυπες τάσεις εθνικισμού. Ενώ, όταν η αντίθεση των δυνάμεων διαμορφώνεται εντός ενός κοινωνικογεωγραφικού πεδίου, ερχόμαστε αντιμέτωποι με ταξικές αντιθέσεις (Κύρτσης, 2013, σελ.: 49-50).

Είναι λοιπόν ουσιώδες το να κατανοήσουμε ότι ο κρατικός δανεισμός είναι ικανός να θίγει και να αγγίζει ζητήματα εθνικής ταυτότητας, ως συνακόλουθο στοιχείο μιας συνήθως κατά φαντασία εθνικής ανεξαρτησίας. Ως εκ τούτου, οι δαιμονοποιήσεις αποτελούν τη βασική πρακτική μέσα σε ένα γενικότερο κλίμα ανατροπής ευνοϊκών δανειοληπτικών συνθηκών. Μέσα σε συνθήκες κρίσης, καλλιεργείται ένα κλίμα όπου για όλα φταίει ο εχθρός, ενώ δεν μπορεί να υπάρξει τίποτα πέρα από τη φαντασιακή εξολόθρευσή του. Ο νέος αυτός εξτρεμισμός τρέφεται από μια επιθυμία αναστροφής των εξελίξεων, ενώ οι δυνάμεις του κακού φαίνεται να είναι όλοι οι κατέχοντες εξουσία: οι πολιτικοί, οι Ευρωπαίοι με πρώτους τους Γερμανούς, αλλά και οι «μνημονιακοί». Όλοι αυτοί δηλαδή που δημιούργησαν την κατάσταση που κατέστησε θύματα τους Έλληνες (Κύρτσης, 2013, σελ.: 50-51).

«Σίγουρα πιστεύω ότι οι ξένοι είναι πολύ σκληροί απέναντί μας. Όπως έχω ήδη πει, πιστεύω αποσκοπεί κάπου όλο αυτό. Για αυτό είναι τόσο σκληροί. Θέλουν να μας εκμεταλλευτούν. Σίγουρα! »

«Είναι βέβαιο, αυτοί οι Γερμανοί! Ήθελαν να μας τυλίζουν σε μια κόλλα χαρτί, να μας έχουν στο χέρι, να μπορούν να μας απειλούν και να μας εκβιάζουν. Μας βρήκαν αδύναμους, με αλήτες πολιτικούς και μας γέμισαν δάνεια! Αλλά όταν ένας πολιτικός δε νοιάζεται για τέτοια χώρα σαν και αυτή, πως μπορούν οι ξένοι να το κάνουν; Βρήκαν πρόσφορο το έδαφος και μπήκαν κανονικά. Οικονομικός πόλεμος, όχι αστεία! Εγώ το πιστεύω! Οικονομικό πόλεμο έχουμε, με γερμανική κατοχή! Κανονική! Γιατί με την

οικονομία πόλεμος δε μπορεί να γίνει; Μια χαρά μπορεί! Και μπορεί και γίνεται! Τώρα! Αυτή τη στιγμή που μιλάμε. »

Συνοψίζοντας τις αντιλήψεις και τις στάσεις των συμμετεχόντων απέναντι στο θέμα των εξωτερικών δανείων, ερχόμαστε αντιμέτωποι με μια ζοφερή πραγματικότητα, αυτή της ανικανότητας συμμόρφωσης με το εκάστοτε θεσμικό πλαίσιο και της ανυπαρξίας μια συγκροτημένης κοινωνικο-οικονομικής δράσης, που προβάλλεται ως ανάγκη για τη συγκρότηση της δημοκρατικής κοινωνίας. Είναι γεγονός, πως σχεδόν η απόλυτη πλειοψηφία των συμμετεχόντων έχει όντως διαμορφώσει μια ισχυρή κουλτούρα προσοδοθηρίας και έναν αντισυστημικό λόγο που προέρχεται από τη στέρηση της δυνατότητας μιας ανώδυνης κοινωνικής ανόδου. Εδώ όμως ερχόμαστε αντιμέτωποι με μια κρίση σε θεσμικό και δημοκρατικό επίπεδο. Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, ένας από τους ερωτώμενους μας είπε χαρακτηριστικά: *«Ας μας δώσουνε και άλλα. Ας μας δίνουν ένα μνημόνιο κάθε χρόνο, κάθε μήνα! Τι άλλο έχουμε να χάσουμε; Νομίζεις έχουμε πολλά; Τίποτα δεν θα πάρουν πίσω και καλά να πάθουνε όλοι αυτοί. Ο κόσμος είναι στα κάγκελα. Όλοι είμαστε οργισμένοι και εξαγριωμένοι! Κάποια μέρα θα γίνουν πολλά να ξέρεις! Θα καεί η Αθήνα! Θα βγούμε στο δρόμο και θα γίνει χαμός! Τότε δε θα ξέρουν που να κρυφτούν και κατά που να κάνουν. »*

Κάνοντας λόγο για τους άτυπους εκείνους θεσμούς που αναδύονται μέσα σε μια συγκεκριμένη κοινωνία και που επιβάλλονται με κοινωνικές κυρώσεις, βλέπουμε ότι απουσιάζουν οι σημαντικότεροι από τους άτυπους θεσμούς που σχετίζονται με τους κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς (social norms) και δεοντολογίας. Οι νόρμες και οι πεποιθήσεις αυτές, είναι πιθανό να προέρχονται και από το έλλειμα των τυπικών κανόνων που στερείται η χώρα μας. Όπως φαίνεται, η ελληνική κοινωνία είναι μια κοινωνία που δεν έχει εσωτερικεύσει τυπικούς και άτυπους θεσμικούς κανόνες, ένα πρόβλημα που φυσικά την ταλαιπωρεί σε μεγάλο βαθμό και κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης (Χατζής, 2017, σελ.: 3-5).

Η κοινωνία μας, φαίνεται να είναι μια «παράθεση τμημάτων, όπου καθένα από τα οποία διεκδικεί τα δικαιώματά του» (Καστοριάδης, 2008). Απουσιάζει ο προσανατολισμός προς τον κανόνα. Η απαραίτητη συγκατάθεση των πολιτών απέναντι στους δημοκρατικούς πολιτικούς θεσμούς, η ικανότητα και η προθυμία να δεχθούν την ουσία και τον προσανατολισμό των κανόνων, αλλά και να προβληματιστούν πάνω σε αυτούς. Στη χώρα μας απουσιάζει μια συλλογική συνείδηση η οποία θα μπορεί να βρίσκει την έκφρασή της στη λήψη πολιτικών αποφάσεων. Στην ελληνική κοινωνία,

σε αντίθεση με τις υπόλοιπες δυτικές κοινωνίες, λείπει ένας στενός δεσμός μεταξύ κοινωνικής γνώσης και νοημοσύνης. Μια αρχή συνεργασίας και συναίνεσης, όπου οι άνθρωποι καθημερινά μαθαίνουν να ενεργούν σύμφωνα με τους κανόνες (Zeri, 2017, σελ.: 1-7).

Ευρωπαϊκή Ένωση και Ισχυροί Ξένοι

Τόσο το ελληνικό δημοψήφισμα του Ιουλίου του 2015, όσο και το πρόσφατο βρετανικό δημοψήφισμα που κατέδειξε την ιστορικής πολιτικής σημασίας απόφαση του βρετανικού λαού για έξοδο από την Ευρωπαϊκή Ένωση (51,9%-48,1%), δεν αποτελούν μεμονομένα «ατυχήματα». Έρχονται να προστεθούν στην αλληλουχία των δημοψηφισμάτων εκείνων, στα οποία οι πολιτικές πρωτοβουλίες και οι θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) αποδοκιμάστηκαν από τη λαϊκή ψήφο: Ηνωμένο Βασίλειο (2016), Ελλάδα (2015), Ιρλανδία (2001 και 2008), Ολλανδία (2005), Γαλλία (2005), Σουηδία (2003), Δανία (2000 και 1992). Η απόρριψη μέσω δημοψηφισμάτων της πολιτικής των κυρίαρχων ελίτ αποτελεί τη νέα μορφή με την οποία εκδηλώνεται η κοινωνική δυσαρέσκεια εντός της ΕΕ. Το ελληνικό ποσοστό, είναι το υψηλότερο που έχει παρατηρηθεί ποτέ μεταξύ των εννέα απορριπτικών δημοψηφισμάτων για ευρωπαϊκά ζητήματα, στην περίοδο 1972-2008 (Μαυρής, 2016).

Η σημερινή οικονομική κρίση, ως εκ τούτου, είναι υπαίτια για τις δυσκολίες συγκρότησης μιας ευρωπαϊκής ταυτότητας, με συνείδηση της κοινής πορείας και της κοινής μοίρας των λαών της Ευρώπης. Χαρακτηριστικά, κατά τη διαδικασία των συνεντεύξεων ένας εκ των ερωτώμενων μας ανέφερε: *«Δεν πιστεύω, ειδικά τώρα με την κρίση, ότι είμαστε οι λαοί της Ευρώπης ένα. Πως γίνεται ο Γερμανός, ο Σουηδός, ο Άγγλος να καταλάβει τι περνάμε; Που είναι το κοινωνικό κράτος; Που είναι η πρόνοια; Έλληνας σε Έλληνα, δε θα φερότανε ποτέ έτσι! »*.

Φαίνεται, πως οι κοινές αξίες της ελευθερίας, της δημοκρατίας και ο μισός αιώνας οικονομικής ολοκλήρωσης δεν ήταν αρκετά ισχυρά ενοποιητικά στοιχεία για να δημιουργήσουν στους ευρωπαίους πολίτες μια ισχυρή αίσθηση κοινών συμφερόντων και συνεπώς μια πραγματική αλληλεγγύη για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης. Οι δημοσκοπήσεις που βλέπουν το φως της δημοσιότητας τα τελευταία χρόνια καταγράφουν τα υψηλά ποσοστά δυσαρέσκειας της κοινής γνώμης, ενώ αποδεικνύουν πόσο εύθραυστη είναι η ευρωπαϊκή ταυτότητα πάνω στην οποία είχε οικοδομηθεί ολόκληρη η Ευρωπαϊκή Ένωση. Είναι όμως γεγονός το ότι σε

περιόδους οικονομικής κρίσης κατασκευάζονται πραγματικοί ή φανταστικοί εχθροί, προκειμένου να ικανοποιηθεί το λαϊκό αίσθημα και να προσανατολισθεί η διαμαρτυρία σε έναν εχθρό που δεν είναι δικός μας, αλλά ξένος, έξω από την επικράτειά μας και την πατρίδα μας (Μαραβέγιας, 2012, σελ.: 256-257).

«Είμασταν ποτέ ένα; Είμασταν ποτέ Ηνωμένη Ευρώπη; Μόνο η οικονομία μας ένωσε και αυτή είναι τώρα που θα μας χωρίσει. Εγώ το συμφέρον της χώρας μου κοιτάζω. Όπως κάνουνε και οι Γερμανοί. »

«Όταν δημιουργήθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση δε θεωρώ ότι είχαν σκοπό την ταπείνωση μερικών λαών, εντάξει δεν είμαστε μόνο εμείς που έχουμε οικονομική κρίση και είμαστε σε μνημόνια. Είναι και άλλες χώρες. Θεωρώ ότι όταν δημιουργήθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση είχανε ένα όραμα να γίνει μια υπερδύναμη, να μπορέσει να ανταγωνιστεί άλλες δυνάμεις, να είναι ενωμένα τα κράτη μεταξύ τους και όχι να υπάρχει αυτή η διχόνοια και να εκμεταλεύονται τα ισχυρά κράτη τα πιο αδύναμα που είναι σε κακή οικονομική κατάσταση. »

«Πιστεύω ότι είναι πολύ αυστηροί απέναντί μας. Υπάρχουν χώρες με εξίσου σοβαρά προβλήματα όπως η Ισπανία. Αντί αυτού, τα έχουνε βάλει όλοι με την Ελλάδα και κοιτάζουνε όλοι την Ελλάδα. Όλα τα φώτα και όλη η αυστηρότητα είναι στραμμένη πάνω μας. Έχουν πέσει όλοι πάνω μας. »

«Καμία Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο καθένας κοιτάζει την πάρτη του, πως θα χτίσει την αυτοκρατορία του στις πλάτες και στα λάθη των άλλων. Για μένα δεν υπάρχει Ευρωπαϊκή Ένωση όπως θέλουν να μας την παρουσιάσουνε, έτσι όπως θα έπρεπε να είναι δεν υπάρχει. Έτσι η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μόνο ως τίτλος, χαρτιά και τίποτα άλλο.»

Όπως βλέπουμε και από τις απαντήσεις που μας δόθηκαν κατά τη διάρκεια της διαδικασίας των συνεντεύξεων, το ευρωπαϊκό οικοδόμημα και η ευρωπαϊκή αλληλεγγύη τίθενται κατά γενική ομολογία υπό αμφισβήτηση. Οι συμμετέχοντες στην πλειονότητά τους αισθάνονται ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει φέρει σε πέρας τον σκοπό της. Πιστεύουν ότι ενάντια στις διακηρύξεις της, δεν προωθείται η αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών. Αντ' αυτού, πιστεύουν πως οι ευρωπαίοι εξαντλούν όλη τους τη σκληρότητα επάνω στην Ελλάδα. Πιστεύουν ακόμα, ότι οι πολιτικές λιτότητας είναι ατελέσφορες και εντελώς αναποτελεσματικές. Οι περισσότεροι μας απάντησαν, ότι προκειμένου να συνεχίσει το ευρωπαϊκό οικοδόμημα να υφίσταται, είναι απολύτως απαραίτητο να υπάρξουν δομικές αλλαγές. Ωστόσο, παρά την πεποίθηση αλλαγής, κανένας από τους ερωτώμενους δεν προσδιόρισε ακριβώς προς ποια κατεύθυνση θα πρέπει να στοχεύσουν οι αλλαγές αυτές:

«Η Ευρωπαϊκή Ένωση ενώ ξεκίνησε ως μια ένωση κρατών που θα βοηθούσε τα κράτη, και εντάξει, έχει βοηθήσει σε αρκετά πράγματα, εν τέλει η πολιτική της τα τελευταία χρόνια έχει υποδείξει αρκετό ιμπεριαλισμό και δεν υπολογίζει την κοινωνία, την πολιτεία, τις τοπικές κυβερνήσεις. Γι' αυτό και βλέπουμε φυσικά πάρα πολλά δείγματα, όπως ήταν το Brexit, όπου στο δημοψήφισμα θέλησε η Αγγλία να βγει από την Ένωση. Όπως είναι άλλα κράτη, τα οποία και αυτά έχουνε μεγάλα ποσοστά μέσα στα κράτη τους που θέλουν να βγούν εκτός Ευρώπης. »

«Θεωρώ ότι κάτι πρέπει να γίνει γιατί αλλιώς, εντάξει, τι να πω; Όλες οι χώρες, ακόμα και η Γερμανία που είναι η πιο ισχυρή στην ίδια θέση με εμάς θα καταλήξει αν δεν αλλάξουν τα πράγματα. Πάντως οπωσδήποτε κάτι πρέπει να γίνει γιατί πάμε από το κακό στο χειρότερο όλοι μας. »

Σε έρευνά της διαΝέοσις για το 2017 έχει βρεθεί ότι ένα αρκετά υψηλό ποσοστό, το 33,1% των ερωτηθέντων, πιστεύει ότι η χώρα μας θα έπρεπε να επιστρέψει σε εθνικό νόμισμα. Το 41,4% δε των ερωτηθέντων θεωρούσε ότι η ένταξη της Ελλάδας στην ευρωζώνη είναι μια από τις κύριες αιτίες της οικονομικής κρίσης (Χατζής, 2017, σελ.: 26). Τέτοιες φωνές, ακούστηκαν και στην περίπτωση μας: *«Αυτό που ακούω βέβαια από τους γονείς μου, και γενικότερα από μεγαλύτερους ανθρώπους είναι ότι όσο είχαμε τη δραχμή, παλαιότερα, σίγουρα είμασταν καλύτερα. Εγώ δεν πρόλαβα να τη ζήσω πάρα πολυ τη δραχμή, τουλάχιστον από αυτά που βλέπω που έχουνε καταφέρει να κάνουνε επί δραχμής οι γονείς μου και οι παππούδες μου σίγουρα δε μπορώ να τα κάνω εγώ τώρα με το ευρώ. »*

Ακόμα όμως και το μικρό ποσοστό των ερωτηθέντων που συνεχίζει να έχει μια θετική γνώμη, αντιμετωπίζει την Ευρωπαϊκή Ένωση με έναν «εργαλειακό» τρόπο. Ο Μοσχονάς (2016, σελ.: 17), κάνει λόγο για έναν κριτικό πραγματιστικό ευρωπαϊσμό με ισχυρά αμυντικά χαρακτηριστικά. Μια νοοτροπία δηλαδή που προσεγγίζει την Ευρωπαϊκή Ένωση, ως το μη χείρον βέλτιστο. Κάτι σαν να θεωρείται δηλαδή ότι εκτός ευρώ και εκτός Ε.Ε. θα είμασταν χειρότερα. Αυτός ο τρόπος σκέψης απορρίπτει το ευρωπαϊκό οικοδόμημα ως ένα σχέδιο κοινωνίας, διατυπώνοντας απλώς μια εκτίμηση ωφέλειας.

«Η Ευρωπαϊκή Ένωση, σίγουρα είναι μια ένωση που στόχο έχει θεωρητικά την ανάπτυξη των λαών. Τώρα αν στην πράξη γίνεται αυτό, πραγματικά είναι ένα ερώτημα. Δεν ξέρω αν θα ήτανε καλύτερα τα πράγματα αν δεν υπήρχε Ευρωπαϊκή Ένωση, τουλάχιστον η ως τώρα πορεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης πάει να πει ότι βοηθάει κάπως όλο αυτό και εξυπηρετεί να έχουνε αυτή την όποια σχέση έχουνε οι ευρωπαϊκές χώρες μεταξύ τους.»

«Δε μπορώ να πω ότι θα είμασταν καλύτερα εάν βγαίναμε από την Ευρωπαϊκή Ένωση, παρά το ότι εγώ ψήφισα ΟΧΙ στο δημοψήφισμα. Δε θα είμασταν καλύτερα. Θα τους απειλούσαμε όμως! Θα είχαμε ένα διαπραγματευτικό χαρτί. Όμως έχει και καλά η Ευρωπαϊκή Ένωση, δηλαδή τόσα χρόνια μας εξασφάλισαν την ειρήνη, αλλά εντάξει, πέρα από αυτό τόσα χρόνια είμασταν καλά.»

Ακόμα πιο ζοφερά ευρήματα ερευνών όμως, καταδεικνύουν ότι υπάρχουν φωνές στο εσωτερικό που θεωρούν ότι από τη συμμετοχή της Ελλάδας στην Ε.Ε. περισσότερο ωφελημένη βγήκε η Ε.Ε. Αυτά, αποτελούν δείγματα τερατώδους πολιτικής άγνοιας και σοβαρού οικονομικού αναλφαβητισμού (Χατζής, 2017, σελ.: 29). Σε γενικές γραμμές είναι σαφές ότι μεγάλο τμήμα της νέας γεννιάς θεωρεί υπαίτια για την οικονομική κρίση την Ε.Ε. (Παναγιωτόπουλος, 2016), ενώ διακατέχεται από πλήρη άγνοια όσων αφορά το θετικό ρόλο που διαδραμάτισε αναφορικά με τον οικονομικό εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. Η ελληνική κοινή γνώμη, τείνει να θεωρεί ότι έπειτα από τόσα χρόνια ευρωπαϊκής πορείας η ελληνική οικονομία δεν αποκόμισε τίποτα θετικό από την ένταξη και συμμετοχή της χώρας στην ευρωζώνη (Μαραβέγιας, 2012, σελ.: 131). Αντιθέτως, υπήρξαν ερωτηθέντες που έκαναν λόγο για σκοτεινά σχέδια εξόντωσης της χώρας μας από τους Ευρωπαίους:

«Έψαχναν μάλλον κάποιο τρόπο να μας κάνουν υποτελείς. Να μας κρατάνε στο χέρι. Δεν ξέρω γιατί. Υπάρχει οργανωμένο σχέδιο της Ελλάδας από το ΔΝΤ και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Έτσι δε λένε; Εγώ τουλάχιστον έτσι έχω ακούσει να λέγεται. Λένε ότι η Ελλάδα καταστρέφεται βάσει σχεδίου, με σκοπό την τελική υποδούλωση η οποία θα χρησιμεύσει σαν μάθημα σε οποιονδήποτε πιστεύει ότι μπορεί να αντισταθεί. Έτσι δε λεγόταν και στο δημοψήφισμα; »

Μεγάλο τμήμα της νέας γεννιάς, δεν αντιλαμβάνεται ότι το μέρος του προβλήματος της ελληνική οικονομίας θα πρέπει να αναζητηθεί εντός συνόρων και όχι στην Ε.Ε. Η Ε.Ε. υπήρξε πάντοτε γενναιόδωρη με τη χώρα μας και στην Κοινή Αγροτική Πολιτική, η οποία άλλαξε την εικόνα της ελληνικής υπαίθρου, καθώς και στην Περιφεριακή Πολιτική, η οποία συνέβαλε αποφασιστικά στην κατασκευή τόσων μεγάλων έργων υποδομής στη χώρα (αυτοκινητόδρομοι, μετρό, αεροδρόμια κ.λπ.). Είναι γενικά παραδεκτό, ότι η Ε.Ε. υπήρξε ένας γενναιόδωρος οικονομικός εταίρος, χωρίς να μπορεί όμως να είναι ταυτόχρονα και πραγματικός πολιτικός εταίρος, που θα χρειαζόταν μια χώρα που μόλις έχει αποκτήσει πραγματικά ελεύθερους δημοκρατικούς θεσμούς. Η χώρα μας, δεν κατόρθωσε να αποκτήσει τη σοβαρότητα και την

υπευθυνότητα που είναι απαραίτητα συστατικά των δημοκρατικών ελευθεριών. Καθ' όλα σχεδόν τα χρόνια της συμμετοχής της στην Ε.Ε., οι επιβιώσεις του παρελθόντος, οι σχέσεις πελατείας μεταξύ των πολιτικών και πολιτών, η αμοιβαία συννεοχή τους και η λαϊκιστική στάση του πολιτικού συστήματος ήταν έντονες (Μαραβέγιας, 2012, σελ.: 132-133).

Φαίνεται λοιπόν ότι οι νέοι θεωρούν ως ένα βαθμό την Ευρωπαϊκή Ένωση υπαίτια για την οικονομική κρίση. Μέσα σε ένα κλίμα αμφισβήτησης, η νέα γενιά γυρνά την πλάτη στην Ευρωπαϊκή ιδέα και ενότητα. Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξων διαπιστώθηκε ότι οι ερωτώμενοι/ερωτώμενες παρουσιάζουν θετική στάση απέναντι σε μια υποθετική συνεργασία της χώρας μας με τη Ρωσία. Ρωτώντας εάν θεωρούν πως τα συμφέροντα της χώρας μας θα διασφαλιζόνταν περισσότερο μέσω μιας συμμαχίας εκτός Ε.Ε., οι συμμετέχοντες φάνηκε να είναι αρκετά θερμοί απέναντι στην ιδέα μιας οικονομικής συνεργασίας Ελλάδας και Ρωσίας.

«Αν συμμαχούσαμε με τη Ρωσία τα πράγματα ίσως να ήταν λίγο καλύτερα. Είμαστε και οι δυο ορθόδοξος λαός, ίσως υπήρχε μια άλλη μεταχείριση. Ίσως καταλαβαινόμασταν περισσότερο, εντάξει, γιατί η θρησκεία παίζει μεγάλο ρόλο για το λαό και επηρεάζει πολύ τους ανθρώπους. Ο Πούτιν είναι ένας πολύ καλός πολιτικός για τη χώρα του και την έχει κάνει υπερδύναμη και όλοι τη φοβούνται.»

Ο Ρώσος Πρόεδρος Βλαντιμίρ Πούτιν, σε παγκόσμιο επίπεδο, δεν καταφέρνει να κερδίσει την εμπιστοσύνη των πολιτών, όσων αφορά τους χειρισμούς του σε διεθνείς υποθέσεις. Μόνο ένας στους τέσσερις (26%) δηλώνει ότι του έχει εμπιστοσύνη. Σε 37 χώρες που συμμετείχαν σε παγκόσμια έρευνα, ένας μέσος όρος 37% περιγράφει τη Ρωσία με όρους κινδύνου και σοβαρής απειλής για την εγχώρια ασφάλεια. Γενικότερα, η Ρωσική κυβέρνηση κατακρίνεται επίσης και για το σεβασμό που δείχνει στις ατομικές ελευθερίες των πολιτών της. Οι Ευρωπαίοι δε, είναι αυτοί που κρατούν τη σκληρότερη στάση σχετικά με την εκτήμιση που τρέφουν για το Ρώσο πρόεδρο Πούτιν. Το 78% των Ευρωπαίων εκφράζει μια φανερή έλλειψη εμπιστοσύνης προς το πρόσωπό του. Παρόλα αυτά η χώρα μας είναι μέσα στις τέσσερις χώρες παγκοσμίως, μαζί με την Τανζανία, το Βιετνάμ και τις Φιλιππίνες που εκφράζει θετική γνώμη για τη Ρωσία σε ποσοστό μάλιστα 64%. Παράλληλα το 50% των Ελλήνων φαίνεται να τρέφει αισθήματα εμπιστοσύνης για το Ρώσο ολιγάρχη (Pew Research, 2017).

Θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι η παρατηρούμενη ρωσοφιλία απηχεί την αντιευρωπαϊκή ιδεολογική ταυτότητα που έχει διαμορφώσει η νέα γενιά. Βέβαια, σε

έρευνες που είχαν διεξαχθεί κατά την περίοδο των διαπραγματεύσεων και πριν τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος, οι προσδοκίες για εμπλοκή της Ρωσίας σε μια ενδεχόμενη οικονομική διάσωση της χώρας ήταν αρκετά υψηλότερες. Ωστόσο, στην περίπτωση μας, γίνεται φανερό το αντιευρωπαϊκό κλίμα που διαμορφώνεται τα τελευταία χρόνια: μια αντιδυτική ηγεμονία στη νεολαία, που μέσα από ποικίλες μυθολογίες καλλιεργεί την αίσθηση ενός ρωσικού εξισωτισμού που ταιριάζει με τις ανάγκες μας και τις παραδόσεις μας (Παναγιωτόπουλος, 2016, σελ.: 9).

Αυτή η ρωσοφιλία στους κόλπους της νέας γενιάς δε θα έπρεπε να διαβαστεί μόνο ως εναλλακτική διέξοδος από την ευρωπαϊκή στρατηγική, ούτε αποκλειστικά ως ιδεολογική. Είναι ενδεχομένως ένα είδος λανθάνουσας αποδοχής του κρατικού αυταρχισμού και της αίσθησης ισχύος του Πούτιν. Θα μπορούσαμε δηλαδή να υποθέσουμε ότι βρισκόμαστε αντιμέτωποι με μια ιδιαίτερη ψυχοκοινωνική αναζήτηση των νέων. Ενδέχεται, η απήχηση της Ρωσίας να δείχνει την ανάγκη ψυχικής αντιστάθμισης της αίσθησης απώλειας εξουσίας που υπάρχει στους ελληνικούς θεσμούς. Ίσως και να έχουμε να κάνουμε με μια αναζήτηση σταθερών πλαισίων αναφοράς και ένα αίτημα ασφάλειας, παρά με μια προσχώρηση σε ένα άλλο γεωστρατηγικό μπλόκ (Παναγιωτόπουλος, 2016, σελ.: 9-10). Το παραπάνω μπορεί να επιβεβαιωθεί και από το γεγονός ότι οι περισσότεροι από αυτούς που έβλεπαν θετικά μια συνεργασία Ελλάδας και Ρωσίας ανέφεραν επανηλειμμένα το γεγονός ότι ο Πούτιν είναι ένας ισχυρός πολιτικός άνδρας.

«Ο Πούτιν είναι ισχυρός. Είναι αυστηρός σε όλα του. Ξέρει τι θα πει πολιτική και ισχύς. Μας αρέσει δε μας αρέσει αυτή είναι η αλήθεια. Ξέρει πως είναι να φροντίζεις για τη χώρα σου, το συμφέρον της. Και ξέρει τι θα πει εξουσιάζω. Εδώ οι δικοί μας είναι παιδική χαρά, εντελώς. »

«Ο Πούτιν δε μασάει και μπορεί και να μας άπλωνε το χέρι είχα πει, μόνο και μόνο για να τους τη σπάσει. Τον είχα ικανό αλήθεια. Γιατί είναι ναί μεν φασίστας αλλά τη χώρα του την έχει πάει μπροστά. Τέλος πάντων δεν έγινε όμως. Δεν ξέρω ποιος φταίει. »

«Η Ρωσία στο παρελθόν έχει δείξει σημάδια ότι είναι φίλη χώρα με την Ελλάδα, η οποία είναι και μια χώρα με ισχυρούς πολιτικούς. Με τον Πούτιν ο οποίος είναι ισχυρός, δηλαδή ξέρει να διοικεί ένα κράτος, γιατί εδώ πέρα εμείς έχουμε ξεχάσει πως είναι να διοικούμε και το κράτος ακόμα. »

Στον αντίποδα τώρα, η εικόνα των ερωτηθέντων για τους Ευρωπαίους πολιτικούς και ευρωπαϊκούς θεσμούς ήταν αρνητική κατά συντριπτική πλειοψηφία. Εννέα στους δέκα μίλησαν με σκληρά λόγια. Θεωρούν πως τόσο οι ευρωπαίοι

αξιωματούχοι, όσο και οι θεσμοί έχουν εξαντλήσει όλη τους τη σκληρότητα επάνω στη χώρα μας, παρουσιάζοντας μια τιμωριστική στάση και διάθεση. Σε έρευνα για τις ψυχολογικές συνιστώσες της οικονομικής κρίσης στη νέα γενιά, περισσότεροι από τους μισούς (58,1%) θεωρούσαν ότι ο ελληνικός λαός αντιμετωπίζεται λιγότερο δίκαιο από τη διοίκηση της Ε.Ε. σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Θεωρούσαν ότι η φωνή τους δεν εισακούεται από τα κέντρα λήψης αποφάσεων (Tsekeris, Pinguli & Georga, 2015, σελ.:17)

Όσον αφορά στον Βόλφγκανγκ Σόιμπλε και την Άνγκελα Μέρκελ οι απαντήσεις που πήραμε φανερώουν σίγουρα πέρα από την απομάκρυνση των πολιτών από τα ευρωπαϊκά ιδεώδη και την απέχθεια που αισθάνονται για τους συγκεκριμένους δυο πολιτικούς. Παρά το γεγονός ότι η γερμανική ηγεσία έχει καταφέρει να συγκεντρώσει τον παγκόσμιο σεβασμό, κάτι τέτοιο δε φαίνεται όμως να επιβεβαιώνεται στην περίπτωση της χώρας μας. Οι ερωτηθέντες κάνουν λόγο ακόμα και για γερμανική κατοχή όταν ρωτώνται για το τι άποψη έχουν για τους δύο αυτούς πολιτικούς. Διατυπώνουν μια θυματική αφήγηση, με τη χώρα μας να αποτελεί ένα κατατρεγμένο και εκδιωγμένο έθνος (Παναγιωτόπουλος, 2016, σελ.: 8).

«Ο Σόιμπλε είναι η προσωποποίηση της αντιπάθειας στη χώρα μας. Για μένα ο άνθρωπος μας μισεί! Τέλος. Δε μπορώ να πω κάτι άλλο. Θεωρώ ότι μας μισεί. Σιχαίνεται την Ελλάδα, για κάποιο λόγο σιχαίνεται τη χώρα μας. Μας σιχαίνεται! Για τους Γερμανούς είναι μια χαρά πολιτικός. Για εμάς; Είναι ο εφιάλτης μας.»

«Τον βλέπω στην τηλεόραση (τον Σόιμπλε) και θέλω να την κλείσω. Και αυτός είναι, μαζί με όλους τους χαρτογιακάδες που εξαγρίωσαν τον κόσμο και στραφήκαμε όλοι στην αντίδραση και στο «ΟΧΙ» τότε στο δημοψήφισμα. Ξέρεις τι είναι να βλέπεις έναν αντιπαθητικό τεχνοκράτη να σου κάνει κουμάντα; Κουμάντο στη χώρα σου ρε ήθελα να του πω τότε. Αλλά ήταν από τη μια όλοι αυτοί, και από την άλλη κάτι Γεωργιάδηδες και κάτι Μητσοτάκηδες που ήταν σα να τρωε μπουνιά στο στομάχι από την αηδία μόλις τους έβλεπες στα κανάλια. Σκέτη φρίκη.»

«Ο Σόιμπλέ είναι ένα χαρακτηριστικό δείγμα Γερμανού που μισεί εντός εισαγωγικών όλους τους άλλους, διότι τους θεωρεί υποδεέστερους όσους δεν ανήκουν στη δικιά τους αρία φυλή.»

«Στη χώρα μου (τη Μέρκελ) κανείς δε την συμπαθεί κανείς και καλά κάνουμε και δεν τη συμπαθούμε γιατί είναι η χειρότερη από όλους. Μπορεί για τη χώρα της να είναι καλή και να παίρνει καλές αποφάσεις και για αυτό κιόλας τόσα χρόνια την ψηφίζουν και την ξαναψηφίζουν. Αλλά για εμάς είναι μια κακίστρω.»

« (Η Μέρκελ) είναι μια γυναίκα πολιτικός, πολύ σκληρή και αδίστακτη. Εγώ θα χρησιμοποιήσω και τον όρο ψυχοπαθής γιατί δεν ξέρω πως μπορεί να εκτελεί όλες αυτές τις αποφάσεις χωρίς κανένα συναίσθημα, ενσυναίσθηση τέλος πάντων. »

Επιπλέον, αυτό που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι το ότι πέρα από τη βαθιά εναντίωση που παρατηρήθηκε όσων αφορά τη Γερμανική ηγεσία, οι ερωτώμενοι/ερωτώμενες παρουσίασαν και έντονα αντιγερμανικά αισθήματα. Έχει καλλιεργηθεί στη συνείδηση των συμμετεχόντων, ίσως και από τα μαζικά μέσα, η αντίληψη ότι κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης οι γερμανικές κυβερνήσεις δεν έχουν παράσχει την απαραίτητη βοήθεια στη χώρα μας, διότι αυτό στο οποίο αποσκοπούν είναι το να εκμεταλλευτούν, με σκοπό να απομυζούν οικονομικά την Ελλάδα. Μάλιστα σχετικά με το μέγεθος του οικονομικού αναλφαριθμητισμού και της πολιτικής άγνοιας που επικρατεί μεταξύ των Ελλήνων, έρχονται να πλαισιώσουν τα ευρήματα ερευνών που θέλουν μερίδα των Ελλήνων να πιστεύει ότι η Ε.Ε. γενικότερα δεν έχει συμβάλει στην οικονομική ευημερία της χώρας (Χατζής, 2017). Έτσι, ορισμένοι από τους ερωτώμενους αναφέρθηκαν σε μια υποτιθέμενη ιδιοσυγκρασιακή σκληρότητα του γερμανικού λαού, αλλά και σε ένα αίσθημα γερμανικής ανωτερότητας το οποίο και αντηχεί μια κατοχικού τύπου αντίληψη, περί υποδούλωσης του ελληνικού έθνους.

«Όλοι οι Γερμανοί γενικά είναι κακός λαός. Το λένε όλοι και έχουνε και δίκιο. Αυτοί θέλουνε πάλι να μας κυριεύσουν. Αφού δεν το κάνανε στον πόλεμο θέλουν να το κάνουν τώρα. »

«Οι Γερμανοί δε θα έπρεπε να ανοίκουν σε καμία Ηνωμένη Ευρώπη. Δε γνωρίζουν τι σημαίνει ενωμένος κόσμος, τι σημαίνει βοηθάω. Οι άνθρωποι ενδιαφέρονται μόνο για τη χώρα τους... δε μπορούν αυτό το κόμπλεξ ανωτερότητας που αισθάνονται να το διαχειριστούν και να ανήκουν πουθενά. Σε καμία, μα καμία ομάδα. »

Κοινωνικά Κινήματα στην Εποχή της Κρίσης

Οι κινητοποιήσεις της εποχής της κρίσης, λαμβάνουν τη μορφή τοπικών διαδηλώσεων, συνδιασμένων ταυτόχρονων διαδηλώσεων σε περισσότερες από μια πόλεις, καταλήψεων δημόσιων κτιρίων, καθώς και μόνιμης παρουσίας και συμμετοχής πολιτών σε συνελεύσεις σε πλατείες (Σωτηρόπουλος, 2017, σελ.: 81). Η πλατεία Συντάγματος αλλά και η Βουλή των Ελλήνων ήταν αυτές που αποτέλεσαν το επίκεντρο της εκστρατείας κατά των Μνημονίων. Από την έναρξη της οικονομικής κρίσης και

έπειτα πραγματοποιήθηκαν και πραγματοποιούνται δεκάδες συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας ενάντια στο κράτος και την τρόικα. Η πλατεία Συντάγματος, η περιοχή δηλαδή απέναντι από το Κοινοβούλιο, το διαμεσολαβητικό φορέα που θεωρείται υπεύθυνος για την εφαρμογή και τη διευκόλυνση της διαρθρωτικής προσαρμογής και των πολιτικών λιτότητας, έδρασε ως ορμητήριο για την εκδήλωση των ποικίλων κινημάτων (Κούση, 2013, σελ.: 33).

Οι διεκδικήσεις των κινητοποιούμενων απευθύνονταν και στόχευαν κυρίως προς τη Βουλή, ως τον πλέον υπεύθυνο θεσμό για τις βαθιές και ανατρεπτικές θεσμικές και νομικές μεταβολές και αναδιατάξεις που πραγματοποιήθηκαν με πρωτοφανή ταχύτητα και κάτω από μια νεοφανή διεθνική πίεση από χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και την τρόικα (Κούση, 2013, σελ.: 13). Είναι γεγονός πως τα γεγονότα διαμαρτυρίας που ουσιαστικά ξεκίνησαν τον Μάιο του 2010, με αφορμή το πρώτο Μνημόνιο, συγκέντρωσαν το ενδιαφέρον και τη συμμετοχή πολλών διαφορετικών κατηγοριών του πληθυσμού. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονταν ομάδες ηλικιωμένων συνταξιούχων και νέων που προέβαλλαν είτε ειδικά, π.χ. φοιτητικά, είτε γενικότερα αιτήματα με ριζοσπαστικό και συχνά αντικαπιταλιστικό και αντιευρωπαϊκό προσανατολισμό (Σωτηρόπουλος, 2017, σελ.: 82).

Τα αιτήματα που εκφράστηκαν και εκφράζονται μέσα από τα κινήματα αυτά, έχουν να κάνουν κυρίως με τα πρωτοφανή μέτρα λιτότητας και διαρθρωτικής προσαρμογής που ψηφίζονται από τα Κοινοβούλια και εφαρμόζονται από το Ελληνικό κράτος κάτω από τις οδηγίες της τρόικα. Ενώ, αναφέρονται στις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας: μείωση μισθών-συντάξεων, αυξήσεις φόρων, επιβολή νέων φόρων, ανεργία, ιδιωτικοποιήσεις δημοσίων επιχειρήσεων, δραστική αύξηση ανισοτήτων και φτώχειας, επιδείνωση της ύφεσης και έλλειψη ανάπτυξης ευκαιριών στον τομέα της απασχόλησης (Κούση, 2013, σελ.: 33-34). Ενώ από πολλούς υποστηρίζεται ότι τα κύματα των γεγονότων διαμαρτυρίας αφ' ενός εξέφραζαν και εκφράζουν τη διογκωμένη και εύλογη αντίδραση της κοινωνίας, αλλά και αφ' ετέρου όμως αποσκοπούν όχι στη μεταστροφή της μνημονιακής πολιτικής αλλά στη διατήρηση των προ εποχής Μνημονίου προνομιακών επαγγελματικών, μισθολογικών και συνταξιοδοτικών καθεστώτων κάθε ομάδας (Σωτηρόπουλος, 2017, σελ.: 83).

Ένα από τα σημαντικότερα κινήματα που εκδηλώθηκαν, ήταν το «κίνημα των αγανακτισμένων», η αλλιώς γνωστό και ως «κίνημα των πλατειών», το οποίο οργανώθηκε κατά μίμηση των αντίστοιχων ισπανικών κινήματων σε πλατείες πολλών

πόλεων. Το ετερόκλητο αυτό κίνημα είχε την αξίωση να καταργηθούν τα μνημόνια, να φύγει η τρόικα από τη χώρα, αλλά και να πέσει η τότε κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ. Ο αντικοινοβουλευτικός χαρακτήρας του κινήματος έγινε γρήγορα φανερός, με την επικράτηση μεταξύ των συγκεντρωμένων στη Πλατεία Συντάγματος του γνωστού συνθήματος για το κάψιμο της Βουλής. Η Βασιλική Γεωργιάδου, σε επιτόπια έρευνα στην Πλατεία Συντάγματος το καλοκαίρι του 2011 συμπέρανε το ότι δεν υπήρχαν αντιδημοκρατικές αντιλήψεις στην πλειοψηφία των συγκεντρωμένων. Παρόλα αυτά όμως, σε αρκετές περιπτώσεις μεταξύ 2010 και 2014 επαναλαμβανόνταν ως τελετουργικό η προσπάθεια εισόδου στη Βουλή με σκοπό την κατάληψή της. Ταυτόχρονα, η σχετική ερώτηση της Γεωργιάδου για την άσκηση βίας κατά πολιτικών προσώπων, το 27% δήλωνε υπέρ του προπηλακισμού βουλευτών και το 34% «δε θα το έκανα εγώ προσωπικά, αλλά δε διαφωνώ που γίνεται» (Κόλλια, 2012).

Η Γεωργιάδου, κατά την έρευνά της στην Πλατεία Συντάγματος, βρήκε ότι τα κυριότερα ιδεολογικά ερείσματα του συγκεκριμένου κινήματος σχετίζονταν με την κρίση αντιπροσώπευσης, την απαξίωση των πολιτικών προσώπων με το σκεπτικό «ίδιοι είναι όλοι», αλλά και τον κορεσμό από προσωπικούς τακτικισμούς για ίδιον όφελος (Κόλλια, 2012). Τα συγκεκριμένα αισθήματα επτά ολόκληρα χρόνια μετά την εκδήλωση του κινήματος δεν έχουν ακόμα εκλείψει από τις συνειδήσεις των πολιτών. Όταν ζητήσαμε τη γνώμη των ερωτώμενων, στη δική μας περίπτωση, για το συγκεκριμένο κίνημα οι απαντήσεις που μας δώθηκαν επιβεβαίωσαν τους ισχυρισμούς της παραπάνω έρευνας. Ένας από τους συμμετέχοντες μας είπε χαρακτηριστικά: *«με το μόνο που συμφωνούσα ήταν με τους «αγανακτισμένους». Τότε ήμουν βέβαια μικρός, 17 χρονών, αλλά θυμάμαι τους γονείς μου. Είχαν πάει. Είχαν κάποιες ελπίδες ίσως μάλλον, ότι θα μπλόκαραν τα μνημόνια και ότι θα παραιτούνταν τα λαμόγια οι πολιτικοί που το μόνο που ξέρουν να κάνουν πάντα είναι να κοιτάζουν τις τσέπες τους. Κάθε μέρα για κάποιες μέρες ήταν εκεί ο πατέρας μου. Μαζί με άλλους στην ηλικία του. Ερχόταν σπίτι χαρούμενος. Του άρεσε που συμμετείχε έλεγε. Θυμάμαι έλεγε ότι ο λαός θα πάρει την εξουσία στα χέρια του και άλλα τέτοια. Θυμάμαι και από την τηλεόραση, κόσμος από όλη την Ελλάδα σε σκηνές. Φάση είχε. Τι να το κάνεις όμως; Τίποτα δεν έγινε και με αυτό».*

Επιπλέον του ανωτέρω κινήματος, από το Σεπτέμβριο του 2010 έως και τον Νοέμβριο του 2011 εμφανίστηκαν στη Ελλάδα κινήματα «Δεν Πληρώνω» με αφορμή τις αυξήσεις στο κόστος των μέσων μεταφοράς και των διοδίων. Τα κινήματα αυτά, έφθασαν στο απόγειό τους μεταξύ Νοεμβρίου 2011 και Φεβρουαρίου 2012. Μεταξύ

Οκτωβρίου και Δεκεμβρίου 2011 δε, εκδηλώθηκε και ένα ακόμα κίνημα «Δεν Πληρώνω», το οποίο υποστηρίχθηκε πέρα από τοπικά δίκτυα, και από την τότε αντιπολίτευση και αφορούσε στην επιβολή του Ειδικού Τέλους Ηλεκτροδοτούμενων Δομημένων Επιφανειών (ΕΕΤΗΔΕ) που αναγγέλθηκε αιφνιδίως τον Σεπτέμβριο του 2011 (το λεγόμενο τότε «χαράτσι»). Ενώ, άλλα κινήματα εκδηλώθηκαν με περιοδικές ολιγοήμερες καταλήψεις κτηρίων υπουργείων και περιφερειακών ή νομαρχιακών δημόσιων υπηρεσιών, κυρίως μεταξύ Φεβρουαρίου και Οκτωβρίου 2011. Συνήθεις στόχοι ήταν τα υπουργεία Οικονομικών, Ανάπτυξης, Υγείας και Απασχόλησης, καθώς βέβαια και τα πανεπιστήμια, τα οποία όπως είναι γνωστό βρήσκονται εδώ και χρόνια στο έλεος μικρών σε απήχηση φοιτητικών παρατάξεων ή εξω-πανεπιστημιακών ομάδων (Σωτηρόπουλος, 2017, σελ.: 92).

Αυτό που ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων ήταν το να μας μιλήσουν για τα συναισθήματα και τις απόψεις τους πάνω στο ζήτημα των κινήματων, που αναδύθηκαν κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Πλειοψηφικά, αν και οι περισσότεροι από αυτούς δεν συμμετείχαν σε κάποιο από τα κινήματα της κρίσης, η γνώμη τους ήταν θετική. Όλοι οι ερωτώμενοι/ερωτώμενες στο σύνολό τους τα επιδοκίμασαν με τα λόγια τους. Πιστεύουν ότι τα κινήματα αυτά ήταν η απάντηση της κοινωνίας στη συσσωρευμένη αγανάκτηση και οργή απέναντι στο πολιτικό σύστημα και την Ευρωπαϊκή Ένωση:

«Ήταν αρκετά ενθαρρυντικά, αν σκεφτούμε την αδιαφορία που υπάρχει. Γιατί υπάρχει μεγάλη πολιτική αδιαφορία, μεγάλη αδιαφορία μάλλον από τους πολίτες όσων αφορά και την οικονομική κρίση και την πολιτική της χώρας μας, που και αυτό είναι ένα αποτέλεσμα που έχει έρθει από την έλλειψη εμπιστοσύνης που έχουμε στις κυβερνήσεις μας και στο πολιτικό σύστημα. »

«Για εμένα τα κινήματα αυτά ήταν καλά. Δηλαδή είναι καλό που αντιδρά ο κόσμος που ξεσηκώνεται, καλό που βγαίνει στις πλατείες. »

Με αρκετά θετικά λόγια μας περιέγραψαν το «κίνημα των αγανακτισμένων», το οποίο για τους περισσότερους ήταν συνδεδεμένο με μια ενθουσιώδη απόπειρα ανατροπής της τότε πολιτικο-οικονομικής τάξης. Ενώ πολλοί μας ανέφεραν τη δυσαρέσκεια που τους είχε προκαλέσει το κίνημα «Μένουμε Ευρώπη», γεγονός το οποίο φυσικά μπορεί να εξηγηθεί από το ότι βρισκόταν στο αντίπαλο ιδεολογικά δέος από αυτό που υποστήριζαν οι ψηφοφόροι του «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα. Η παραπάνω αντίληψη θα μπορούσε να συνοψίζεται από τα λόγια του συγκεκριμένου συμμετέχοντα: *«Καλά το αυτό το Μένουμε Ευρώπη ήταν σκέτη παρωδία. Ένα τσούρμιο*

βολεμένοι μεσήλικες και κάτι χαζά βολεμένα παιδάκια των κομμάτων με πουκάμισα και γραβάτες στην Πλατεία Συντάγματος. Να κρατάνε Ελληνική σημαία και να λένε «Μένουμε Ευρώπη». «Κοιτάμε την Τσέπη μας» έπρεπε να το πούνε αυτό το κίνημα και όχι έτσι όπως το λέγανε. Τι μένουμε Ευρώπη ρε και άντε μην πω, ήθελα να τους φωνάξω. Τη δεδομένη στιγμή έπρεπε να είμαστε όλοι ένα και να πιέζουμε όλοι μαζί τους Ευρωπαίους για να μας φοβηθούν. Όχι να μας τρομοκρατούνε τα κανάλια και να μας κατευθύνουν. Να κατεβαίνουν ο κόσμος στις πλατείες και να γράφεται η εθνική παρωδία. Γέλαγα και έκλαιγα μαζί. »

Ωστόσο η καχυποψία αλλά και η αίσθηση απογοήτευσης, οι οποίες συνοδεύουν κάθε έκφραση πολιτικής έκφρασης στη χώρα μας, ήταν διάχυτες και στην περίπτωση της δράσης των κινημάτων. Μεγάλο μέρος των ερωτώμενων θεωρούν ότι τα αιτήματά τους προδόθηκαν, ενώ δεν είναι λίγοι αυτοί που τα αντιμετώπισαν με καχυποψία, κάνοντας λόγω για διαφθορά και για σκοτεινούς κομματικούς κύκλους στους κόλπους τους. Χαρακτηριστικά, μια συμμετέχουσα μας είπε: *«Στην αρχή μάλλον το πήραμε το θέμα σοβαρά και με έντονη συναισθηματική φόρτιση. Κατεβήκαμε όλοι μαζί με τους αγανακτισμένους, και εμείς αγανακτισμένοι, να φωνάξουμε και να ακουστεί η φωνή μας, πιστεύοντας ότι κάτι θα αλλάξει, ότι κάποιος θα μας ακούσει. Το αποτέλεσμα ήταν απογοήτευση. Τίποτα δεν έγινε, απλά ο κόσμος από αγανακτισμένος έγινε απογοητευμένος. »*

Παρά τις όποιες ενστάσεις αναφορικά με τη δράση ή τον ιδεολογικό προσανατολισμό των κινημάτων της κρίσης, οι περισσότεροι συμμετέχοντες όμως, έκαναν λόγο για πολιτική επαγρύπνηση και για αύξηση της πολιτικής συμμετοχής. Ενώ, τείνουν να πιστεύουν ότι η έκφραση της κοινωνίας των πολιτών κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης έχει αυξηθεί, καθώς τα κοινωνικά κινήματα είναι η απάντηση στα προβλήματα της χώρας. Θεωρούν ότι η εκδήλωση τέτοιων μορφών κοινωνικής δράσης αποτελεί τη δημοκρατική έκφραση της λαϊκής δυσαρέσκειας, αλλά και την προφανή συνέπεια ως μορφή αντίδρασης για την οικονομική δυσπραγία που βιώνει η χώρα.

«Θεωρώ ότι είναι πολύ λογικό να συμβαίνει (η εκδήλωση κοινωνικών κινημάτων) και σε μια δημοκρατική χώρα, ο καθένας μπορεί να εκφραστεί με τον τρόπο που θέλει και να δηλώσει τη θέση του. »

Είναι γεγονός πως η σημερινή γενιά των νέων έχει απομακρυνθεί από τη συμμετοχή στην παραδοσιακή εκλογική διαδικασία, θεωρώντας πιο ελκυστικές τις εναλλακτικές μορφές πολιτικής δέσμευσης. Η προσέλευσή τους στις εθνικές εκλογές

ή τις ευρωεκλογές έχει μειωθεί κατακόρυφα. Η πολιτική συμμετοχή, αλλά και το ρεπερτόριο της πολιτικής δέσμευσης είναι γεγονός πως έχει μετασηματιστεί: κοινωνικές εκστρατείες, διαδίκτυο, κοινωνικά δίκτυα και κοινωνικά κινήματα, αποτελούν ορισμένες από τις νέες μορφές πολιτικής συμμετοχής. Ενώ, τα νέα μέσα (Facebook, Twitter κ.α.) είναι αυτά που διευκολύνουν τη διάδοση και την εξάπλωση των διαμαρτυριών ενάντια στις πολιτικές ελίτ. Στο πλαίσιο αυτό, κοινωνικά κινήματα όπως το κίνημα των “indignados” στην Ισπανία, αλλά και των «αγανακτισμένων» στη χώρα μας, έχουν αποτελέσει πρόσφορο έδαφος για χιλιάδες νέους (Sloam, 2013).

Είναι αρκετά δελεαστικό το να συμπεράνουμε ότι η πολιτική συμμετοχή ενδυναμώθηκε και μετεξελίχθηκε μέσω των κινήματων που αναδύθηκαν κατά την εποχή της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας και ότι αυτή η συμμετοχή αυτόματα μπορεί να συνδεθεί με την ανάπτυξη της δημοκρατίας και την ενίσχυση της συμμετοχικής κουλτούρας. Υπάρχει όμως μια σκοτεινή πλευρά στις πρόσφατες αλλαγές της πολιτικής συμμετοχής, η οποία έχει έρθει στην επιφάνεια μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομική κρίσης (Sloam, 2013). Η στροφή αυτή που πραγματοποιείται στην κοινωνία των πολιτών μπορεί και να μη συνδέεται με τον περαιτέρω εκδημοκρατισμό της κοινωνίας. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι κατά την εποχή της κρίσης παγιώθηκαν αξίες και συμπεριφορές κοινωνικών διεκδικήσεων, όπως η χρήση πολιτικής βίας, ο αντικοινοβουλευτισμός ή ο ρατσισμός οι οποίες χρωμάτισαν τη δράση της κοινωνίας των πολιτών με αρκετά αμφιλεγόμενο τρόπο (Σωτηρόπουλος, 2017). Μάλιστα, όταν κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων η συζήτηση στράφηκε στη Βουλή των Ελλήνων ένας ερωτώμενος μας είπε χαρακτηριστικά: *«Ξέρεις καμιά φορά σκέφτομαι αυτή τη χαζομάρα που λένε οι μεγαλύτεροι και κάτι παππούδες, ότι θα ρίξουν βόμβα στη Βουλή. Και να σου πω κάτι; Είμαι τόσο θυμωμένος που πιάνω τον εαυτό μου να χαίρεται με κάτι τέτοια.»*

Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις όπου διαδηλώσεις κατά των μέτρων λιτότητας, υπερέβησαν κατά πολύ την άσκηση των ατομικών και συλλογικών ελευθεριών, όπως την ελευθερία της έκφρασης και της συλλογικής διαμαρτυρίας. Ενδεικτικές είναι οι περιοδικές επιθέσεις ομάδων διαδηλωτών, εξοπλισμένων με κράνη, λοστούς και δοκούς, κατά του κτιρίου της Βουλής. Ενώ επιπλέον στα παραπάνω πλαίσια αναπτύχθηκαν ακραίες εθνικιστικές ομάδες πολιτών, όπως π.χ. αυτή της Χρυσής Αυγής, η οποία περιπολούσε στις γειτονιές του Αγίου Παντελεήμονα Αχαρνών και αλλού, καταδιώκοντας και χτυπώντας μετανάστες. Έτσι, κατανοούμε το ότι είναι αρκετά δύσκολο να μιλήσει αβίαστα κανείς για μια διαδικασία ενδυνάμωσης της

κοινωνίας πολιτών και μια ενίσχυση της συμμετοχικής κουλτούρας. Ο αντικοινοβουλευτικός και αντικομματικός λόγος, αλλά και η δυσανεξία απέναντι στο «Άλλο» που χαρακτηρίζει την εποχή της κρίσης, δεν αφήνει πολλά περιθώρια αισιοδοξίας. Παρά τον διάχυτο ατομισμό στην ελληνική κοινωνία, φαίνεται ότι αρχίζει να αναδύεται μια κρατικά ή κομματικά ελεγχόμενη κοινωνία των πολιτών. Ωστόσο, αυτή η κοινωνία των πολιτών αποτέλεσε επίσης και έναν χώρο προβολής ομάδων και κινημάτων που δεν επιδίωκαν απλώς την αντιπαράθεση με τους θεσμούς του δημοκρατικού πολιτεύματος, αλλά την κατάλυση και ανατροπή τους (Σωτηρόπουλος, 2017, σελ.: 107-113).

Το Μακεδονικό

Η τελευταία θεματική που θελήσαμε να εξετάσουμε μπορεί να μην αφορά άμεσα την οικονομική κρίση ή την ψήφο υπέρ του «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα του Ιουλίου του 2015, ωστόσο σχετίζεται με την αποθέωση του συναισθήματος στην Ελλάδα του σήμερα. Εάν παρατηρήσει κανείς τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζεται το Μακεδονικό και το ζήτημα της ονομασίας της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας θα δει ότι αυτό που κυριαρχεί είναι το αίσθημα της «προδοσίας», της καταγγελίας της, και της εθνικής υπερηφάνειας, δίχως όμως να τεκμηριώνεται το πού ακριβώς μπορεί να εδράζεται αυτή (Καρπόζηλος & Χριστόπουλος, 2018, σελ.: 10). Οι έλληνες πολίτες φαίνεται να έχουν μια υψηλή αντίληψη για τη χώρα και το έθνος που ανήκει στην κατηγορία των “αξιακών εγγραφών”. Το παρελθόν μοιάζει να αποτελεί ενεργό στοιχείο της σύγχρονης ελληνικής ταυτότητας, θεωρείται πάντα παρόν και πάντα ισχυρό. Η αντίληψη αυτή φαίνεται να έχει εκσυγχρονιστεί, εσωτερικευθεί και ενταχθεί ως δομική διάσταση στον αξιακό ιστό των Ελλήνων (Μοσχονάς, 2016, σελ.: 4-5).

Οι εθνικές αφηγήσεις, είναι ικανές να κινητοποιούν συνειδήσεις, να επηρεάζουν συμπεριφορές και το κυριότερο, να αναπαράγουν συναισθηματικές ταυτίσεις. Το ζήτημα είναι, ότι οι αφηγήσεις αυτές παγήδευσαν τη χώρα μας για περισσότερο από μια γενιά, με αποτέλεσμα την εδραίωση ενός καθεστώτος συνολικής άρνησης της ταυτότητας της γειτονικής μας χώρας, τη διατήρηση του συναισθήματος της ανασφάλειας και την ανάλωση μεγάλου πολιτικού κεφαλαίου σε μια στιγμή όπου η Ελλάδα αντιμετωπίζει μείζονα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα (Καρπόζηλος & Χριστόπουλος, 2018, σελ.: 11-14).

Το Μακεδονικό τείνει να αντιμετωπίζεται ως «εθνικό θέμα» ταμπού. Πρόκειται για ένα θέμα όπου κάθε διαφωνία πάνω σε αυτό θεωρείται «προδοσία» ή «μειοδοσία». Κάθε αντίλογος απαγορεύεται ρητά. Η όποια διαφωνία με το λαϊκό αίσθημα ή τους όποιους χειρισμούς της εξωτερικής πολιτικής θεωρείται ισοδύναμη με εθνική προδοσία (Καροπόζηλος & Χριστόπουλος, 2018, σελ.: 16). Κατά τη διάρκεια μιας εκ των συνεντεύξεων, μια ερωτώμενη μας είπε: *«Δεν ξέρω γιατί, αλλά το όνομα Μακεδονία δεν πρέπει να δωθεί. Όπως είναι λογικό ξέρω καλά πως αυτή είναι η σωστή απάντηση.»* Βλέπουμε λοιπόν πως χωρίς να έχει προηγηθεί η οποιαδήποτε προσπάθεια σκέψης ή κρίσης πάνω στο θέμα, αυτό που κυριαρχεί είναι μια συναισθηματική φόρτηση η οποία και σχετίζεται με ότι αφορά το παρελθόν. Ένα παρελθόν θολό και εξιδανικευμένο.

Οι έλληνες πολίτες σήμερα αδυνατούν να αποδεχθούν το ότι κάθε προσπάθεια επιβολής μιας οποιαδήποτε ονομασίας σε μια άλλη χώρα είναι επί της αρχής, μια λανθασμένη και ανεπίτρεπτη ενέργεια. Όπως ορίζεται και στο διεθνές δίκαιο άλλωστε, σύμφωνα με το δικαίωμα αυτοδιάθεσης των λαών, κάθε χώρα διατηρεί το δικαίωμα της ανεξαρτησίας στην επιλογή της ονομασίας της. Πόσο μάλλον, όταν οι κάτοικοι της χώρας αυτής αποκαλούνται με ένα συγκεκριμένο όνομα για πολλές δεκαετίες, και έτσι τους γνωρίζουν οι πάντες, με μοναδική φυσικά εξαίρεση τη χώρα μας. Επίσης μια μοιοσηφία μόνο των ελλήνων είναι σε θέση να αντιληφθεί το ότι η προσπάθεια επιβολής ονόματος σε μια άλλη χώρα μοιάζει κάτι το επιθετικό αλλά και συνάμα το αδιανόητο. Τέτοιες πρακτικές εκτός από το να πυροδοτούν τον εθνικισμό της γείτονος χώρας, είναι ικανές να τροφοδοτούν την καλλιέργεια ενός κλίματος ξενοφοβίας και εθνικισμού και εντός των συνόρων μας (Καρπόζηλος & Χριστόπουλος, 2018, σελ.: 17-19).

«Είναι όμως ορθολογικό ο καθένας να ζυπνά ένα πρωί και να αποφασίζει ότι θέλει το όνομα ενός άλλου; Γίνεται ας πούμε, να αποφασίσουμε μια μέρα εμείς, έτσι στα ζαφνικά ότι δε μας αρέσει να μας λένε «Έλληνες» και πως θέλουμε να μας λένε «Γάλλους»; Γίνεται; Ρωτάω απλά. Γίνεται να ζυπνήσουμε ας πούμε μια μέρα, λέω τώρα, και να αποφασίσουμε ότι ο Ναπολέοντας δεν ήταν Γάλλος, αλλά ήταν Έλληνας; Είναι τρελό εντελώς όλο αυτό. Έτσι και αυτοί ένα πρωί αποφάσισαν ότι ο Μέγας Αλέξανδρος δεν θα είναι Έλληνας, αλλά Σκοπιανός! Πάμε καλά; »

«Δεν θα ήθελα, δεν υπήρχε περίπτωση, εγώ προσωπικά να άλλαζα γνώμη και να το ήθελα γιατί η Ελλάδα είναι μια χώρα με τεράστια ιστορία, που ανακάλυψε τη δημοκρατία, που

ανακάλυψε την πολιτική και δεν γίνεται να παραγνωρίζεται αυτό το πράγμα και να μοιράζεται τώρα με τα Σκόπια την ονομασία. Ε, όχι διαφωνώ. Είμαι κάθετη, διαφωνώ.»
«Αν ήταν Έλληνας ο Μ. Αλέξανδρος, τότε δεν χωράει το όνομα Μακεδονία στα Σκόπια.»
«Η Μακεδονία, ακόμη και από την ιστορία ξέρουμε ότι είναι ελληνική με τον Μέγα Αλέξανδρο κ.λπ.»

«Η ιστορία αποτελεί πολύ σημαντικό κομμάτι για την κάθε χώρα και για μας τους Έλληνες ο Μ. Αλέξανδρος ήταν ο στρατηλάτης εκείνος ο οποίος μεγάλωσε την Ελλάδα και τα σύνορά της και προήγαγε τον ελληνικό πολιτισμό παντού. Δεν γνωρίζω καλά το θέμα το σκοπιανό και τη διπλωματική γλώσσα για το θέμα αυτό. Πιστεύω όμως ότι δεν είναι καθόλου απαραίτητο να περιλαμβάνεται στο όνομα των Σκοπίων η λέξη Μακεδονία. Καθόλου.»

Είναι εύκολο να διαπιστώσει κανείς από τις παραπάνω απαντήσεις τη θυμική διάσταση που έχει προσλάβει το Μακεδονικό ζήτημα. Αποτελεί γεγονός το ότι η σύγχρονη συζήτηση για τη Μακεδονία στηρίζεται σε μια αφήγηση η οποία αφορά την κληρονομιά της Αρχαιότητας και ειδικότερα τα πνευματικά δικαιώματα επί της Αρχαίας Μακεδονίας και του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Έτσι τυχαίνει πάνω σε αυτή την αναχρονιστική αντίληψη, αλλά και στη σημασία που έχει η Αρχαιότητα για τις ταυτότητες της νεωτερικότητας, να εδραιώνεται ένας μύθος που θέλει τη Μακεδονία να είναι ελληνική από αρχαιότατων χρόνων. Μπορούμε να πούμε ότι οι αρχαίοι Μακεδόνες, σύμφωνα με ορισμένες ιστορικές προσεγγίσεις, υπήρξαν όντως ένα ελληνικό φύλο. Ωστόσο αυτός ο ισχυρισμός δε θα έπρεπε υπό κανονικές συνθήκες να σχετίζεται με την ονομασία που θα λάβει μία χώρα στον 20ό και 21ό αιώνα. Οι παρενέργειες αυτής της παραδοχής είναι όμως τραυματικές, καθώς μετατοπίζουν τη δημόσια συζήτηση και τη στρέφουν προς λάθος κατευθύνσεις. Κατευθύνουν το συλλογικό θυμικό σε ζητήματα εντελώς άσχετα με τη σημερινή πραγματικότητα και το θέμα της ονομασίας ενός κράτους (Καρπόζηλος & Χριστόπουλος, 2018, σελ.: 23-27).

Ακόμα όμως και μια μικρή μειοψηφία ερωτώμενων, δύο στους δέκα, οι οποίοι γνωρίζουν ότι η Μακεδονία ποτέ δεν υπήρξε μία, ούτε μόνο ελληνική δεν επιθυμούν τη χρήση του όρου Μακεδονία στην ονομασία της πΓΔΜ. Μπορεί να γνωρίζουν την εθνοτική ετερογένεια της περιοχής, έχουν όμως εσωτερικεύσει προφανώς αντιλήψεις και νοοτροπίες που θέλουν την οποιαδήποτε διαφωνία αναφορικά με το ζήτημα της ονομασίας να αποτελεί ένα εθνικό ζήτημα και εθνική προδοσία. Χαρακτηριστικά, ένας

από τους ερωτώμενους μας ανέφερε κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων τα εξής: «*Η Μακεδονία είναι μια περιοχή η οποία ούτως ή άλλως δεν βρίσκεται μόνο στην ελληνική Μακεδονία, αλλά υπερβαίνει τα σύνορα και Αλβανία και πΓΔΜ και Βουλγαρία... όσον αφορά τώρα το όνομα το σημερινό της χώρας αυτής μπορώ να πω ότι δεν με ενοχλεί το όνομα Μακεδονία, με ενοχλεί το θέμα το ιστορικό. Δηλαδή ο συμβολισμός που έχει αυτό το όνομα με την ιστορία και η ιστορία νομίζω δεν μπορεί να διαγραφεί και να ξαναγραφτεί. Έτσι λοιπόν θα ήθελα, σίγουρα θα προτιμούσα να μην υπάρχει ο όρος Μακεδονία ή Μακεδονικό στο όνομα της γειτονικής χώρας*».

Επίσης αυτό που προκαλεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αλλά θα μπορούσε να εξηγηθεί από την πολιτική άγνοια που διακατέχει τους νέους σήμερα, σχετίζεται με το ότι κανένας από τους ερωτώμενους δεν αναγνώρισε το οποιοδήποτε λάθος στην ελληνική πλευρά αναφορικά με τους διπλωματικούς ή πολιτικούς χειρισμούς της πάνω στο θέμα. Στην πλειοψηφία τους οι συνεντευξιζόμενοι φάνηκε να αγνοούν πλήρως ότι, παραδείγματος χάριν, το ζήτημα της ονομασίας θα μπορούσε να έχει επιλυθεί αρκετά χρόνια πριν, εάν η κυβέρνηση Κωνσταντίνου Μητσοτάκη είχε προχωρήσει σε συμφωνία με σύνθετη ονομασία, όταν την προεδρία της γειτονικής χώρας είχε αναλάβει ο μετριοπαθής Κίρο Γκλιγκόρωφ. Ο Γκλιγκόρωφ αναγνώριζε την απολύτως σλαβική καταγωγή του λαού του, χωρίς να προβαίνει σε ζητήματα διαμάχης αναφορικά με το ευαίσθητο θέμα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, ενώ ήταν έτοιμος να υποχωρήσει στο θέμα της ονομασίας και να συμφωνήσει με την τότε κυβέρνηση Μητσοτάκη, μια κοινά αποδεκτή λύση με σύνθετο όνομα. Αυτό ήταν το περίφημο πακέτο Πινέιρο που έδινε στη χώρα μας πολλά προνόμια. Τότε όμως η επίλυση του Μακεδονικού υπονομεύτηκε από πάσης φύσεως εθνικιστικές φωνές, οι οποίες κατά κύριο λόγο, ενορχηστρώνονταν από τον τότε Υπουργό Εξωτερικών Α.Σαμαρά και τον αντιπολιτευόμενο Ανδρέα Παπανδρέου (Χουζούρη, 2018).

Είναι γεγονός ότι ο λόγος για το Μακεδονικό επιθυμεί να ελέγξει τη μνήμη, δηλαδή την «απαραίτητη λήθη» μας, διογκώνοντας ορισμένα γεγονότα, αλλά και αποκρύπτοντας άλλα. Με την πεποίθηση ότι «η Μακεδονία είναι ελληνική» καταφέρνουμε μόνο να εγκωμιάζουμε τη μνήμη μας, μια «μνήμη» που περισσότερο επινοούμε παρά θυμόμαστε. Αγνοούμε το γεγονός ότι έχουμε να κάνουμε με μια ψευδαίσθηση (Καρπόζηλος & Χριστόπουλος, 2018, σελ.: 23-27). Έτσι, αφού η «Μακεδονία είναι μια και ελληνική» δεν υπάρχει κάποιος ιδιαίτερος λόγος να στοχαστούμε πάνω στο θέμα ή να απομακρυνθούμε από τη στάση αδιαλλαξίας που

μας διακατέχει. Το Μακεδονικό έχει να κάνει με μια κυνική αντίληψη που θέλει τους πολίτες να μη δίνουν βάρος στα πραγματικά ιστορικά γεγονότα, δηλαδή σε αυτά που έγιναν, αλλά σε αυτά που μαθαίνουν ότι έγιναν. Κάτω από το βάρος της ανωριμότητας και της άγνοιας, κατηγορείται ολόκληρη η ανθρωπότητα ως ανιστόρητη. Τρέφονται γενιές ολόκληρες βασισμένες στην άγνοια, τη μεροληψία, την οργή και το φόβο.

Συμπεράσματα - Συζήτηση

Από το 2008 έως και σήμερα είναι γεγονός πως η χώρα είναι βυθισμένη στην οικονομική κρίση. Παλεύει χωρίς άμεσες θετικές προοπτικές μέσα σε μια παγίδα υφεσιακής δίνης. Οι χρόνιες παθογένειες: φοροδιαφυγή, πελατειακές σχέσεις, εξάρτηση από ξένα δάνεια, διαφθορά, κρατισμός, αδυναμία παραγωγής ισχυρών θεσμών κ.α. στιγματίσαν το ελληνικό κράτος και διαμόρφωσαν ανάλογα την κουλτούρα των πολιτών. Κράτος και πολίτες, πορεύονται για χρόνια μέσα σε μια «οικονομική φούσκα» συντηρούμενη από δυσθεώρητα ποσά που εισέρρεαν στο εσωτερικό του κράτους με τη μορφή δανείων, προερχόμενων από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Προκειμένου να αποφευχθεί η ολοκληρωτική καταστροφή και η χρεοκοπία, η χώρα αναγκάστηκε να ζητήσει τη βοήθεια των Ευρωπαϊών εταίρων της και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου.

Τα μέτρα που έχουν ληφθεί κατά τα χρόνια της οικονομικής κρίσης απαιτούν μεγάλες θησίες από μεριάς των πολιτών. Όπως είναι αναμενόμενο οι Έλληνες δυσανασχετούν μπροστά στις συνθήκες που καλούνται να αντιμετωπίσουν. Απο το 2010 και έπειτα έχουμε γίνει μάρτυρες μιας πρωτοφανούς έκρηξης διεκδικήσεων: επαγγελματικές οργανώσεις, συνδικάτα, κοινωνικά κινήματα, ακόμα και μαθητές ή φοιτητές αντιδρούν προς τα δυσβάστακτα μέτρα, καθώς και τις αλλαγές που προσπαθούν να επιφέρουν. Μέσα σε αυτό τη κλίμα, της γενικευμένης λαϊκής δυσαρέσκειας και της έντονης οικονομικής ανέχειας οι νέοι/νέες είναι αυτοί που καλούνται να αποδώσουν το βαρύ τίμημα της οικονομικής κρίσης. Καθημερινά έρχονται αντιμέτωποι με την ανεργία, την επισφαλή εργασία και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Εγκλωβισμένοι στο σύμπαν των γονέων, καλούνται να διαμορφώσουν την ταυτότητά τους και να επιδιώξουν την οικονομική και κοινωνική τους ανέλιξη.

Στην παρούσα διπλωματική εργασία θελήσαμε να ασχοληθούμε με τον τρόπο κατά τον οποίο τα συναισθήματα είναι ικανά να εμπλέκονται στην πολιτική διαδικασία και να επηρεάζουν μια πολιτική απόφαση. Θεωρήσαμε, πως μια σημαντική διάσταση στη λήψη της αποφάσεων σχετίζεται άμεσα με το συναίσθημα. Θελήσαμε επιπλέον να δώσουμε απάντηση στο δύσκολο ερώτημα που σχετίζεται με το εάν η απόφαση υπέρ του «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου 2015 μπορεί να επηρεάζεται και να ενημερώνεται από τα συναισθήματα. Ενώ επιπλέον, πραγματοποιήσαμε μια απόπειρα διερεύνησης των κυρίαρχων αξιών και του σκεπτικού που προσανατόλισε το «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα, αλλά και τις αντιλήψεις της νέας γενιάς εν γένει.

Προκειμένου να ερευνηθούν τα παραπάνω, διενεργήσαμε 10 ποιοτικές συνεντεύξεις με νέους ηλικίας 18 έως και 34 ετών που είχαν επιλέξει να ψηφίσουν «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα του 2015. Σε πρώτο στάδιο θελήσαμε να διερευνήσουμε ποιο ήταν το κυρίαρχο συναίσθημα που επικρατούσε κατά τη διάρκεια των συζητήσεων με τους ερωτώμενους. Βρήκαμε ότι οι ερωτώμενοι/ερωτώμενες είχαν μεγάλα αποθέματα οργής. Η οργή αυτή σχετιζόταν τόσο με την οικονομική κατάσταση που βιώνουν οι ίδιοι καθημερινά και καλούνται να αντιμετωπίσουν, όσο και με την θέση στην οποία έχουν βρεθεί οικεία και αγαπημένα τους πρόσωπα. Ο πόνος για τους άλλους και οι εικόνες που αντικρίζουν καθημερινά, με κλειστά καταστήματα, άστεγους και συμπολίτες που ψάχνουν τα απαραίτητα σε κάδους απορριμάτων πυροδοτούν έντονα συναισθήματα και προκαλούν μια έκρηξη οργής.

Προκειμένου να δώσουμε απάντηση στα ζητήματα που αφορούν τις αξίες της νέας γενιάς, και ιδιαίτερα αυτών που επέλεξαν το «ΟΧΙ», προσπαθήσαμε να αναλύσουμε τις απαντήσεις που πήραμε σε μια σειρά από θέματα που εξετάζονταν μέσω του ερωτηματολογίου και των θεματικών που θέσαμε. Τα θέματα αυτά αφορούσαν: την οικονομική κρίση και το μνημόνιο, τις αντιλήψεις για τα πολιτικά κόμματα στην εποχή των μνημονίων, τον εξωτερικό δανεισμό που έχει η δεχθεί η χώρα, την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα κοινωνικά κινήματα κατά την εποχή της οικονομικής κρίσης και το Μακεδονικό ζήτημα. Σε κάθε μια από τις επιμέρους θεματικές ενότητες που θίξαμε, τα ερευνητικά ευρήματα παρουσίασαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Από την έρευνα προέκυψε ότι οι νέοι/νέες αντιμετωπίζουν μια δυσκολία κατανόησης βασικών οικονομικών όρων και πολιτικών εννοιών. Ιδιαίτερα όταν ρωτήθηκαν για την οικονομική κατάσταση της χώρας και για τα μνημόνια που έχουν υπογραφεί δυσκολεύονταν αρκετά να απαντήσουν στις απλές ερωτήσεις που τους θέσαμε και σχετιζόνταν, παραδείγματος χάριν, με το εάν γνωρίζουν για ποιο λόγο ξέσπασε η οικονομική κρίση. Διαπιστώσαμε μια αρκετά σημαντική απουσία επαφής με την οικονομία, ενώ σχεδόν κανένας από τους ερωτώμενους δεν κατάφερε να εστιάσει στις χρόνιες παθολογίες του ελληνικού κράτους. Ένα από τα εντυπωσιακότερα ευρήματά μας όμως, έχει να κάνει με το ότι ένας αξιοσημείωτος αριθμός ερωτώμενων ενέδωσε σε προκαταλήψεις και συνωμοσιολογίες που θέλουν σκοτεινά συμφέροντα της Ε.Ε. να ευθύνονται για την οικονομική κατάσταση που βιώνει η χώρα.

Όσον αφορά στον εξωτερικό δανεισμό που έχει δεχθεί η χώρα μας, προέκυψε όπως αναμέναμε, μια έντονη δυσφορία για τα μέτρα λιτότητας που συνοδεύουν κάθε

μνημόνιο που υπογράφεται. Οι περισσότεροι πιστεύουν πως τα μνημόνια δεν έχουν καταφέρει να επιτύχουν το σκοπό τους και να αποδώσουν καρπούς. Είναι όμως γεγονός πως η συντριπτική πλειοψηφία θεωρεί πως το Ελληνικό κράτος δεν φέρει καμία υποχρέωση απέναντι στους δανειστές του, ενώ δεν πρέπει να αποδώσει τα ποσά που έχει δανειστεί κατά τη διάρκεια της κρίσης. Το εύρημα αυτό έχει ιδιαίτερη αξία για εμάς διότι επιβεβαίωσε μια από τις αρχικές μας υποθέσεις. Η υπόθεση αυτή σχετιζόταν με το ότι οι πολίτες ίσως έχουν καταφέρει να εσωτερικεύσουν αξίες και στάσεις προσοδοθηρίας ή λαθρεπιβατισμού, οι οποίες αποτελούν χαρακτηριστικά του ελληνικού κράτους.

Επίσης ένα αξιοσημείωτο εύρημα ήταν και αυτό της ανυπαρξίας μιας κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας. Οι περισσότεροι δεν πιστεύουν στις ευρωπαϊκές ιδέες και θεωρούν πως η Ε.Ε. δεν κατάφερε να εκπληρώσει το στόχο της. Πιστεύεται ότι οι Ευρωπαίοι κρατούν μια σκληρή και τιμωρητική στάση απέναντι στην Ελλάδα, εξαντλώντας πάνω στους πολίτες της όλη τους την αυστηρότητα. Οι συμμετέχοντες φαίνεται να μην αναγνωρίζουν την αντίληψη που θέλει την Ε.Ε. να είναι ένας γενναιόδωρος οικονομικός εταίρος για τη χώρα μας. Επίσης, το εύρημα που θα μπορούσαμε να ξεχωρίσουμε έχει να κάνει με τη θερμή στάση που κράτησαν οι νέοι/νέες ερωτώμενοι/ερωτώμενες απέναντι στο Ρώσο πρόεδρο Πούτιν. Επιχειρώντας την περαιτέρω μελέτη του ευρήματος αυτού, είδαμε ότι βιβλιογραφικά, τα ποσοστά δημοφιλίας του Ρώσου προέδρου παραμένουν σταθερά υψηλά για αρκετά χρόνια. Συγκεκριμένα ο βαθμός συμπάθειας ήταν αρκετά μεγάλος και πριν το δημοψήφισμα του 2015, εξαιτίας της προοπτικής συνεργασίας που καλλιεργούνταν από την κυβέρνηση, παραμένει όμως υψηλός μέχρι και σήμερα.

Οι περισσότεροι νέοι/νέες αντιμετωπίζουν αρκετά θερμά τα κοινωνικά κινήματα και τις διεκδικήσεις των μνημονιακών χρόνων. Τείνουν να τα βλέπουν ως βασικό δημοκρατικό προνόμιο των πολιτών. Χαιρετίζουν με θερμή το κίνημα των «αγανακτισμένων» και απορρίπτουν μαζικά αυτό του «Μένουμε Ευρώπη». Και αυτό διότι το μεν πρώτο, υποστήριξε τις αρχές και αξίες τους περί κατάργησης των μνημονίων και παραίτησης των κυβερνήσεων, ενώ το μεν δεύτερο διότι αντιστρατεύονταν στα πιστεύω τους. Όσον αφορά τώρα στο Μακεδονικό, η απόλυτη σχεδόν πλειοψηφία δεν εγκρίνει την ύπαρξη του όρου «Μακεδονία» στην ονομασία της πΓΔΜ. Υιοθετείται μια εξειδικευμένη και λαθεμένη αντίληψη για την αρχαιότητα και την Ελληνικότητα. Με το συναίσθημα να επικρατεί έναντι γνώσης και ίσως της λογικής.

Η βιβλιογραφική μας έρευνα και οι αρχικές μας υποθέσεις επιβεβαιώθηκαν σε πολύ υψηλό βαθμό. Βρήκαμε και εμείς μέσα από τις συνεντεύξεις και την ανάλυσή μας ότι η νέα γενιά δεν εμπιστεύεται τα πολιτικά κόμματα και τους θεσμούς. Η πολιτική απαξίωση που τη διακατέχει, κάνει όλα τα κόμματα του Κοινοβουλίου να μοιάζουν ίδια στα μάτια της. Τείνει να αντιμετωπίζει την Ευρωπαϊκή Ένωση με έναν εργαλειακό τρόπο, θεωρώντας ότι εκτός αυτής απλά θα είμαστε χειρότερα. Παράλληλα δεν απορρίπτει αυταρχικές μορφές διακυβέρνησης και πολιτικές φιγούρες. Ενώ παρά το ότι θεωρεί πως τα κινήματα προάγουν τη δημοκρατία, φαίνεται να κλείνει το μάτι σε προπηλακισμούς και αντικοινοβουλευτικές δράσεις. Η νέα γενιά δυστυχώς αδυνατεί να συμμορφωθεί με τους θεσμούς που επιβάλλει μια δημοκρατία της Δύσης. Εγκωμιάζει τα κινήματα, ιδιαίτερα αυτά που προβάλλονται από τα Μαζικά Μέσα, αλλά δυστυχώς δε συμμετέχει.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι σε γενικές γραμμές η εργασία πέτυχε το σκοπό της. Ασχοληθήκαμε με το ρόλο των συναισθημάτων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Είδαμε ότι παρά το γεγονός ότι η μελέτη των συναισθημάτων στην πολιτική συμπεριφορά για ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα ήθελε το συναίσθημα να βρίσκεται εκτός της γνωστικής διαδικασίας λήψης αποφάσεων, δρώντας παραμορφωτικά ως προς τη λογική που θα έπρεπε να διακατέχει τους εκλογείς, αυτό καταφέρνει να επιβιώνει. Βρήκαμε πως κάτω από συνθήκες κρίσης και ανέχειας οι άνθρωποι είναι ικανοί να αισθάνονται φόβο, οργή και άλλα αρνητικά συναισθήματα, αλλά και ότι τα συναισθήματα αυτά δεν μπορούν να παραγκωνιστούν από τη μελέτη της διαδικασίας λήψης αποφάσεων. Ενώ, αντλήσαμε πολύτιμες πληροφορίες για το νοοτροπικό υπόβαθρο των νέων ψηφοφόρων του «ΟΧΙ».

Θεωρούμε, συνοψίζοντας, ότι είναι ανάγκη το κράτος και οι θεσμοί να σκύψουν πάνω από τα πραγματικά προβλήματα του βιώνει η νέα γενιά στη χώρα μας και να τα λάβουν σοβαρά υπόψιν. Όπως ήδη έχει αναφερθεί, οι νέοι/νέες σήμερα έρχονται αντιμέτωποι με ζητήματα που κλονίζουν την ύπαρξή τους και είναι ικανά να διαταράξουν ακόμα περισσότερο τις ήδη κλονισμένες και εύθραυστες ισορροπίες του ελληνικού κράτους. Η άρνηση συμμετοχής σε εκλογικές διαδικασίες, η χαμηλή εμπιστοσύνη στο πολιτικό σύστημα και τη Ε.Ε., είναι θέματα που χρίζουν άμεσης αντιμετώπισης. Η αναχαίτηση της οικονομική κρίσης και υπερπήδηση των προβλημάτων που την ακολουθούν, πάνω από όλα απαιτεί ενεργούς πολίτες, ικανούς να συμμορφώνονται με τους θεσμούς τους και να σκέπτονται πάνω στα σοβαρά

ζητήματα που απασχολούν μια δημοκρατία. Αυτή, είναι μια πρόκληση που οι κατέχοντες εξουσία θα πρέπει να αντιμετωπίσουν άμεσα και με σοβαρότητα.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Καρπόζηλος, Κ. & Χριστόπουλος, Δ. (2018). 10+1 Ερωτήσεις & Απαντήσεις για το Μακεδονικό. Πόλις.

Καστοριάδης, Κ. (2000), Η άνοδος της ασημαντότητας, Εκδόσεις Ύψιλον.

Καστοριάδης, Κ. (2000). Εξουσία, Πολιτική, Αυτονομία (Ομιλίες στην Ελλάδα 1989). Ύψιλον.

Καστοριάδης, Κ. (2008). Η Ελληνική Ιδιαιτερότητα, Τόμος Β΄. Η Πόλις και οι Νόμοι, Σεμινάρια 1983 – 1984.

Κόλλια, Ε. (2012). «Η πλατεία ήταν γεμάτη αγανακτημένους», εφημ. Το Βήμα, 2 Ιουλίου, διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=467898>, τελευταία πρόσβαση 27.08.2016.

Κούση, Μ. (2013). Η πανελλαδική εκστρατεία διαμαρτυρίας κατά των μνημονίων και των πολιτικών λιτότητας. Κοινωνιολογική Επιθεώρηση. Τεύχος 1, 33-41.

Κυριαζή Ν. (2011). Η κοινωνιολογική έρευνα Κριτική επισκόπηση των Μεθόδων και των τεχνικών. Εκδόσεις Πεδίο.

Κύρτσης, Α. Α. (2013). Χρηματοοικονομικές προελεύσεις της ελληνικής παράνοιας. Κοινωνιολογική Επιθεώρηση, Τεύχος 1, 2013, 43-56.

Λας Κ. (2006). Ο ελάχιστος εαυτός μετάφραση Τομανάς Β., Εκδόσεις Νησίδες.

Λας Κ. (2008). Η κουλτούρα του ναρκισσισμού μετάφραση Τομανάς Β., Εκδόσεις Νησίδες.

Μαραβέγιας, Ν. (2012). Εκατό κομμάτια της κρίσης στην Ελλάδα, την Ευρώπη, τον Κόσμο. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Μαυρής, Γ. (2016). Το ελληνικό δημοψήφισμα του 2015: «δημοκρατική στιγμή (ή) (και) κύκνειο άσμα της μεταπολιτευτικής δημοκρατίας, διαθέσιμο στο <http://www.mavris-gr>.

Μοσχονάς, Γ. (2016). Τι πιστεύουν οι Έλληνες- Ένας αξιακός χάρτης της ελληνικής κοινωνίας. Αθήνα: Διανέοσις- Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης.

Ντάβου Μ. (2015). Εικόνες της κρίσης και ψυχολογία. Καθημερινή.

Ντάβου, Μ. Δεμερτζής, Ν. & Θάνος, Β. (2015). Συναισθήματα, Κίνητρα και Πολιτική Συμπεριφορά στην Ελλάδα της Κρίσης. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

Παναγιωτόπουλος Π. (2016). Τι πιστεύουν οι (νέοι) Έλληνες- Ασαφής ιδιαιτερότητα, ρευστή ενηλικίωση. Αθήνα: Διανέοσις- Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης.

Παπαγεωργίου Γ. (1998). Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα επιμέλεια. Αθήνα. Εκδόσεις Τυπωθήτω- Γ. Δαρδανός.

Πελαγίδης, Θ., και Μ. Μητσόπουλος (2006). Ανάλυση της Ελληνικής Οικονομίας: Η Προσοδοθηρία και οι Μεταρρυθμίσεις. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Πελαγίδης, Θ., και Μ. Μητσόπουλος (2012). Κατανοώντας την Κρίση στην Ελλάδα. Αθήνα: Εκδόσεις Ψυχογίος.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ 28 Νοεμβρίου 2014. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιου Αιγαίου- Τμήμα Κοινωνιολογίας- Εργαστήριο Κοινωνικής και Πολιτισμικής Ψηφιακής Τεκμηρίωσης

Σωτηρόπουλος, Δ. Α. (2017). Η Ελληνική Κοινωνία Πολιτών και η Οικονομική Κρίση, Αθήνα: Ποταμός.

Χαϊντενράιχ Ε. (2014). *Οδηγός Ποιοτικών Συνεντεύξεων. Εκπαιδευτικό υλικό.* Μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Πόλη και Περιβάλλον. Εφαρμοσμένη και Κλινική Κοινωνιολογία» του Πανεπιστημίου του Αιγαίου.

Χατζής, Α. (2017). Τι μας Έμαθε η Κρίση, Αθήνα: Διανέοσις- Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης.

Χουζούρη, Ε. (2018). Περί του «Μακεδονικού» και άλλων εθνικών... δαιμονίων, εφημ. Ο Αναγνώστης.

Χτούρης Σ. (επιμ.) (2014). Διαδικασίες κοινωνικής ένταξης και ένταξης στην αγορά εργασίας των νέων σε περίοδο οικονομικής κρίσης In4Youth Research

Ξενόγλωσση

Bennett L.W. (2012). The personalization of Politics: Political Identity, Social Media and Changing Patterns of Participation. *The Annals of the American Academy*, 644, 20-39, February 2013.

Chrysochoou, C., Papastamou, S. & Prodromitis, G.(2013). Facing the Economic Crisis in Greece: The Effect of Grievances, Real and Perceived Vulnerability, and Emotions Towards the Crisis on Reflections to Austerity Measures. *Journal of Social Science Education*. 12 (1), 41-49.

Cornelius Castoriadis and Christopher Lasch. “Beating the Retreat of Private Life”, *The Listener*, 27/8/1986.

Damasio, A., (1994). *Descartes’ Error: Emotion, Reason, and the Human Brain*. New York: Avon Books.

Davou, B. (2017). *Vicissitudes of Emotions and Political Action During the Greek Crisis*. Oxford University Press.

Demertzis N. (2014). Political Emotions, in P. Nesbitt-Larking, C. Kinnvall, T. Capelos with H. Dekker (eds). *The Palgrave Handbook of Global Political Psychology*. London. Pallgrave MacMillan, pp. 223-241.

Doxiadis, A. (2010). *The Real Greek Economy: Owners, Rentiers and Opportunists*, opendemocracy.net

Ekman, P. (2004). What we become emotional about. In A. Manstead, N. Frijda, & A. Fischer (Eds.), *Feelings and emotions: The Amsterdam Symposium* Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.

Eleftheriadis, P. (2014). Misrule of the Few. How the Oligarchs Ruined Greece. *Foreign Affairs*, Vol 93 (6).

Eurobarometer (2013). Eurobarometer 80: Public opinion in the European Union.

Eurofound (2014a). Mapping youth transitions in Europe. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Eurofound (2014b). Social situation of young people in Europe. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Featherstone, K. (2014). The political challenges of institutional reform in Greece, Policy Network, 11 February 2014.

Featherstone, K. (2015). Introduction: “Modernization” and the Structural Constraints of Greek Politics. *West European Politics*, Vol 28 (2).

Frijda, N. H. (1986). *The Emotions*, Cambridge. England: Cambridge University Press.

Fukuyama, F. (2014). *Political Order and Political Decay. From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Georga E., Pinguli M., Tsekeris C. (2015). Young People’s Perception of Economic Crisis in Contemporary Greece. A Social- Psychological Pilot Study.

Research Paper. *Crisis Observatory*, Volume: 19, November 2015.

<https://tradingeconomics.com/greece/government-debt-to-gdp>

Huliaras, A., and D. Sotiropoulos (2018). The crisis in Greece: The semi-rentier state hypothesis. Hellenic Observatory.

- Illouz, E. (2015). *Mehr Emotion wagen?*, Bild: Wolfgang Borrs.
- Kaplanoglou G. and V. Rapanos (2013). *Tax and Trust. The Fiscal Crisis in Greece. South European Society and Politics*, Vol 18 (3).
- Kaufmann J.-C. (2011). *Identity and the new Nationalist Pronouncements*. University of Bucharest.
- Krugman, P. (2012). "Greece as Victim". *The New York Times*, June 17.
- Labrianidis, L. & Vogiatzis, N. (2013). The mutually reinforcing relation between international migration of highly educated labour force and economic crisis: the case of Greece. *Southeast European and Black Sea Studies*, 13 (4), 525-551.
- Lazarus, N. S. (1991). *Cognition and motivation in emotion*. *American Psychologist*.
- Lerner, J.S., & Tiedens, L.Z. (2006). Portrait of the Angry Decision Maker: How Appraisal Tendencies Shape Anger's Influence on Cognition. *Journal of Behavioural Decision Making*, 19, 115-137.
- MacCarthy, D. E., (1989a), *Emotions are Social Things: An Essay in the Sociology of Emotions*, London, England : JAI PRESS INC, pp. 51-72.
- Marcus, G. E., (2002). *THE sentimental CITIZEN, Emotions in Democratic Politics*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
- Marcus, G. E., Neuman, W. R., & MacKuen, M. (2000). *Affective intelligence and political judgment*. University of Chicago Press.
- McCarthy, E. D. (2002b). *The Emotions of the Modern Self*, Sociology Faculty Publications , pp. 30-49.
- OECD (2018). *General government debt (indicator)*. doi: 10.1787/a0528cc2-en (Accessed on 24 March 2018).

- Pappas T. S. (2013), Why Greece Failed, *Journal of Democracy*, Vol 24 (2).
- Parker, M. T. & Isbell, L. M. (2010). How I vote depends on how I feel: The differential impact of anger and fear on political information processions. *Psychological Science*, 21 (4), 548-550.
- Scherer, K.R. (2001). Appraisal considered as a process of multilevel sequential checking, in K.R. Scherer, A. Schorr, T Johnstone (eds), *Appraisal Processes in Emotion: Theory, Methods, Research*, N.Y.. Oxford University Press, p.p.92-120.
- Sloam, J. (2013). The “Outraged Young”: How Young Europeans are Reshaping the Political Landscape. *Political Insight*, 4: 4-7.
- Solomon, R. C. (1990). *A passion for justice*, New York: Addison Wesley.
- Trade Economics (2018). Greece Government Debt to GDP 1980-2018 (chart)
- Tsekeris, C. (2010). Chaos and Unpredictability in Social Thought: General Considerations and Perspectives. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 27(2), 34-47.
- Vandoros, S., Hessel, P., Leone, T., & Avendano, M. (2013). Have Health Trends Worsened in Greece as a Result of the Financial Crisis? A Quasi-Experimental Approach. *The European Journal of Public Health*, 23(5), 727-731.
- Vice, M (2017). Public Worldwide Unfavorable Towards Putin, Russia, Pew Research Center 16/08/17.
- Zeri, P. (2017). How the Greek Radical Left and Extreme Right are Perceiving Democracy, A research attempt at a social epistemological explanation. *SSRN* ,1-31, January 2017.

Παράρτημα

Συνέντευξη Πρώτη

Γνωρίζετε γιατί ξέσπασε η οικονομική κρίση;

Η οικονομική κρίση ξέσπασε λόγω των υπέρογκων δανείων που είχε πάρει η Ελλάδα, τα οποία δεν μπορούσαμε ποτέ να τα ξεπληρώσουμε. Ο Ελληνικός λαός δεν ήθελε να καταλάβει ή αδιαφορούσε να καταλάβει, τι ζημιά είχε προκληθεί ενώ το μόνο που τον ένοιαζε είναι να τρώει τα λεφτά, πώς θα είναι εκείνος καλά αδιαφορώντας για τους γύρω του, αδιαφορώντας για τις γενιές που έρχονται και αδιαφορώντας για τον συνάνθρωπο. Περάσαμε, νομίζω, μια δεκαετία χρυσή, ήταν μια δεκαετία του φαίνεσθαι όπου Κράτος και πολίτες ξόδευαν αλόγιστα χρήματα χωρίς να σκέφτονται τι θα ακολουθήσει.

Τα Μνημόνια γνωρίζετε γιατί ψηφίστηκαν;

Τα μνημόνια ψηφίστηκαν διότι η κατάσταση είχε φτάσει στο απροχώρητο, η χώρα χρεοκόπησε οπότε έπρεπε σιγά σιγά να μπούμε σε μια διαδικασία να επιστραφούν όλα αυτά τα δάνεια και έτσι μέσω των μνημονίων ήταν ένας τρόπος ώστε αυτά τα λεφτά να παρθούν από τους πολίτες για να ξεπληρώσουμε.

Ποια ευθύνη πιστεύεις ότι φέρουν τα κόμματα που κυβερνούσαν πριν τον ΣΥΡΙΖΑ και ψήφισαν τα δύο πρώτα μνημόνια;

Τα κόμματα σίγουρα φέρουν μεγάλη ευθύνη. Οι τελευταίες κυβερνήσεις αυτό που τους ενδιέφερε ήταν το πώς θα φάνε περισσότερα μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, ήθελαν να αρπάξουν όσο το δυνατόν περισσότερα, απλά είχαν λάθος σκεπτικό και αυτό φάνηκε από την κατάσταση που φτάσαμε γιατί το χρονικό περιθώριο που ήθελαν να το κάνουν αυτό ήταν πολύ μικρό.

Ναι, όμως ψήφισε και ΣΥΡΙΖΑ μνημόνια, τι άποψη έχεις γι' αυτό;

Αυτό μη μου το θυμίζεις. Ψηφίσαμε ΣΥΡΙΖΑ για να βγούμε από αυτή την κατάσταση με αυτά που μας έταζαν και αυτό που καταλάβαμε ήταν ότι τελικά μας κορόιδευαν γιατί έκαναν ακριβώς τα ίδια. Αισθάνομαι λίγο προδομένος για όλο αυτό, ειλικρινά αν γύριζα πίσω το χρόνο, πραγματικά δεν ξέρω αν θα ψήφιζα πάλι το ίδιο. Τι να πω; Αλήτες.

Τι άποψη έχεις για το νέο δανεισμό που έχει δεχτεί η χώρα μας;

Θεωρώ πως με λίγο καλύτερη διαχείριση από την υπάρχουσα κυβέρνηση ίσως ήμασταν και σε καλύτερη θέση. Νομίζω ότι συνεχίζει κάτι να μην πηγαίνει καλά. Δεν ξέρω, θεωρώ ότι θα μπορούσαμε να ήμασταν σε καλύτερη θέση. Νομίζω ότι συνεχίζονται κάποια λεφτά να τρώγονται.

Τι γνώμη έχεις για την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, το ΔΝΤ και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή; Την Τρόικα δηλαδή.

Νομίζω ότι στο άκουσμα της Τρόικα και όταν άκουσα τι γίνεται, πίστευα ότι θα ήταν ένας τρόπος εκφοβισμού, αν θες πέστο και θα μπορούσαμε να μπούμε σε μια ρότα για να βγούμε από όλο αυτό, αλλά πραγματικά δεν είδαμε κάτι τέτοιο. Ουσιαστικά πιστεύω, κακά τα ψέματα, η τρόικα ήταν λίγο αυστηρή μαζί μας, εξάντλησε όλη την αυστηρότητά της επάνω μας. Αυτό που τους νοιάζει είναι να πάρουν με οποιοδήποτε τρόπο τα χρήματά τους πίσω. Έχουν βάλει στη διαδικασία το λαό να σταματήσει να ζει πλουσιοπάροχα όπως ζούσε, έχει φτάσει τις συντάξεις και τους μισθούς στο απροχώρητο. Πραγματικά ήθελα να ήξερα που θα φτάσει αυτή η κατάσταση και πώς θα συνεχίσουν οι νέες γενιές να ορθοποδήσουν και πραγματικά να ορθοποδήσουμε σαν χώρα.

Ποια η άποψή σου για την καγκελάρια Άνγκελα Μέρκελ;

Αυτό που πιστεύω είναι ότι αυτό που κοιτάει πώς θα είναι καλά η χώρα της. Απ'ότι ξέρω, όλοι στη Γερμανία τουλάχιστον η πλειοψηφία τους, είναι μαζί της. Προσωπικά εμένα μου περνάει λίγο αδιάφορη, απ'ότι έχω παρακολουθήσει τα πολιτικά τεκταινόμενα της Γερμανίας. Δεν έχω να πω κάτι άλλο πάνω σε αυτό προφανώς για να είναι τόσα χρόνια καγκελάριος κάνει καλά τη δουλίτσα της.

Ποια είναι η άποψή σου για τον Βολφганγκ Σόιμπλε;

Υπουργός οικονομίας της Γερμανίας δεν είναι; Πραγματικά άλλος ένας που μου περνάει αδιάφορος. Γενικότερα δεν παρακολουθώ και τόσο πολύ τα πολιτικά των ξένων χωρών. Δεν έχω κάτι άλλο να πω επί τους θέματος.

Η άποψη σου για την Ευρωπαϊκή Ένωση ποια είναι;

Σίγουρα είναι μια Ένωση η οποία στόχο έχει θεωρητικά την ανάπτυξη των λαών. Τώρα αν στην πράξη γίνεται αυτό...πραγματικά είναι ένα ερώτημα...δεν ξέρω αν θα ήταν καλύτερα τα πράγματα αν δεν υπήρχε Ευρωπαϊκή Ένωση, τουλάχιστον μέχρι την ως τώρα πορεία της Ε.Ε. πάει να πει ότι βοηθάει όλο αυτό και εξυπηρετεί. Καλό θα είναι

να έχουν αυτή την όποια σχέση έχουν οι ευρωπαϊκές χώρες μεταξύ τους. Ωστόσο αυτό που ακούω βέβαια από τους γονείς μου και μεγαλύτερους ανθρώπους είναι ότι όσο είχαμε τη δραχμή, παλαιότερα, σίγουρα ήμασταν καλύτερα, εγώ δεν πρόλαβα να την ζήσω και πάρα πολύ τη δραχμή. Αυτά που βλέπω όσα έχουν καταφέρει να τα κάνουν επί δραχμής οι γονείς μου και οι παππούδες μου, σίγουρα τώρα δεν μπορώ να τα κάνω εγώ με το ευρώ.

Θεωρείς ότι αντί της συμμετοχής της χώρας μας στην Ευρωζώνη, τα συμφέροντα μας θα διασφαλιζόνταν περισσότερο μέσα σε μια συμμαχία όπως η Ρωσία ή η Κίνα;

Δεν ξέρω αν η δυναμική της Ρωσίας ή της Κίνας θα ήταν καλύτερα και δεν ξέρω αν θα έπαιζε ρόλο και η γεωγραφική θέση το να έχουμε βοήθεια από αυτές τις χώρες και να είμαστε για παράδειγμα σε έχθρα με άλλους λαούς λόγω της γεωγραφικής θέσης της Ελλάδας. Πιστεύω πώς όχι, δεν θα ήμασταν καλύτερα να ήμασταν σύμμαχοι με αυτούς τους λαούς.

Ποια η άποψη σου για κοινωνικά κινήματα που αναδύθηκαν την εποχή της κρίσης, όπως οι αγανακτισμένοι, οι «δεν πληρώνω», «μένουμε Ευρώπη»

Πραγματικά γέλαγα με όλα αυτά τα κινήματα δεν θεωρούμαι από αυτούς τους ανθρώπους που ασχολούμαι με τα πολιτικά δρώμενα. Προσπαθώ να έχω μια τόση όση ενημέρωση αλλά πραγματικά όλα αυτά μου περνάνε, περνώντας από μπροστά μου γελούσα. Θεωρώ πως όλοι οι νέοι στην εποχή μας δεν έχουν καθόλου πολιτική άποψη και το να ακολουθούν όλα αυτά τα κινήματα είναι καθαρά για τη μάζα και καθαρά για να πουν ότι κάτι κάνουν. Πραγματικά γελάω.

Ποια είναι η άποψή σου για το Μακεδονικό; Θεωρείς σωστό τη χρήση του όρου «Μακεδονία»;

Πραγματικά δεν ξέρω τι να απαντήσω σε αυτή την ερώτηση... Καλό θα ήταν να υπάρχει μια κοινή άποψη για το πώς θα έπρεπε να ονομάζονται τα Σκόπια. Αν ήταν Έλληνας ο Μ. Αλέξανδρος, τότε δεν χωράει το όνομα Μακεδονία στα Σκόπια. Αλλά αν δεν ήταν; Ποιος το ξέρει;

Συνέντευξη Δεύτερη

Γνωρίζετε γιατί ξέσπασε η οικονομική κρίση;

Νομίζω ότι είχε φτάσει ο υπερδανεισμός της Ελλάδας σε πολύ υψηλά επίπεδα και όλο αυτό που ζούσαμε τα προηγούμενα χρόνια ήταν μια φούσκα και πιστεύω ότι ήρθε η κατάλληλη στιγμή όλο αυτό να σκάσει. Επίσης, πιστεύω ότι ήταν έτοιμη η Ευρώπη, η Βόρεια Ευρώπη να δημιουργήσει όλη αυτή την κατάσταση γιατί προφανώς πέρα από το οικονομικό κομμάτι της κρίσης, υπήρχαν και άλλα σχέδια στο μυαλό τους. Θέλουν, μάλλον, να φτιάξουν μια Ευρώπη που θα έχει δύο ομάδες, τις φτωχές νότιες χώρες και τις ισχυρές βόρειες χώρες. Πιστεύω ότι αυτό είναι πρωταρχικό τους σχέδιο. Ξεκίνησαν από την Ελλάδα, γιατί ήταν ο πιο αδύναμος κρίκος με τους πιο ίσως αδιάφορους πολιτικούς και πολίτες.

Γνωρίζετε γιατί ψηφίστηκαν τα Μνημόνια;

Τα μνημόνια είναι μια δέσμευση ισχυρή δέσμευση των δανειστών προς τους δανειζόμενους. Ακριβώς έτσι όπως συμβαίνει σε όλα τα τραπεζικά συστήματα και σε όλες τις οικονομίες. Δεν είναι κάτι το περίεργο. Νομίζω ότι αυτός που δανείζει θέτει τους όρους. Μπορεί να θέσει όσο πιο σκληρούς όρους μπορεί και θέλει και αυτοί που δανείζονται είναι υποχρεωμένοι να τους δεχτούν. Στην Ελλάδα έχω την εντύπωση ότι δεν έγινε καμία προσπάθεια διαπραγμάτευσης από τους αντιπροσώπους μας, από τους πολιτικούς γιατί όπως τελικά γνωρίζαμε, φανταζόμασταν και τελικά αποδείχτηκε, ήταν όλοι εμπλεκόμενοι, ανεξαρτήτως κομμάτων σε σκάνδαλα. Όταν έχεις λοιπόν, όπως λέει και ο λαός, λερωμένη τη φωλιά σου, είναι αδύνατον να βγεις μπροστά και να ζητήσεις ένα πιο καλό διακανονισμό για τη χώρα σου. Έτσι νομίζω.

Ποια ευθύνη πιστεύεις ότι φέρουν τα κόμματα που κυβερνούσαν πριν τον ΣΥΡΙΖΑ και ψήφισαν τα δύο πρώτα μνημόνια;

Έχω την εντύπωση ότι κανένα κόμμα δεν έχει περισσότερη ή λιγότερη ευθύνη. Είναι το ίδιο υπεύθυνοι όλοι οι πρώην οι τωρινοί και αυτοί που θα έρθουν γιατί δεν αγαπούν, δεν ενδιαφέρονται για κανέναν άλλον πέρα από τη θέση τους, τον εαυτό τους και τα οικονομικά τους.

Ναι, όμως ψήφισε και ΣΥΡΙΖΑ μνημόνια, τι άποψη έχεις γι' αυτό;

Όπως είπα και στην προηγούμενη ερώτηση, δεν πιστεύω ότι τα κόμματα έχουν λιγότερη ή περισσότερη ευθύνη. Και ο ΣΥΡΙΖΑ είναι ίδιος με τους προηγούμενους, δεν έχει να δώσει τίποτε άλλο, δεν έχει να επιδείξει τίποτε το διαφορετικό. Από τη

στιγμή που η οικονομία της Ελλάδος ήταν μόνο δανεισμός και χρέη , χωρίς να μπορεί αυτό να αλλάξει, ούτε έγιναν αλλαγές ριζικές έτσι ώστε να φέρει κάποια αποτελέσματα στην οικονομία μας, ο ΣΥΡΙΖΑ και αυτός θα συνεχίσει το «έργο» των άλλων κομμάτων. Δεν νομίζω ότι οι Έλληνες πολίτες θα είχαν αντίρρηση εάν γίνονταν αλλαγές και έφερναν στο μέλλον καλύτερα αποτελέσματα στην οικονομία μας. Νομίζω ότι θα το άντεχαν αυτό. Πληρώνουμε φόρους, υπάρχει μια μαυρη τρύπα που αυτά δεν πάνε πουθενά. Εμείς έχουμε οικονομικά ζοριστεί πολύ, όμως οι πολιτικοί συνεχίζουν τ σκάνδαλα. Δε νομίζω ότι ο ΣΥΡΙΖΑ διαφέρει σε τίποτα από το παλιό ΠΑΣΟΚ και τη Νέα Δημοκρατία.

Τι άποψη έχεις για το νέο δανεισμό που έχει δεχτεί η χώρα μας;

Πιστεύω ότι είναι τα ποσά υπέρογκα, είναι φανταστικά σε τόσο ύψος που έχουν φτάσει. Δεν έχω άποψη γι αυτό. Πραγματικά δεν μπορώ να ξέρω τι συμβαίνει και αν αυτοί οι αριθμοί οι οποίου παρουσιάζονται είναι τελικά πραγματικό υπαρκτό χρήμα ή είναι μόνο αριθμοί στα κομπιούτερ και στα χαρτιά. Η σκέψη μου είναι ότι ίσως να μην έπρεπε η χώρα μας να ξεχρεώσει τόσο μεγάλα δάνεια γιατί μεγάλη πιθανότητα είναι να είναι πλασματικά. Και βέβαια είναι τόσο εξωπραγματικά τα οποία είναι πιθανόν να μην μπορούμε να τα ξεχρεώσουμε ακόμα και αν συναφθούν ακόμα δέκα είκοσι μνημόνια. Τα ποσά είναι αστρονομικά και μάλλον όχι αληθινά

Ποια η άποψή σου για την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, το ΔΝΤ και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή; Την Τρόικα δηλαδή.

Η άποψή μου θα είναι καθαρά συναισθηματική, καθόλου επιστημονική γιατί δεν έχω τέτοιες γνώσεις, όμως νομίζω ότι και εκεί καλά κρατούν τα σκάνδαλα, είναι μάλλον υποχείρια και πιόνια όλων αυτών που κατέλαβαν τις θέσεις αυτές, δεν ξέρω με τι τρόπο και δεν μπορώ να γνωρίζω τι ακριβώς σκέφτονται. Πολύ σκληροί, καθόλου μάλλον προσγειωμένοι στην πραγματικότητα και το τι συμβαίνει στις ζωές των απλών ανθρώπων. Αυτοί ζουν σε ένα άλλο κόσμο, σε μια άλλη σφαίρα, μάλλον φανταστική για μας και η ζωή η δική μας, για όλους αυτούς είναι χωρίς προβλήματα, είναι απλοί αριθμοί για τους υπόλοιπους ανθρώπους. Δεν νομίζω ότι κανένας Έλληνας πολίτης να έχει καλή άποψη για την Τρόικα και για όλους αυτούς που μας καθορίζουν πια, εντελώς, τη ζωή μας.

Η άποψή σου για την καγκελάριο Άνγκελα Μέρκελ ποια είναι;

Είναι μια πολύ έξυπνη, άξια πολιτικός για τη χώρα της. Νομίζω ότι για τη Γερμανία κάνει ότι πιστεύει το καλύτερο. Εννοείται πως δεν την ενδιαφέρει καμία άλλη χώρα εξάλλου οι Γερμανοί ενδιαφέρονται πολύ για την χώρα τους και καθόλου για τους υπόλοιπους. Έχουν μια άποψη ότι είναι κάτι ξεχωριστό μες την Ευρώπη. Θα δημιουργήσει πιστεύω πολλά προβλήματα αυτό. Κατάλαβε από την αρχή ότι όταν θα ξεπεραστεί η οικονομική κρίση θα έχουν μείνει τόσα άλλα προβλήματα τα οποία δεν θα μπορούν να λυθούν με κανέναν τρόπο. Οι λαοί θα έχουν διαλυθεί και πιστεύω ότι η Ευρώπη θα χωριστεί πια σε κομμάτια και σε χώρες ταχυτήτων. Εμείς πάντως θα ανήκουμε στις αδύναμες χώρες. Η Μέρκελ λοιπόν για τη χώρα της είναι πιστεύω μια πολύ καλή πολιτικός και δεν είναι τυχαίο που ο κόσμος την προτιμά και την εκλέγει.

Ποια είναι η άποψή σου για τον Βολφганγκ Σόιμπλε;

Επίσης πιστεύω ότι είναι ένας Γερμανός πολιτικός που ενδιαφέρεται μόνο για τη Γερμανία. Η Γερμανοί δεν θα έπρεπε να ανήκουν σε καμία ενωμένοι Ευρώπη. Δεν γνωρίζουν τι σημαίνει ενωμένος κόσμος τι σημαίνει βοηθάω. Οι άνθρωποι ενδιαφέρονται μόνο για τη χώρα τους. Και ο Σόιμπλε είναι ένα χαρακτηριστικό δείγμα ενός Γερμανού που «μισεί» όλους τους άλλους γιατί τους θεωρεί υποδεέστερους όσοι δεν ανήκουμε στη δική τους Άρια φυλή. Πιστεύω αυτό στους Γερμανούς κυκλοφορεί στο αίμα τους και θα τους κατατρέχει όσα χρόνια και αν περάσουν. Δεν μπορούν αυτό το κόμπλεξ ανωτερότητας που αισθάνονται να διαχειριστούν και να ανήκουν πουθενά σε καμία ομάδα. Ο Σόιμπλε λοιπόν, για τους Γερμανούς, είναι ο πιο καλός υπουργός οικονομικών διότι ακριβώς τους αντιπροσωπεύει και στη σκέψη, πέρα από τα οικονομικά.

Η άποψη σου για την Ευρωπαϊκή Ένωση ποια είναι;

Για ποια Ευρωπαϊκή Ένωση μιλάμε; Γι' αυτή που μιλάμε στο τύπο, στις σημαίες και στα χαρτιά; Εγώ δεν βλέπω καμία Ευρωπαϊκή Ένωση, ο καθένας κοιτάει την πάρτη του, ο καθένας κοιτάει πώς θα χτίσει την αυτοκρατορία του πάνω στις πλάτες και στα λάθη των άλλων. Για μένα δεν υπάρχει Ευρωπαϊκή Ένωση, έτσι όπως θέλουν να μας την παρουσιάσουν. Έτσι όπως θα έπρεπε να είναι λοιπόν, δεν υπάρχει, οπότε η Ε.Ε. είναι μόνο ως τίτλος, χαρτιά και σημαία. Τίποτε άλλο.

Θεωρείς ότι αντί της συμμετοχής της χώρας μας στην Ευρωζώνη, τα συμφέροντα μας θα διασφαλίζονταν περισσότερο μέσα σε μια συμμαχία όπως η Ρωσία ή η Κίνα;

Δεν ξέρω καθόλου τι θα σήμαινε αυτό. Δεν έχω καμία άποψη για το ποιο θα ήταν το συμφέρον της Ελλάδος και με ποια χώρα θα πήγαινε. Πιστεύω ότι όταν ο άλλος σου δίνει βοήθεια, τη δίνει με κάποια ανταλλάγματα. Το θέμα είναι να πας με αυτόν που δεν θα ζητάει πολύ σκληρά ανταλλάγματα ή δεν θα είναι πολύ σκληρός απέναντί σου. Έτσι είναι, ο πιο αδύνατος, που έχει την ανάγκη του δυνατού, ακολουθεί τις δικές του ορέξεις. Σίγουρα στην Ευρώπη, ας πούμε είχαμε και μπορεί να έχουμε σε κάποια θέματα ασφάλεια, όμως δεν ξέρω αν αυτό αντισταθμίζει όλα όσα μνημόνια έχουμε υπογράψει και θα υπογράψουμε ακόμα και έχουν κάνει τη ζωή μας εντελώς διαφορετική από ότι ήταν πριν. Το να μην μπορείς να ονειρευτείς το να μην μπορείς να κάνεις σχέδια ούτε για την επόμενη εβδομάδα είναι πολύ σκληρό. Δεν ξέρω για ποια ενωμένη Ευρώπη μιλάμε και πραγματικά είναι απογοήτευση όταν όλο αυτό που ζούμε και που θα ζήσουμε και τα επόμενα χρόνια.

Ποια η άποψη σου για κοινωνικά κινήματα που αναδύθηκαν την εποχή της κρίσης, όπως οι αγανακτισμένοι, οι «δεν πληρώνω», «μένουμε Ευρώπη»

Στην αρχή μάλλον το πήραμε το θέμα σοβαρά και έντονα, με έντονη συναισθηματική φόρτιση. Κατεβήκαμε όλοι μαζί με τους αγανακτισμένους και εμείς αγανακτισμένοι, να φωνάξουμε και να ακουστεί η φωνή μας, πιστεύοντας ότι κάτι θα αλλάξει, ότι κάποιος θα μας ακούσει. Το αποτέλεσμα ήταν μια απογοήτευση. Τίποτα δεν έγινε. Απλά ο κόσμος από αγανακτισμένος έγινε απογοητευμένος. Όσον αφορά τα κινήματα «Μένω Ευρώπη» και «δεν πληρώνω» καλή κίνηση ήταν στην αρχή και αυτή έπεσε στο κενό. Ο κόσμος ακούγοντας από τις ειδήσεις όλες αυτές οι φοβίες που του προκαλούσαν οι δημοσιογράφοι, ότι θα πάνε φυλακή, ότι δεν πληρώνουν τα διόδια, θα έρθουν υπέρογκα ποσά στις πόρτες τους κλπ, σταμάτησε πιστεύω και αυτό. Γενικά επικρατεί μια απογοήτευση. Όσο για το «Μένουμε Ευρώπη» τι να πω; Υπάρχουν οι απογοητευμένοι ευτυχισμένοι και οι απογοητευμένοι δυσαρεστημένοι από την Ευρώπη και την παραμονή μας εκεί, από τα μνημόνια. Ακόμα μια φορά οι Έλληνες, ενώ βρισκόμαστε όλοι στην ίδια θέση, δεν μπορούμε να έχουμε μια κοινή πορεία στο να αποτινάξουμε από πάνω μας όλα αυτά που μας βαραίνουν. Ένα κίνημα το οποίο μάλλον οι οπαδοί τους φρόντιζαν για την τσέπη τους, να μην ξεβουλευτούν και να μην

χάσουν όλη αυτή την πελατειακή σχέση που έχουν με τους πολιτικούς και που έχει κτιστεί τόσα χρόνια.

Ποια είναι η άποσή σου για το Μακεδονικό; Θεωρείς σωστό τη χρήση του όρου «Μακεδονία»;

Η ιστορία αποτελεί πολύ σημαντικό κομμάτι για την κάθε χώρα και για μας τους Έλληνες ο Μ. Αλέξανδρος ήταν ο στρατηλάτης εκείνος ο οποίος μεγάλωσε την Ελλάδα και τα σύνορά της και προήγαγε τον ελληνικό πολιτισμό παντού. Δεν γνωρίζω καλά το θέμα το σκοπιανό και τη διπλωματική γλώσσα για το θέμα αυτό. Πιστεύω όμως ότι δεν είναι καθόλου απαραίτητο να περιλαμβάνεται στο όνομα των Σκοπίων η λέξη Μακεδονία. Καθόλου.

Συνέντευξη Τρίτη

Γνωρίζετε γιατί ξέσπασε η οικονομική κρίση;

Η οικονομική κρίση ξέσπασε ως παγκόσμια οικονομική κρίση και η περίπτωση της Ελλάδας ήταν μια ιδιαίζουσα περίπτωση καθώς η Ελλάδα ήταν μια χώρα με εξωτερικό χρέος πολύ μεγάλο με βάση το ΑΕΠ της και οι διάφορες Κυβερνήσεις από τη μεταπολίτευση και έπειτα, δεν κατόρθωσαν να έχουν ισοσκελισμένους ισολογισμούς. Σε αυτό βέβαια συνέβαλλε και η μεγάλη διαφθορά που υπάρχει στην Ελλάδα, η γραφειοκρατία καθώς και η μη ύπαρξη αναπτυξιακού σχεδίου από μέρους των κυβερνήσεων.

Γνωρίζετε γιατί ψηφίστηκαν τα Μνημόνια;

Τα μνημόνια ψηφίστηκαν ως πακέτα διάσωσης της Ελλάδας αφού η Ελλάδα είχε αποκλειστεί από τις εξωτερικές αγορές. Έτσι ήταν αναγκασμένη να δανειστεί κάποια χρήματα και αυτό έγινε μέσω της μορφής των Μνημονίων από τους πιστωτές μας (ΔΝΤ, Ευρωπαϊκή Ένωση και Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα).

Ποια ευθύνη πιστεύεις ότι φέρουν τα κόμματα που κυβερνούσαν πριν τον ΣΥΡΙΖΑ και ψήφισαν τα δύο πρώτα μνημόνια;

Ίσως το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης φέρουν αυτά τα δύο κόμματα, ΠΑΣΟΚ και Νέα Δημοκρατία, καθώς από την μεταπολίτευση και έπειτα δεν φρόντισαν να υπάρχουν ισοσκελισμένοι προϋπολογισμοί και να υπάρξει μια σωστή και υγιής ανάπτυξη για τη χώρα, ειδικά την περίοδο πριν τους Ολυμπιακούς Αγώνες, η χώρα βρέθηκε σε ένα μονοπάτι ανεξέλεγκτης σπατάλης και ασύστολης διαφθοράς.

Ναι, όμως ψήφισε και ΣΥΡΙΖΑ μνημόνια, τι άποψη έχεις γι' αυτό;

Ο ΣΥΡΙΖΑ ήταν αναγκασμένος να ψηφίσει και αυτός μνημόνιο παρά τις προεκλογικές του θέσεις, δεν μπορούσε να κάνει κάτι άλλο. Θα έπρεπε κι αυτός να συνεχίσει στο δρόμο που είχαν ήδη επιβάλλει οι πιστωτές στη χώρα. Παρόλα αυτά ο ΣΥΡΙΖΑ, όπως είπα και πριν, προεκλογικά ήταν εναντίον του μνημονίου, ήταν αντιμνημονιακό κόμμα και είδαμε ότι μέσα σε 6 μήνες έκανε στροφή 180 μοιρών, έγινε ένα μνημονιακό κόμμα και έτσι ήρθε και σε ρήξη με τις θέσεις του και τα ιδεολογικά πιστεύω πολλών βουλευτών του. Ήταν αναγκασμένος να υπογράψει το μνημόνιο, δεν είχε άλλη επιλογή, καλώς ή κακώς.

Τι άποψη έχεις για το νέο δανεισμό που έχει δεχτεί η χώρα μας;

Ο δανεισμός αυτός ήταν ένα αναγκαίο κακό. Όλες οι χώρες σε όλο τον κόσμο δανείζονται, όλες οι χώρες έχουν εξωτερικά χρέη, έτσι και η χώρα μας. Η χώρα μας βέβαια, σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από ότι θα έπρεπε ίσως με βάση το ΑΕΠ της και δεδομένου ότι δεν υπήρχε σχέδιο και πλάνο για την ανάπτυξη στη χώρα για να φέρουν επενδύσεις ή κάτι αντίστοιχο, οπότε ο δανεισμός να είναι ένα αναγκαίο κακό. Όσον αφορά τον δανεισμό μέσω των μνημονίων και αυτό έπρεπε να γίνει δεν είχαμε το περιθώριο να μπούμε σε διαδικασία να θέσουμε καλύτερους όρους, δυστυχώς τους όρους μας τους επέβαλαν οι δανειστές μας.

Ποια η άποψή σου για την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, το ΔΝΤ και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή; Την Τρόικα δηλαδή.

Η τρόικα έχει παρουσιαστεί στην Ελλάδα ως ο κακός που θέλει το κακό των Ελλήνων και γενικά της χώρας μας, ωστόσο οι άνθρωποι έχουν μια υπερβολική εντύπωση για την τρόικα, αλλά σίγουρα με βάση τα μέτρα που επέβαλλαν έδειξαν ένα αν όχι ανθελληνικό, τουλάχιστον μια μη ανθρώπινη αλληλεγγύη απέναντι σε ένα λαό που ήδη έχει περάσει πάρα πολλά, που η ανεργία είναι στα ύψη, που η φτώχεια είναι στα ύψη, όταν θα έπρεπε να υπάρξει και να δείξει και η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα μια αλληλεγγύη σε έναν από τους εταίρους τους, οι οποίοι αν μη τι άλλο, λόγω της γεωγραφικής μας θέσης, έχουμε βοηθήσει πολύ, ως προς το προσφυγικό ζήτημα.

Η άποψή σου για την καγκελάρια Άνγκελα Μέρκελ ποια είναι;

Η καγκελάρια Μέρκελ είναι μια περίπτωση σπουδαίας πολιτικού για τη Γερμανία, ωστόσο στους Έλληνες σίγουρα έχει δεχτεί πολλές κριτικές από εμάς, φάνηκε πολλές φορές να θέλει «το κακό» της χώρας μας και των Ελλήνων. Δεν γνωρίζω αν όντως το

ήθελε, αλλά θα περιμέναμε μια πιο θετική και ένα χέρι βοήθειας από την ίδια το οποίο δεν φάνηκε ότι ήρθε ποτέ.

Ποια είναι η άποψή σου για τον Βόλφραγκ Σόιμπλε;

Ο Βόλφραγκ Σόιμπλε είναι σίγουρα ο αποδέκτης όλων των κακών κριτικών από τους Έλληνες απέναντι στους δανειστές μας, ήταν ο αδιάλλακτος υπουργός οικονομικών της Γερμανίας που φάνηκε πως δεν τον ενδιέφερε καθόλου το κοινωνικό θέμα αναφορικά με την Ελλάδα, δεν τον ενδιέφερε η ανεργία, δεν τον ενδιέφερε η φτώχεια, δεν τον ενδιαφέρει αν τα λεφτά για να ισοσκελιστεί ο προϋπολογισμός θα έπρεπε να τα πάρουν από το πεδίο της υγείας ή της παιδείας, κάτι το οποίο δείχνει έναν άνθρωπο ο οποίος ενδιαφέρεται μόνο για τον ίδιο και τη χώρα του. Σίγουρα είχε να λογοδοτήσει στους Γερμανούς υπηκόους, αλλά εντός μιας ένωσης όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, θα έπρεπε να δείξει αλληλεγγύη.

Η άποψη σου για την Ευρωπαϊκή Ένωση ποια είναι;

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ένας οργανισμός, μια ένωση κρατών, η οποία έχει καταφέρει μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα να διατηρήσει την ειρήνη σε μια ήπειρο που είχε αιματοκυλίσει πολλές φορές στον πόλεμο και σίγουρα τα θετικά της είναι πάρα πολλά. Η Ελλάδα έχει επωφεληθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης όμως η σχέση αυτή κλονίστηκε και θα πρέπει να ξανακτίσουμε αυτή τη σχέση αλληλεγγύης και να μπουν νέα θεμέλια για ένα μέλλον ευρωπαϊκό και καλύτερο.

Θεωρείς ότι αντί της συμμετοχής της χώρας μας στην Ευρωζώνη, τα συμφέροντα μας θα διασφαλιζόνταν περισσότερο μέσα σε μια συμμαχία όπως η Ρωσία ή η Κίνα;

Και ναι και όχι. Δηλαδή, σίγουρα μια χώρα όπως η δική μας, ή οποιαδήποτε άλλη χώρα, τη συμφέρει να έχει πολύ καλές σχέσεις με αυτές τις δύο χώρες, με αυτές τις δύο δυνάμεις. Ήδη η χώρα μας με τη Ρωσία είχε ανέκαθεν πολύ καλές σχέσεις, από την ελληνική επανάσταση έως σήμερα και λόγω της θρησκείας μας, βέβαια. Η Κίνα επίσης είναι...αναδεικνύεται σε μια μεγάλη υπερδύναμη που σε λίγα χρόνια μπορεί να περάσει και τις ΗΠΑ. Το να έχουμε καλές σχέσεις με αυτές τις δύο χώρες είναι προς το συμφέρον και της δικής μας χώρας θεωρώ αλλά και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ποια η άποψη σου για κοινωνικά κινήματα που αναδύθηκαν την εποχή της κρίσης, όπως οι αγανακτισμένοι, οι «δεν πληρώνω», «μένουμε Ευρώπη»

Κατά τη διάρκεια της κρίσης, στην Ελλάδα αλλά και σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες είδαμε μια εγρήγορση της κοινωνίας, υπήρχε μεγάλος αναβρασμός, έπρεπε με κάποιο τρόπο αυτό να εκφραστεί. Εκφράστηκε λοιπόν μέσω αυτών των κινήματων. Αυτά τα κινήματα είχαν ως σκοπό οι πολίτες των χωρών, να δείξουν στις κυβερνήσεις μέσα από διάφορους οργανισμούς και σχηματισμούς, ότι δεν ευθύνονται οι ίδιοι για την κρίση, το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης το έχουν οι κυβερνήσεις τους και έτσι μέσω αυτών των κινήματων προσπάθησαν οι πολίτες και της Ελλάδας και των υπόλοιπων χωρών να δείξουν την αγανάκτηση και να ασκήσουν πίεση. Ήταν ένας μοχλός πίεσης, λοιπόν, στις κυβερνήσεις. Βέβαια, τα αποτελέσματα αυτών των κινήματων είναι αμφιλεγόμενα, κατά πόσο όντως άσκησαν πίεση είναι θέμα συζήτησης, αλλά σίγουρα πιστεύω ότι πολλά από αυτά που ζητούσαν και επεδίωκαν, ίσως τα κατάφεραν.

Ποια είναι η άποψή σου για το Μακεδονικό; Θεωρείς σωστό τη χρήση του όρου «Μακεδονία»;

Το θέμα αυτό είναι πολύ πολύπλοκο για την Ελλάδα. Είναι ένα θέμα που πηγάζει ίσως πολύ πιο πριν από τότε που η ίδια η χώρα, η γειτονική μας χώρα αυτή, ανεξαρτητοποιήθηκε από την Γιουγκοσλαβία. Στην ουσία αρχίζει από την εποχή του Τίτο που από τότε αποκαλούσε τη νότια επαρχία της Γιουγκοσλαβίας ως Μακεδονία και τους πολίτες της ως Μακεδόνες, οπότε είναι ένα ξεκάθαρο ιστορικό θέμα, το οποίο όμως η αρχή του ξεκίνησε ως πολιτικό θέμα, εφόσον ο Τίτο το δημιούργησε. Είναι δύσκολο να πεις σε έναν άνθρωπο ο οποίος γεννήθηκε νομίζοντας ότι είναι Μακεδόνας, να του πεις μετά από 50 χρόνια ότι δεν είναι. Μπορώ να καταλάβω αυτούς τους ανθρώπους γιατί δυσανασχετούν, σίγουρα όμως είναι όχι άδικο, αλλά για έναν Έλληνα είναι ένα ευαίσθητο σημείο όταν εμείς τουλάχιστον, αυτό που μαθαίνουμε είναι ότι η Μακεδονία ήταν ένα ελληνικό κρατίδιο στη σημερινή περιοχή της Μακεδονίας. Η Μακεδονία είναι μια περιοχή η οποία ούτως ή άλλως δεν βρίσκεται μόνο στην ελληνική Μακεδονία, αλλά υπερβαίνει τα σύνορα και Αλβανία και ΠΓΔΜ και Βουλγαρία... όσον αφορά τώρα το όνομα το σημερινό της χώρας αυτής μπορώ να πω ότι δεν με ενοχλεί το όνομα Μακεδονία, με ενοχλεί το θέμα το ιστορικό. Δηλαδή ο συμβολισμός που έχει αυτό το όνομα με την ιστορία και η ιστορία νομίζω δεν μπορεί να διαγραφεί και να ξαναγραφτεί. Έτσι λοιπόν θα ήθελα, σίγουρα θα προτιμούσα να μην υπάρχει ο όρος Μακεδονία ή Μακεδονικό στο όνομα της γειτονικής χώρας,

ωστόσο θα πρέπει να αντιληφθούμε ότι σε αυτό το θέμα η Ελλάδα ήδη έχει χάσει και πρέπει να μπορέσουμε να κάνουμε ένα συμβιβασμό με αυτή τη χώρα, για να μπορέσουν οι σχέσεις αυτών των δύο χωρών να είναι καλύτερες και πιο λειτουργικές. Να υπάρξει ανάπτυξη, η Ελλάδα είναι ο μεγαλύτερος εταίρος αυτής της χώρας και σίγουρα μια φιλική σχέση με αυτή τη χώρα θα έχει οφέλη και από τις δύο πλευρές.

Συνέντευξη Τέταρη

Γνωρίζετε γιατί ξέσπασε η οικονομική κρίση;

Η οικονομική κρίση έχει ξεσπάσει λόγω κακής διαχείρισης και των κυβερνήσεων που υπήρχαν στην Ελλάδα και ως ένα αποτέλεσμα της παγκόσμιας πολιτικής και της παγκόσμιας οικονομίας. Έτσι όπως έγινε το σύστημα πολλοί πολιτικοί έκλεβαν ο κόσμος άρχισε να δανείζεται και να στηρίζεται σε ένα οικονομικό μοντέλο όπου ο δανεισμός ήταν ένα κυρίαρχο χαρακτηριστικό. Επίσης υπήρχε μεγάλη διαφθορά των κυβερνήσεων και στους πολίτες. Ας πούμε στη Ελλάδα παρατηρούμε πολύ συχνά τους πολίτες να δανείζονται από τις τράπεζες και γενικά το σύστημα προωθούσε πάρα πολύ το δανεισμό και η διαφθορά ήταν πολύ μεγάλη στους κόλπους της πολιτικής και των πολιτών. Και επίσης θεωρώ ότι τα τελευταία χρόνια το σύστημα είχε επικεντρωθεί σε ένα χρηματιστηριακό ιμπεριαλισμό.

Γνωρίζετε γιατί ψηφίστηκαν τα Μνημόνια;

Τα μνημόνια ήταν μια πολιτική που ασκείται από το ΔΝΤ και ψηφίστηκε για να περάσουν κάποια μέτρα για να μπορέσουν οι δανειστές μας να εξασφαλίσουν τα χρήματά τους. Παρόλα αυτά τα μνημόνια είναι αρκετά σκληρά, όσον αφορά τους πολίτες και γενικά είναι άδικη πολιτική γιατί ενώ θα μπορούσε να υπάρχει μια άλλη διαχείριση και αυτά τα χρήματα να εξασφαλιστούν και από άλλους πόρους, βλέπουμε ότι έχουν κύριο στόχο την εξαθλίωση της κοινωνίας και όχι τόσο να πάρουν τα χρήματα από...ας πούμε να γίνει μια διαχείριση μέσα στο Κράτος η οποία να είναι κάθετη και επίσης αυτά τα μέτρα δημιουργούν και άγχος στους πολίτες, έλλειψη εμπιστοσύνης στις κυβερνήσεις και γενικά στο πολιτικό και οικονομικό σύστημα και στο παγκόσμιο και στο εθνικό, και έχουν πολύ κακές επιπτώσεις στους πολίτες γενικότερα και στην καθημερινότητά τους. Επίσης παρατηρείται μεγάλη εξαθλίωση της κοινωνίας μέσα από τα μνημόνια. Έχουμε δει πολλούς ανθρώπους που ήταν αξιοπρεπείς που είχαν και δουλειές και σπίτια και οικογένειες, ξαφνικά να είναι στους δρόμους, να ψάχνουν στα σκουπίδια, αλλά και φυσικά και σε πάρα πολλές περιπτώσεις

άνθρωποι που είχαν οικογένειες, να εξαρτώνται από μεγαλύτερους και ηλικιωμένους ανθρώπους που είχαν συντάξεις. Αυτό είναι μια γενικότερη εξαθλίωση της κοινωνίας μας.

Ποια ευθύνη πιστεύετε ότι φέρουν τα κόμματα που κυβερνούσαν πριν τον ΣΥΡΙΖΑ και ψήφισαν τα δύο πρώτα μνημόνια;

Δεν είναι μόνο οι ευθύνη που φέρουν τα κόμματα. Εντάξει, ήταν το ΠΑΣΟΚ και η Νέα Δημοκρατία που ψήφισαν τα μνημόνια, αλλά δεν ήταν μόνο αυτό. Ήταν όλη η πολιτική από το 80 και μετά. Αυτή ήταν που έφερε κιόλας την Ελλάδα σε αυτή την κατάσταση, η ξαφνική άνοδος, τα δάνεια, μια ζωή η οποία δεν είχε ανταπόκριση, δηλαδή οι άνθρωποι δανείζονταν, ζούσαν με πάρα πολύ καλές συνθήκες ζωής ενώ δεν υπήρχαν αυτά τα χρήματα και αργότερα βλέπουμε φυσικά να φτάνουμε σε ένα σημείο όπου έχουμε ένα μεγάλο χρέος και αυτό πρέπει να αποπληρωθεί. Ε, και μπαίνουν τα μνημόνια και μετά γίνεται όλο αυτό το... υπάρχει αυτή η κατάληξη. Προφανώς και οι δύο κυβερνήσεις φταίνε που ψηφίσαν τα μνημόνια, θεωρώ ότι ήταν μια πολιτική η οποία δεν είχε άλλο δρόμο, αλλά παρόλα αυτά εκεί οδηγήθηκε από τους ίδιους. Δεν ήταν δηλαδή, ότι το έκαναν, ότι ψηφίσαν τα μνημόνια και έκαναν κάτι που δεν ήταν υπολογισμένο, ή που ήταν μια λάθος κίνηση ή που τους ανάγκασε η Ευρωπαϊκή Ένωση, το ΔΝΤ να το κάνουν.

Ναι, όμως ψηφίσε και ΣΥΡΙΖΑ μνημόνια, τι άποψη έχεις γι' αυτό;

Εγώ θεωρώ ότι ο ΣΥΡΙΖΑ αναγκάστηκε, αν και πολλοί λένε ότι άλλα έλεγε και άλλα έκανε στην ουσία, θεωρώ ότι δεν υπήρχε άλλος δρόμος, δηλαδή όταν πια έχεις φτάσει τη χώρα σου και την έχεις φέρει σε τέτοιο σημείο, δεν μπορεί να ρίχνεις τις ευθύνες σε κάτι καινούργιο που έρχεται να κυβερνήσει και κάνει την ίδια πολιτική των προηγούμενων και να την κατηγορείς ότι αυτή έφερε την οικονομική κρίση ή μάλλον ότι αυτή έφερε την εξαθλίωση στην Ελλάδα. Και εμείς, ψηφίσαμε όχι στο δημοψήφισμα για να δείξουμε την αντίδρασή μας σε όλο αυτό το σύστημα. Και στα μνημόνια και στην πολιτική που ακολουθήθηκε από το ΔΝΤ και την Ευρωπαϊκή Ένωση για το δανεισμό.

Τι άποψη έχετε για το νέο δανεισμό που έχει δεχτεί η χώρα μας;

Θεωρώ ότι μέχρι στιγμής ότι όλο αυτό που έχει γίνει και έχουν δανειστεί και έξτρα λεφτά δεν έχει ωφελήσει κάπου και ότι δημιουργεί ένα φαύλο κύκλο. Βέβαια, οικονομικά μπορεί να μην είναι βιώσιμο. Θεωρώ ότι είναι αδύνατον να ξεπληρωθούν αυτά τα δάνεια και δεν πρόκειται να γίνει κάτι τέτοιο και να φτάσουμε να γυρίσουμε

πίσω τόσα λεφτά. Εγώ προσωπικά θα θεωρούσα δίκαιο να μην δώσουμε πίσω αυτά τα χρήματα. Να διαγραφούν γιατί δεν αφορούν εμάς τους πολίτες. Οι πολιτικοί αντιδρούσαν αυτοβούλως και δεν υπήρχε μια πολιτική συναίνεση.

Ποια η άποψή σας για την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, το ΔΝΤ και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή; Την Τρόικα δηλαδή.

Η άποψή μου είναι ότι έχει δημιουργηθεί όλο αυτό το σύστημα το οποίο είναι άδικο προς τους πολίτες των χωρών και θεσπίζει μέτρα τα οποία δεν είναι κοινωνικά βιώσιμα και βασίζονται μόνο σε αυστηρά οικονομικά μέτρα και δρουν σύμφωνα με οικονομικά στοιχεία. Δεν υπολογίζουν καθόλου τον ανθρώπινο παράγοντα και τη βιωσιμότητα μιας χώρας και σίγουρα η ζωή και η πολιτική δεν είναι αριθμοί, οι οποίοι τους βάζουμε κάτω τους υπολογίζουμε και μετά δεν υπολογίζουμε καθόλου την κοινωνία και το πώς αυτή η κοινωνία θα μπορέσει να ζήσει και να συνεχίσει μια ζωή. Εκτός βέβαια, αν ο στόχος αυτών των οργανισμών είναι η εξαθλίωση της κοινωνίας.

Η άποψή σας για την καγκελάρια Άνγκελα Μέρκελ ποια είναι;

Η καγκελάρια Μέρκελ, αν και στη χώρα μπορεί να είναι μία πολιτικός που την θεωρούν πολύ σημαντική, θεωρώ ότι δεν έχει μια κάποια επαφή με αυτό που συμβαίνει στην Ευρώπη και στις άλλες χώρες. Κατανοώ ότι όταν υπάρχει όλος αυτός ο προγραμματισμός και πρέπει, όπως είπα και πριν να βγουν οι αριθμοί, ότι πρέπει να ασκήσει μια πολιτική αρκετά αυστηρή, αλλά αν δεν υπολογίζεις την κοινωνία, την βιωσιμότητα της κοινωνίας, τότε δεν έχει και κάποιο λόγο, δηλαδή, δεν είναι για μένα σωστή πολιτική η οποία ασκεί στις χώρες που αντιμετωπίζουν οικονομική κρίση. Κανονικά θεωρώ ότι ο ρόλος της έπρεπε να είναι πιο υποστηρικτικός και όχι τόσο επικριτικός απέναντι στις χώρες που ανήκουν στην Ένωση της Ευρώπης.

Ποια είναι η άποψή σας για τον Βολφганγκ Σόιμπλε;

Είναι ένας πολιτικός ο οποίος και αυτός υπηρετεί τυφλά το σύστημα, δεν έχει καμία και αυτός δείγμα αλληλεγγύης, κατανόησης αυτού που συμβαίνει. Αυτό, δεν έχω κάτι άλλο. Ότι είναι ένα εργαλείο του συστήματος το οποίο πρέπει να εφαρμόσει την πολιτική και να προσέχει να την επιβλέψει και να την οδηγήσει σε θετικά νούμερα.

Η άποψη σας για την Ευρωπαϊκή Ένωση ποια είναι;

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ ξεκίνησε ως μια ένωση κρατών η οποία θα βοηθούσε τα κράτη και έχει βοηθήσει σε αρκετά πράγματα, εντέλει η πολιτική της τα τελευταία χρόνια έχει δείξει αρκετό ιμπεριαλισμό και δεν υπολογίζει την κοινωνία, την πολιτεία,

τις τοπικές κυβερνήσεις. Γι' αυτό και βλέπουμε πολλά δείγματα, όπως ήταν το Brexit, στο δημοψήφισμα που θέλησε η Αγγλία να βγει από την Ένωση, όπς είναι άλλα κράτη τα οποία και αυτά έχουν μεγάλα ποσοστά μέσα στα κράτη τους που θέλουν να βγουν εκτός Ευρώπης. Η Ελλάδα που μέσω του δημοψηφίσματος του όχι είχε μια μορφή αντίδρασης προς το σύστημά της. Γενικά η Ευρώπη πρέπει για μένα να αλλάξει την πολιτική της και να γίνει πιο φιλική προς τους πολίτες και όχι να γίνει μια ένωση που ο μόνος της σκοπός είναι να γίνει ένα μεγάλο ευρωπαϊκό κράτος.

Θεωρείτε ότι αντί της συμμετοχής της χώρας μας στην Ευρωζώνη, τα συμφέροντα μας θα διασφαλιζόνταν περισσότερο μέσα σε μια συμμαχία όπως η Ρωσία ή η Κίνα;

Προσωπικά πιστεύω ότι κάτι τέτοιο δεν ξέρω αν θα είχε τόσο μεγάλη σημασία, δηλαδή και αυτές οι συμμαχίες θα είχαν και αυτές οικονομικό στόχο δεν είναι ότι θα διασφάλιζαν κάτι που θα είχε ανταπόκριση στην κοινωνία μας. Άρα το να δημιουργήσεις μια συμμαχία με τη Ρωσία, ίσως αυτό που θα μπορούσε ως μεγάλη επιτυχία είναι ότι θα υπήρχε μια μεγάλη οικονομική πολιτική. Ίσως. Και αυτό δεν είναι σίγουρο. Εγώ θεωρώ ότι δεν θα υπήρχε κάποια μεγάλη διαφορά στην σύναψη μιας τέτοιας συνεργασίας. Το θέμα είναι αρκετά γεωπολιτικό, και εκεί επικεντρώνεται και γι' αυτό το λόγο δεν πιστεύω ότι υπάρχει περιθώριο γενικά να αφεθούν κάποια συμφέροντα και να ασκηθεί μια άλλη πολιτική στη χώρα μας.

Ποια η άποψη σας για κοινωνικά κινήματα που αναδύθηκαν την εποχή της κρίσης, όπως οι αγανακτισμένοι, οι «Δεν πληρώνω», «Μένουμε Ευρώπη»

Εμένα η άποψή μου γι' αυτά τα κινήματα είναι ότι αυτά τα κινήματα που δημιουργήθηκαν ήταν κάποιες μορφές όπου οι άνθρωποι προσπαθούσαν να αντιδράσουν, να ακουστεί η φωνή τους και να αντιδράσουν σε άδικο πολιτικό και οικονομικό σύστημα που υπάρχει. Ήταν αρκετά ενθαρρυντικά αν σκεφτούμε την αδιαφορία που υπάρχει, γιατί υπάρχει μεγάλη αδιαφορία από τους πολίτες όσον αφορά και την οικονομική κρίση και την πολιτική της χώρας μας που και αυτό είναι ένα αποτέλεσμα που έχει έρθει από την έλλειψη εμπιστοσύνης που έχουμε στις κυβερνήσεις μας και στο πολιτικό σύστημα. Για μένα αυτά τα κινήματα ήταν αρκετά ενθαρρυντικά. Βέβαια, δεν ξέρω αν πέτυχαν τους σκοπούς τους. Σίγουρα και αυτά υπέστησαν μια διαφθορά, εσωτερική, αλλά προσπάθησαν να αντιδράσουν σε ένα άδικο σύστημα. Μόνο και μόνο που ήταν μια μορφή αντίδρασης από την κοινωνία για το σύστημα, θεωρώ ότι έβαλαν ένα πάρα πολύ μικρό λιθαράκι.

Ποια είναι η άποψή σας για το Μακεδονικό; Θεωρείτε σωστή τη χρήση του όρου «Μακεδονία»;

Προσωπικά δεν θεωρώ ότι το θέμα της ονομασίας είναι κάτι το οποίο έχει ήδη αποφασιστεί από παλιά, περίπου από το 80 που συζητιέται το όνομα υπήρχε η προϋπόθεση ότι, υπήρχε ο διάλογος να μη βγει σκέτο Μακεδονία αλλά να πάρει και το όνομα Μακεδονία μέσα στην ονομασία, να υπάρχει μια σύνθετη ονομασία. Τώρα μετά από τόσο καιρό να καθόμαστε να συζητάμε κάτι τέτοιο...δεν ξέρω...θεωρώ ότι εντέλει αφού έχει ήδη αναγνωριστεί από τόσες χώρες, το να πούμε εμείς να αφήσουμε τον όρο και να το λέμε κάπως αλλιώς και σε παγκόσμιο επίπεδο να ονομάζεται Μακεδονία ή κάτι διαφορετικό, έχει ένα χαρακτηριστικό περίεργο. Ένα χαρακτηριστικό σαν εθνικό βίτσιο, θα το έλεγα. Δεν ξέρω αν επιτρέπεται αυτή η φράση. Από πολύ παλιά αυτή η περιοχή είχε την ονομασία Μακεδονία, προφανώς και δεν υπάρχουν φύλα που να υποστηρίζουν ότι υπήρχαν από τότε, αλλά η περιοχή...Δηλαδή στο τέλος θα βγει σκέτο Μακεδονία και δεν θα έχουμε καν ούτε τη σύνθετη ονομασία που ήταν ένας παλαιότερος στόχος που είχαν οι Κυβερνήσεις, όσο και αν τώρα θέλουν να δείχνουν ότι είναι σε πλήρη αντίθεση με τη σύνθετη ονομασία.

Συνέντευξη Πέμπτη

Γνωρίζετε γιατί ξέσπασε η οικονομική κρίση;

Κατά τη γνώμη μου η οικονομική κρίση, κατά κύριο λόγο, ξέσπασε εξαιτίας των πολιτικών. Εξαιτίας της κακής πολιτικής κατάστασης της χώρας μας. Είχαμε ένα πολιτικό σύστημα το οποίο στην ουσία κορόιδευε τους πολίτες, κάποιους πολιτικούς τους οποίους το μόνο που τους ενδιέφερε ήταν πώς θα βγουν στις εκλογές, πώς θα φάνε, πώς θα συμμετέχουν σε μίζες, πώς θα εξασφαλίσουν την επόμενη εκλογική θητεία, πώς θα διορίσουν τους ημέτερούς τους, οπότε αυτοί μας έφτασαν στην ουσία ως εδώ. Δεν αγαπούσαν καθόλου τη χώρα μας, δεν αγαπούσαν καθόλου την Ελλάδα, που έχουμε μια χώρα με τόσο ξεχωριστή ιστορία, τόσο ιδιαίτερη ιστορία και πραγματικά μας πρόδωσαν. Εμείς τους εμπιστευόμασταν, κάθε 4 χρόνια τους ψηφίζαμε. Μας πρόδωσαν! Νιώθω προδομένη! Ήταν προδότες. Ένα πολύ μεγάλο μέρος φταίει. Βέβαια, φταίνει και οι πολίτες, κατά κάποιο τρόπο, γιατί τους ψηφίζαμε, αλλά, εντάξει, εμείς οι πολίτες είμαστε υποχρεωμένοι να δίνουμε την ψήφο μας στους πολιτικούς και αυτή είναι η δουλειά τους. Η δουλειά τους είναι να φροντίσουν για το καλό της χώρας μας. Τώρα από εκεί και πέρα για μένα ήταν οι κύριου υπαίτιοι. Πάρα

πολύ μεγάλο μέρος της ευθύνης είναι δικό τους. Και οι Ευρωπαίοι βέβαια, από την άλλη, θα μπορούσαν να είχαν προβλέψει και να δουν την διαφθορά που υπήρχε στη χώρα και τόσα χρόνια να μην μας δανείζουν και να μην μας εμπιστεύονται τόσο πολύ. Κάποιος θα μπορούσε να είχε προλάβει αυτή την κατάσταση από τα άτομα που βρίσκονταν στη διοίκηση και δεν μπορώ να καταλάβω για ποιο λόγο έγινε όλο αυτό και κατά τη γνώμη μου, υπήρχε μια πολιτική σκοπιμότητα εδώ πέρα, εννοώντας ότι δεν ενδιαφέρονταν κανένας για την Ελλάδα, για τη χώρα με απώτερο σκοπό να φτάσουμε εκεί. Δηλαδή, ώρες ώρες σκέφτομαι και λέω μήπως τελικά ήταν όλα προσχεδιασμένα έτσι ώστε να φτάσουμε σε αυτή την κατάσταση που φτάσαμε; Δεν ξέρω, για μένα είναι ένα πολύ πιθανό σενάριο.

Γνωρίζετε γιατί ψηφίστηκαν τα Μνημόνια;

Όπως είπα και πριν, δεν θα διαφοροποιηθώ πάρα πολύ και τώρα. Όταν ζεις σε μια χώρα με τόση διαφθορά και τόση κλεψιά, να το πω έτσι και όταν ο καθένας κοιτάζει την τσέπη του, λογικό και επόμενο είναι να ψηφιστούν τα μνημόνια. Και εμείς οι πολίτες είμαστε αυτοί που την πληρώνουμε στην ουσία. Εμείς είμαστε αυτοί που είμαστε εξαθλιωμένοι, δεν είναι οι πολιτικοί, που συνεχίζουν με τις μίζες που έχουν πάρει να ζουν καλά και να ζουν ζωή χαρισάμενη ή επιχειρηματίες. Εμείς οι πολίτες είναι που είμαστε άνεργοι, που μας παίρνουν το σπίτι, που χρωστάμε δάνεια. Εμείς οι νέοι είμαστε που δεν θα βρούμε με τίποτα δουλειά. Βλέπεις τα αδέρφια και την οικογένειά σου να είναι άνεργοι, να βρίσκουν δουλειές του ποδαριού. Νέοι άνθρωποι να ζουν με τις συντάξεις των παππούδων. Πώς να μην παρθούν όμως όλα αυτά τα μνημόνια, όταν δεν νοιάζεται κανείς για τους πολίτες, για την πατρίδα μας, για τη χώρα μας, καμία αγάπη για τη χώρα μας. Πολύ διαφθορά μόνο, πολύ κλεψιά, μίζες και κανένα ενδιαφέρον για τη χώρα. Κανένα. Τίποτα.

Δηλαδή, ποια ευθύνη πιστεύετε ότι φέρουν τα κόμματα που κυβερνούσαν πριν τον ΣΥΡΙΖΑ και ψήφισαν τα δύο πρώτα μνημόνια;

Την μεγαλύτερη ευθύνη φέρουν για μένα αυτοί οι δύο. Τόσα χρόνια στην Κυβέρνηση τους ψηφίζαμε και τους ξαναψηφίζαμε, αυτοί είναι που εγκαθίδρυσαν αυτό το σύστημα της κλεψιάς και της απάτης στη χώρα, κατά τη γνώμη μου. Τι να πω για αυτούς; Τι να πω, τι να πω; Το μόνο που τους ένοιαζε ήταν πώς θα ξαναβγούν, πώς θα κλέψουν πώς θα βουλευτούν. Αυτά που είπα και πριν πιστεύω και εδώ. Για μένα η κατάσταση αυτή είναι ένας φαύλος κύκλος. Είναι απλά τα πράγματα: όταν ζεις σε μια χώρα με τόση διαφθορά, όταν ζεις σε μια χώρα που δεν ενδιαφέρει τους πολιτικούς τίποτα, πέρα από

την τσέπη τους, αυτά θα είναι τα αποτελέσματα. Για μένα αυτά τα δύο κόμματα ήταν οι χειρότερες δυνατές κυβερνήσεις. ΠΑΣΟΚ και Νέα Δημοκρατία κυβερνούσαν τόσα χρόνια

Όμως και ο ΣΥΡΙΖΑ ψήφισε μνημόνια, τι άποψη έχετε γι' αυτό;

Εντάξει, για μένα την κύρια ευθύνη την φέρουν τα δύο μεγάλα κόμματα. Τα προηγούμενα, κυβέρνηση Νέας Δημοκρατίας και ΠΑΣΟΚ. Ο ΣΥΡΙΖΑ για μένα τον ψήφισαν όσοι τον ψήφισαν γιατί πιστεύαν ότι δεν θα πάρουν άλλα μνημόνια. Και η γνώμη μου είναι ότι δεν ήθελε να πάρει κι άλλα μνημόνια. Όμως το θέμα ήταν ότι εξαναγκάστηκε. Εξαναγκάστηκε και από την αντιπολίτευση και εξαναγκάστηκε και από τους Ευρωπαίους, οι οποίοι τον πίεζαν πάρα πολύ. Δεν ήθελε να πάρει τα μνημόνια. Και για μένα το γεγονός ότι δεν ήθελε, φανερώνεται από τους μήνες που διαπραγματεύονταν. Διαπραγματεύονταν σκληρά πάρα πολλούς μήνες, αλλά δεν υπήρχε ένα κλίμα ομοψυχίας στη Χώρα να είναι όλοι οι πολίτες ενωμένοι και μαζί με την αντιπολίτευση να πούμε ένα όχι στους δανειστές. Άμα βλέπει τόση πίεση στο εσωτερικό της χώρας από πολίτες, από αντιπολίτευση και στο εξωτερικό μια τόσο απειλή, για μένα θεωρώ ότι απειλούσαν, ήταν σε κατάσταση απειλής, πώς να μην πάρει τα μνημόνια και ο ΣΥΡΙΖΑ; Για μένα δεν είχε την πρόθεση να πάρει τα μνημόνια.

Τι άποψη έχεις για το νέο δανεισμό που έχει δεχτεί η χώρα μας;

Εντάξει, κατά τη γνώμη μου... ποιο δανεισμό εννοείς; Τα μνημόνια; Αυτά τα μνημόνια που μας έχουν δώσει;

Ναι τα τρία μνημόνια.

Εντάξει, όπως είπα όταν είσαι χρεωμένος σου δίνουν τα μνημόνια. Τι να γίνει; Τι να πω, δεν ξέρω τι να πω γι' αυτό. Δεν έχω άποψη. Εγώ το μόνο πράγμα που βιώνω είναι το αποτέλεσμα, στην ουσία, αυτών των μνημονίων, το οποίο είναι ολέθριο. Ανεργία; Φτώχεια; Εξαθλίωση; Πείνα; Μιζέρια εθνική; Για μένα είναι το αποτέλεσμα που μετράει. Πώς φτάσαμε εδώ, καλώς ή κακώς φτάσαμε, από εκεί και πέρα, δεν ξέρω. Δεν μπορώ να σου πω τι γνώμη έχω. Είμαστε στην ενωμένη Ευρώπη, υποτίθεται, οι σύμμαχοι, δεν ξέρω... μας γέμισαν δάνεια, αλλά εμένα αυτό που με απασχολεί, πραγματικά αυτό που με απασχολεί, είναι η κατάσταση που βιώνουμε που είναι πάρα πολύ δύσκολη.

Ποια η άποψή σου για την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, το ΔΝΤ και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή; Την Τρόικα δηλαδή.

Τι να πω; Τι να πω γι' αυτούς; Για τους ευρωπαίους εταίρους να μιλήσω; Οι οποίοι μας πρόδωσαν; Τι να πω; Αυτοί κοιτάζουν μόνο τα νούμερα. Έρχονται στην Ελλάδα, στα ακριβά ξενοδοχεία, συνεδριάζουν και μας βλέπουν λες και είμαστε ένας αριθμός. Δεν ξέρω. Στα μάτια μου, θεωρώ ότι, εγώ προσωπικά εξάντλησαν όλη την αυστηρότητα επάνω μας. Θεωρώ ότι η Ελλάδα, στην ουσία, αυτή τη στιγμή έχει γίνει ένα πείραμα. Δηλαδή, κοιτάζουν πώς, μελλοντικά, θα εφαρμόζουν πολιτικές λιτότητας σε άλλες χώρες, έχοντας ως πείραμα τη χώρα μας. Δηλαδή έχουμε γίνει ένα πειραματόζωο. Δεν τους ενδιαφέρουν οι άνθρωποι, δεν τους ενδιαφέρει η ανεργία, η φτώχεια. Τίποτα. Τους ενδιαφέρει μόνο οι αριθμοί, οι συμφωνίες και τα χαρτιά. Αυτά δεν ενδιαφέρουν όμως τον κόσμο. Τον απλό κόσμο.

Ποια η άποψή σου για την καγκελάρια Άνγκελα Μέρκελ;

Η Μέρκελ είναι τόσα χρόνια εκλέγεται στη Γερμανία καγκελάριας, διοικεί το γερμανικό κράτος άψογα, όμως για μένα, όσον αφορά την Ελλάδα, χρησιμοποιεί όλη της την αυστηρότητα επάνω μας, προφανώς για να εκλέγεται και να βγάζει την εικόνα στο κράτος της ότι είναι αυστηρή, ότι είναι αυταρχική. Προσωπικά δεν μου είναι πολύ συμπαθής, θεωρώ ότι είναι μια πάρα πολύ αυταρχική φιγούρα ότι είναι μια πάρα πολύ αυταρχική προσωπικότητα, μια πάρα πολύ αυταρχική γυναίκα, η οποία δεν ξέρω, όσον αφορά τη χώρα μας, δεν μου είναι συμπαθής γιατί δεν μας έχει προσφέρει κάτι. Και εφόσον δεν έχει προσφέρει κάτι στην Ελλάδα, δεν μπορώ να πω ότι τη συμπαθώ. Δεν μου είναι συμπαθής καθόλου.

Η άποψή σου για τον Βόλφανγκ Σόιμπλε ποια είναι;

Αυτός κι αν είναι η προσωποποίηση της αντιπάθειας για τη χώρα μας. Για μένα, ο άνθρωπος μας μισεί. Τέλος. Δεν μπορώ να πω κάτι άλλο, μας μισεί. Σιχαίνεται την Ελλάδα. Για κάποιο λόγο σιχαίνεται τη χώρα μας. Μας σιχαίνεται. Μας απεχθάνεται, δεν εξηγείται αλλιώς. Δεν με ενδιαφέρει ο Σόιμπλε, δεν με ενδιαφέρει η Μέρκελ, εμένα με ενδιαφέρει η χώρα μου. Εμένα με ενδιαφέρει το γεγονός ότι έχουμε πρόβλημα. Τώρα ο Σόιμπλε καλά κάνει και είναι αυστηρός, καλά κάνει και είναι απόλυτος. Μας μισεί, αλλά για τους Γερμανούς είναι μια χαρά πολιτικός. Για μας; Είναι ο εφιάλτης μας.

Η άποψη σας για την Ευρωπαϊκή Ένωση ποια είναι;

Παραδοθήκαμε. Δεν μπορώ να πω βέβαια ότι δεν έχει καλά ή ότι θα ήμασταν καλύτερα αν βγαίναμε από την Ευρωπαϊκή Ένωση, παρότι εγώ προσωπικά ψήφισα όχι στο δημοψήφισμα, δεν θα ήμασταν καλύτερα χωρίς την Ευρωπαϊκή Ένωση, θα τους απειλούσαμε όμως. Δηλαδή θα είχαμε ένα διαπραγματευτικό χαρτί. Όμως, εντάξει έχει και καλά. Δηλαδή, ότι τόσα χρόνια μας εξασφάλισαν την ειρήνη, αλλά εντάξει, πέρα από αυτό... τόσα χρόνια ήμασταν καλά, όμως τώρα, τα τελευταία χρόνια τα πράγματα δεν πηγαίνουν καλά και για μένα, αυτό είναι ένα πρόβλημα. Ίσως η Ευρωπαϊκή Ένωση παρουσιάζει ένα πρόβλημα. Ίσως πρέπει να γίνουν αλλαγές. Δεν ξέρω, πιστεύω πως είναι πολύ αυστηρή απέναντί μας. Υπάρχουν χώρες με εξίσου σοβαρά προβλήματα, όπως η Ισπανία, όπου δεν κοιτάζουν την Ισπανία, αλλά τα έχουν βάλει όλοι με την Ελλάδα. Όλα τα φώτα και όλη η αυστηρότητα είναι στραμμένη επάνω μας. Όλοι έχουν πέσει επάνω μας.

Δηλαδή θεωρείς ότι είναι καλύτερο, αντί της συμμετοχής της χώρας μας στην Ευρωζώνη, τα συμφέροντα μας θα διασφαλιζόνταν περισσότερο μέσα σε μια συμμαχία όπως η Ρωσία ή η Κίνα;

Για μένα ίσως θα έπρεπε εξ αρχής να είχαμε στραφεί σε αυτές τις χώρες, ειδικά στη Ρωσία, η οποία στο παρελθόν έχει δείξει σημάδια ότι είναι φίλη χώρα προς την Ελλάδα, η οποία είναι και μια χώρα με ισχυρούς πολιτικούς. Με τον Πούτιν ο οποίος είναι ισχυρός, δηλαδή ξέρει να διοικεί ένα κράτος. Ξέρει ότι εδώ πέρα εμείς έχουμε ξεχάσει να διοικούμε ακόμα και το Κράτος, αλλά δεν ξέρω να σου απαντήσω. Για μένα το ίδιο είναι. Τώρα έτσι όπως φτάσαμε δεν έχει νόημα. Το αποτέλεσμα είναι το ίδιο, είμαστε χρεωμένοι, είμαστε εξαθλιωμένοι. Τώρα με ποια χώρα θα ήμασταν συμμαχία, δεν ξέρω. Ίσως η Ρωσία. Θα έπρεπε να στραφούμε εξ αρχής στη Ρωσία. Η Κίνα ακόμα, αλλά δεν θεωρώ ότι... η Κίνα θα μας γυρνούσε την πλάτη γιατί έχουν μια νοοτροπία πολύ προσηλωμένη στα δικά τους, στην ανάπτυξή τους κλπ. Ίσως θα μπορούσαμε με τη Ρωσία, αλλά δεν ξέρω. Το αποτέλεσμα όμως μετράει. Για μένα αυτή η ερώτηση είναι άσκοπη, άκυρη γιατί τώρα μετράει το αποτέλεσμα. Ό,τι έχει γίνει. Είναι πολύ δύσκολη η κατάσταση, δεν ξέρω. Ναι ίσως να ήταν καλύτερα, αλλά δεν διαπραγματευτήκαμε σωστά. Δεν υπήρχε η σωστή διαπραγμάτευση της κρίσης.

-Δηλαδή;

Δηλαδή, δε νομίζω ότι κάποιος πολιτικός μας στράφηκε στον Πούτιν πχ, και να προσπαθήσει να ζητήσει μια συμμαχία. Όχι, δεν έγινε αυτό. Αλλά κατευθείαν ο Παπανδρέου πήγε στους Ευρωπαίους και τους ζήτησε δάνεια, τους ζήτησε μνημόνιο. Μας το ανακοίνωσε μια μέρα, ξαφνικά ότι είμαστε στο μνημόνιο, χωρίς να έχουμε ιδέα τι ήταν αυτό, χωρίς κανένας να μας εξηγήσει τι σημαίνει αυτό. Για μένα έπρεπε να γίνει δημοψήφισμα. Ένα ακόμα δημοψήφισμα θα ήταν η λύση και τότε έπρεπε να ρωτήσουν: «ποια χώρα θεωρείται ότι πρέπει να συμμαχήσουμε; Ευρωπαϊκή Ένωση, Κίνα, Ρωσία; Και τότε οι πολίτικοί έπρεπε να στραφούν και να ζητήσουν συμμαχίες. Αλλά αυτό δεν έγινε. Και δεν ξέρω γιατί αυτό δεν έγινε.

Ποια η άποψη σας για κοινωνικά κινήματα που αναδύθηκαν την εποχή της κρίσης, όπως οι αγανακτισμένοι, οι «δεν πληρώνω», «μένουμε Ευρώπη»

Εντάξει, για μένα τα κινήματα αυτά ήταν καλά. Δηλαδή είναι καλό που αντιδρά ο κόσμος, καλό που ξεσηκώνεται, καλό που βγαίνει στις πλατείες. Δεν ξέρω κατά πόσο ήταν υποκινούμενο, κατά πόσο είχαν από πίσω οργάνωση κομματική, αυτό δεν το ξέρω. Που δεν είναι απίθανο στη χώρα που ζούμε να γίνεται και αυτό. Καλώς έχει γίνει αυτό. Να σου πω την αλήθεια ναι, είμαι υπέρ.

Εσύ προσωπικά έχεις συμμετάσχει σε κάποιο;

Στο «μένουμε Ευρώπη» δεν θα μπορούσα να συμμετάσχω φυσικά, γιατί για μένα ήταν μια παρωδία. Ήταν ένα κίνημα καθαρά ανθελληνικό και για όσους κοιτούσαν τα προσωπικά τους συμφέροντα, την τσέπη τους, για όσους κοιτούσαν πώς θα εξασφαλίσουν τους εαυτούς τους, οπότε σε αυτό το κίνημα προφανώς και δεν θα συμμετείχα ποτέ. Τώρα όσον αφορά το «Δεν πληρώνω» και τα άλλα, ναυάγησαν όλα. Όχι δεν έχω συμμετάσχει, αλλά ούτε θα συμμετείχα. Να πω την αλήθεια είμαι απογοητευμένη με την κατάσταση αυτή. Είμαι αρκετά απογοητευμένη. Τι να μας κάνουν και τα κινήματα, όταν δεν έχουμε κατάλληλους πολιτικούς και κατάλληλη διοίκηση στη χώρα μας μέσα. Εντάξει δεν ξέρω. Προδοθήκαμε και με αυτό. Δεν ξέρω τι να πω. Δεν αισθάνομαι ιδιαίτερα συναισθήματα για αυτά τα κινήματα. Καλό είναι για μένα να υπάρχει αντίδραση. Άπαξ και υπάρχει αντίδραση από το λαό, κάπως φαίνεται ότι μπαίνουμε σε πιο σωστό δρόμο και κάπως ξυπνάμε. Αυτό είναι η άποψη μου. Ότι αντίδραση υπάρχει είναι καλή. Ο κόσμος πραγματικά έχει μουδιάσει. Ίσως είναι και ένα σχέδιο, μια παράλυση, να μην μπορούμε να αντιδράσουμε. Για μένα όσο ο κόσμος ξεσηκώνεται, όσο ο κόσμος βγαίνει στους δρόμους και όσο ζητάει τα

δικαιώματα του και ζητάει τα κεκτημένα του και ζητάει δίκαιες λύσεις στα προβλήματα του, για μένα προσωπικά είναι καλό. Είναι δημοκρατία.

Δηλαδή πώς το εννοείς αυτό που λες;

Όταν βγαίνεις στους δρόμους, όταν έχεις τη δυνατότητα να βγεις στους δρόμους, όταν είσαι ελεύθερος να διεκδικήσεις, τότε ζεις σε μια σωστή δημοκρατία. Το λάθος το αντίθετο είναι να μη σε αφήνουν να διεκδικήσεις. Το θέμα είναι τι συμβαίνει. Ο κόσμος βγαίνει στους δρόμους, προσπαθείς, αλλά ποιο είναι το αποτέλεσμα; Τίποτα ίσως.

Μια τελευταία ερώτηση θα σου κάνω. Ποια είναι η άποψή σου για το Μακεδονικό; Θεωρείς σωστή τη χρήση του όρου «Μακεδονία» στην ΠΓΔΜ;

Όχι βέβαια, εννοείται πως όχι βέβαια. Δεν έχω πολλές γνώσεις πάνω στο θέμα, αλλά σαν Ελληνίδα, δηλαδή δεν ξέρω από διαπραγματεύσεις και δεν ξέρω από διπλωματία, αλλά σαν Ελληνίδα, θεωρώ όχι. Εμείς ζήσαμε και ξέρουμε ότι η Ελλάδα είναι Ελλάδα, η Μακεδονία είναι ελληνική και ότι δεν γίνεται να αλλάξουμε τώρα τα πράγματα και να αλλάξουμε τις ονομασίες των χωρών και ξαφνικά να προκύψει αυτό το ζήτημα. Θεωρώ, κατά τη γνώμη μου, όχι δεν στέκει. Δεν θα ήθελα, δεν υπήρχε περίπτωση, εγώ προσωπικά να άλλαζα γνώμη και να το ήθελα γιατί η Ελλάδα είναι μια χώρα με τεράστια ιστορία, που ανακάλυψε τη δημοκρατία, που ανακάλυψε την πολιτική και δεν γίνεται να παραγνωρίζεται αυτό το πράγμα και να μοιράζεται τώρα με τα Σκόπια την ονομασία. Ε, όχι διαφωνώ. Είμαι κάθετη, διαφωνώ. Για μένα θα έπρεπε και γενικότερα θα έπρεπε να υπάρξουν κινήματα γι' αυτό και υπήρξαν αλλά θα έπρεπε να γίνουν περισσότερα. Σταμάτησε ο κόσμος να ενδιαφέρεται αλλά για μένα ήταν πάρα πολύ σοβαρό ζήτημα. Ένα ζήτημα που θα έπρεπε να αφορά όλους τους Έλληνες. Αυτά έχω να πω. Δεν έχω να πω κάτι άλλο.

Συνέντευξη Έκτη

Γνωρίζετε γιατί ξέσπασε η οικονομική κρίση;

Θεωρώ ότι η οικονομική κρίση ξέσπασε γιατί είχαμε πάρα πολλά δάνεια, δηλαδή ακόμα και από την εποχή που είχαμε πόλεμο είχαμε πάρει δάνεια τα οποία δεν είχαμε ξεχρεώσει, παίρναμε συνέχεια καινούργια και τα παλιά έμειναν όπως είχαν, γινόταν γενικά μια κατάσταση τραγική. Έκαναν ότι ήθελαν με τα δάνεια, δεν τα ξεχρέωναν, έπαιρναν καινούργια, τα έτρωγαν οι πολιτικοί, δεν πήγαιναν για τους σκοπούς που έπρεπε να πάνε. Παίρναμε δάνεια για να ξεχρεώσουμε τα παλιά δάνεια. Γενικά γινόταν

λίγο ένας χαμός. Βέβαια, δεν φταίει μόνο αυτό. Φταίει και το γεγονός ότι δεν είχαμε άξιους πολιτικούς, καμία κυβέρνηση έως τώρα δεν ήταν άξια. Οι πολίτες δεν ενδιαφέρονταν γιατί και αυτοί ζούσαν σε περίοδο ευημερίας και ακόμη και οι δημόσιοι υπάλληλοι, που τώρα ζορίζονται, έπαιρναν πολύ καλά χρήματα, δώρα του Πάσχα, Χριστουγέννων και ήταν όλοι μια χαρά, δεν τους ένοιαζε, γι' αυτό έβγαζαν κιόλας τις ίδιες και τις ίδιες κυβερνήσεις... και γι' αυτό βρεθήκαμε τώρα σε αυτή την κατάσταση.

Γνωρίζετε γιατί ψηφίστηκαν τα Μνημόνια;

Τα μνημόνια ψηφίστηκαν γιατί οι πολιτικοί δεν είχαν άλλη επιλογή, οι ξενοί κυβερνώντες πίεζαν τις καταστάσεις γιατί αυτό κάπου αποσκοπούσε για εκείνους, ότι ίσως μπορεί να ήθελαν να βρεθούμε σε αυτή την κατάσταση για να μας εκβιάζουν, για να πάρουν εδάφη, δεν ξέρω και εγώ τι και μάλλον εγώ θεωρώ γι' αυτό. Γι' αυτό πίεζαν κιόλας τόσο πολύ και γι' αυτό ήταν και τόσο αυστηροί.

Δηλαδή; Μπορείς να το εξηγήσεις λίγο αυτό;

Η χώρα μας, κατά τη δική μου γνώμη, έχει μια πολύ καλή εδαφικά. Οπότε θεωρώ ότι μπορεί να είναι μικρή, αλλά οι ξένοι πολιτικοί το έβλεπαν αυτό και θέλουν να αποκομίσουν κάτι. Τώρα δεν μπορώ να το εξηγήσω ακριβώς, αλλά θεωρώ ότι ήθελαν να μας εκμεταλλευτούν και βρήκαν το πάτημα ότι είχαμε αδύναμους πολιτικούς που λαδώνονταν εύκολα και γι' αυτό...

Ποια ευθύνη τώρα πιστεύεις ότι φέρουν τα κόμματα που κυβερνούσαν πριν τον ΣΥΡΙΖΑ και ψήφισαν τα δύο πρώτα μνημόνια;

Ποια ευθύνη... κοίτα τη μεγαλύτερη ευθύνη την φέρουν σίγουρα. Γιατί κιόλας ο Παπανδρέου ήταν αυτός που ψήφισε κιόλας το πρώτο μνημόνιο. Χωρίς να ρωτήσει κανέναν πήρε μια νύχτα μια απόφαση που μάλλον λαδώθηκε γι' αυτό. Έτσι ακούγεται. Δεν ξέρω αν είναι θεωρία συνομοσίας, αλλά έτσι ακούγεται. Τώρα ότι είναι προδότης της χώρας αυτό το πιστεύουν όλοι, γιατί δεν ρώτησε κανέναν και μέσα σε μία νύχτα ψήφισε το μνημόνιο, χωρίς καλά καλά οι πολίτες να ξέρουν τι σημαίνει αυτό για το μέλλον τους, πώς θα διαμορφωθεί η κατάσταση στη χώρα μας, κανένας δεν περίμενε ότι θα φτάσουμε σε τέτοια εξαθλίωση, να μη βρίσκουμε οι νέοι μια δουλειά και να μας εκμεταλλεύονται! Δε μπορώ να δεχθώ το να δουλεύω για 2 ευρώ την ώρα! Βλέπω τον αδερφό μου να μην έχει δουλειά! Τώρα εντάξει, τι να πω, δεν ξέρω. Πάντως για μένα αυτά τα δύο κόμματα είχαν τη μεγαλύτερη ευθύνη γιατί οι κυβερνώντες έκαναν

τα ίδια και τα ίδια. Έταζαν άλλα και στην πορεία έκαναν άλλα...εντάξει. Τώρα η κατάσταση είναι αυτή.

Όμως και ο ΣΥΡΙΖΑ ψήφισε μνημόνια, τι άποψη έχεις γι' αυτό;

Για τη γνώμη μου ο ΣΥΡΙΖΑ ενώ έλεγε ότι δεν θα ψηφίσει μνημόνιο, στην αρχή και αυτός εν μέρει πρόδωσε, αλλά από την άλλη θεωρώ ότι δεν είχε και άλλη εναλλακτική. Δηλαδή όταν ήταν έτσι τα πράγματα ήδη με το μνημόνιο που χρωστούσαμε και δεν βγαίναμε...δηλαδή, υπήρχε μια ανακατωσούρα. Οι ξένοι ζητούσαν από μας πράγματα τα οποία δεν είχαν εκπληρωθεί, ο ΣΥΡΙΖΑ τι θα έκανε αφού είχε παραλάβει στα χέρια του μια χώρα που ήταν εντελώς διαλυμένη με τόσα χρέη; Σίγουρα οι μόνοι που δεν φταίμε είμαστε εμείς οι νέοι που εγώ θυμάμαι οι γονείς μου όταν εγώ τελειώσα το σχολείο, μου είπαν ότι δεν θα με στείλουν στην επαρχία, γιατί δεν υπάρχουν χρήματα, δε μπορώ να το δεχθώ αυτό. Είναι άδικο. Και έτσι μου στέρησαν και το μέλλον μου γιατί έτσι θα μπορούσαν να είχα πάει σε μια καλύτερη σχολή και να είναι αλλιώς τα πράγματα και για μένα. Και έτσι να ήταν και πάλι όταν τελειώσω πού θα δουλεύω; Στις δουλειές που δεν υπάρχουν;

Τι άποψη έχεις για το νέο δανεισμό που έχει δεχτεί η χώρα μας;

Σίγουρα πιστεύω ότι οι ξένοι είναι πολύ σκληροί απέναντί μας, γιατί όπως έχω ήδη πει, θεωρώ ότι αποσκοπεί κάπου όλο αυτό, το να είναι τόσο σκληροί. Θέλουν να μας εκμεταλλευτούν σίγουρα και πάλι όμως φταίνε και οι δικοί μας οι πολιτικοί γιατί παρόλα αυτά και τα μνημόνια και τη χώρα μας που είναι ως το λαιμό χρεωκοπημένη, κι εκείνοι τώρα βγαίνουν σκάνδαλα στη μέση, δεν σταματούν με τίποτα τις κλεψιές. Ακόμα και τώρα που οι πολίτες είναι και εξαγριωμένοι, δεν φοβούνται τίποτα οι δικοί μας πολιτικοί. Σκάνδαλα συνέχεια, δεν σταματούν με τίποτα. Εντάξει, σίγουρα όμως είναι πολύ σκληροί μαζί μας οι ξένοι, έχουν τρελές απαιτήσεις στα μνημόνια και στο τέλος θα δουλεύουμε και σύνταξη δεν θα πάρουμε ποτέ. Θα δουλεύουμε μέχρι τα 80 και σύνταξη δεν θα πάρουμε ποτέ. Τώρα τι να πω; Είναι μια κατάσταση τρελή. Το μόνο που πιστεύω σήμερα είναι ότι δεν θα καταφέρουμε να ξεπληρώσουμε κανένα δάνειο και ούτε να βγούμε ποτέ από αυτά τα μνημόνια που έχουμε πάρει, που λένε ότι σε λίγο καιρό βγαίνουμε και όλα θα είναι μια χαρά, αλλά δεν θα βγούμε με τίποτα. Και γιατί οι ξένοι είναι πολύ σκληροί και γιατί οι δικοί μας πολιτικοί είναι άχρηστοι. Και να σου πω και κάτι; Γιατί να τα ξεπληρώσουμε όλα αυτά; Δεν πρέπει να τα ξεπληρώσουμε.

Δηλαδή πιστεύεις ότι δεν πρέπει να ξεπληρώσουμε τα δάνεια;

Όχι γιατί οι Γερμανοί μας έχουν δώσει τις αποζημιώσεις από τον πόλεμο;

Ποια η άποψή σου για την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, το ΔΝΤ και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή; Την Τρόικα δηλαδή.

Εντάξει, όλοι αυτοί γενικά δεν έχουν βιώσει πείνα και παίρνουν αποφάσεις από αυτά που έχουν σπουδάσει και πιστεύουν ότι είναι τα σωστά και αριθμητική και λοιπά, αλλά πρέπει πρώτα να βγουν στους δρόμους, να δούν πως μας έχουν καταντήσει, να δουν τους πολίτες που ψάχνουν στα σκουπίδια. Ακόμα και παιδάκια ζουν στο δρόμο, ενώ εκείνοι έρχονται στην Ελλάδα και μένουν στα καλύτερα ξενοδοχεία, τρώνε στα πιο ακριβά και έχουν τις αυτοκινητάρες να τους περιμένουν με τους οδηγούς. Όλα αυτά τα πράγματα που ζητούν είναι εξωφρενικά, πρέπει να κοιτάνε λίγο τα πράγματα ρεαλιστικά και όχι με το τι έχουν μάθει από τα πανεπιστήμια.

Ποια η άποψή σου για την καγκελάρια Άνγκελα Μέρκελ;

Στη χώρα μου κανένας δεν τη συμπαθεί και καλά κάνουμε κιόλας και δεν τη συμπαθούμε γιατί είναι η χειρότερη από όλους. Μπορεί για τη χώρα της να είναι καλή και να παίρνει καλές αποφάσεις και γι αυτό τόσα χρόνια την ψηφίζουν και την ξαναψηφίζουν. Αλλά για μας είναι μια κακίστρω. Παίρνει τις χειρότερες αποφάσεις, μας πιέζει πάρα πολύ, έχει τη χειρότερη γνώμη για μας και ακόμα και σε συνεντεύξεις λέει ότι είμαστε τεμπέληδες και καλά κάνουν και να πιέζουν. Εντάξει τι να πω; Η γυναίκα δεν πάει καλά.

Η άποψή σου για τον Βόλφανγκ Σόιμπλε ποια είναι;

Μια από τα ίδια και αυτός. Όλοι οι Γερμανοί είναι κακός λαός. Το λένε όλοι και έχουν και δίκιο. Αυτοί νομίζουν τώρα ότι θα μας κυριεύσουν. Αφού δεν τα κατάφεραν στον πόλεμο, θέλουν να το κάνουν τώρα. Και ο Σόιμπλε μια από τα ίδια με τη Μέρκελ είναι. Τα έχουμε δει όλα αυτά που λέει για μας τους Έλληνες. Ότι δεν δουλεύουμε, ότι είμαστε τεμπέληδες, ότι καλά τα παθαίνουμε. Εντάξει, αυτοί ας μας δώσουν τις αποζημιώσεις και βλέπουμε εμείς τι θα κάνουμε. Νομίζω ότι είναι και υπουργός οικονομικών; Εντάξει, για τη χώρα του καλά τα κάνει.

Η άποψη σας για την Ευρωπαϊκή Ένωση ποια είναι;

Όταν δημιουργήθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν θεωρώ ότι είχαν σκοπό την ταπείνωση μερικών λαών. Εντάξει, δεν είμαστε μόνο εμείς που έχουμε οικονομική κρίση και είμαστε σε μνημόνια. Είναι και άλλες χώρες. Θεωρώ ότι όταν δημιουργήθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση είχαν ένα όραμα να γίνει μια υπερδύναμη, να μπορέσει να ανταγωνιστεί άλλες δυνάμεις, να είναι ενωμένα τα κράτη μεταξύ τους και όχι να υπάρχει αυτή η διχόνοια και να εκμεταλλεύονται τα ισχυρά κράτη τα πιο αδύναμα που

είναι σε κακή οικονομική κατάσταση. Θεωρώ ότι πρέπει κάτι να γίνει γιατί αλλιώς, όλες οι χώρες, ακόμη και η Γερμανία, στην ίδια θέση θα καταλήξουν αν δεν αλλάξουν τα πράγματα. Πάντως οπωσδήποτε, σίγουρα κάτι πρέπει να γίνει γιατί πάμε από το κακό στο χειρότερο όλοι μας. Να δούμε τώρα που θα βγει και η Βρετανία, τι θα γίνει.

Δηλαδή θεωρείς ότι είναι καλύτερο, αντί της συμμετοχής της χώρας μας στην Ευρωζώνη, τα συμφέροντα μας θα διασφαλιζόνταν περισσότερο μέσα σε μια συμμαχία όπως η Ρωσία ή η Κίνα;

Δεν ξέρω αυτό να το απαντήσω σίγουρα. Κατά τη δική μου γνώμη, αν συμμαχούσαμε με την Ρωσία τα πράγματα ίσως να ήταν λίγο καλύτερα. Είμαστε και οι δύο ορθόδοξος λαός ίσως υπήρχε μια άλλη μεταχείριση, ίσως καταλαβαινόμασταν περισσότερο, γιατί η θρησκεία παίζει μεγάλο ρόλο για το λαό και επηρεάζει πολύ τους ανθρώπους. Ο Πούτιν είναι ένας πολύ καλός πολιτικός για τη χώρα του και την έχει κάνει υπερδύναμη και όλοι τη φοβούνται. Για την Κίνα δεν ξέρω να σου πω πολλά πράγματα. Εντάξει, τώρα γενικά είναι μια πιο θεωρητική συζήτηση αυτή που κάνουμε για το αν θα μπορούσαμε να συμμαχήσουμε. Τώρα με Ευρωπαϊκή Ένωση έχουμε πάει, τα πράγματα δεν μπορούν να αλλάξουν, δεν μπορούμε να στραφούμε σε μια άλλη χώρα, μας έχουν γυρίσει όλοι την πλάτη, δεν μας θέλει κανένας γιατί μας θεωρούν αναξιόπιστους και με το δίκιο τους γιατί παρόλο που χρωστάμε πολλά δάνεια και δεν τα ξεπληρώνουμε, οι πολιτικοί μας...ούτε ένας πολιτικός δεν έχει βρεθεί ακόμα τίμιος. Για τον Τσίπρα νομίζαμε ότι θα είναι καλύτερος, λάθος κάναμε, μια από τα ίδια είναι, τάζει, τάζει και τίποτα. Μας θεωρούν τεμπέληδες και δεν διαφωνώ, αλλά πού να βρεις και δουλειά όμως. Και να βρεις μια δουλειά δε εκμεταλλεύονται. Σε πληρώνουν και δεν σου κολλάν τα ένσημά σου... τους νέους ειδικά, δουλεύουν για το τίποτα. Βέβαια αλλού ξεκίνησα, άλλο με ρώτησες, αλλού κατέληξα...τέλος πάντων, είναι μια κουβέντα πιο υποθετική, δεν ξέρω να σου απαντήσω και με ακρίβεια.

Ποια η άποψη σας για κοινωνικά κινήματα που αναδύθηκαν την εποχή της κρίσης, όπως οι αγανακτισμένοι, οι «δεν πληρώνω», «μένουμε Ευρώπη»

Κοίτα, σε μια εποχή όπου υπάρχει κρίση και ο κόσμος δεν εμπιστεύεται πολύ τους πολιτικούς, υπάρχει και λίγο, να το πω μια «αταξία», στο εσωτερικό μιας χώρας. Τα κινήματα αυτά δεν ήταν άσχημα, ειδικά «οι αγανακτισμένοι» που είχε και πολύ καιρό κόσμο στο κέντρο, είχα κατέβει και εγώ να σου πω την αλήθεια, με τους γονείς μου, για το «Μένουμε Ευρώπη» δεν θέλω να σχολιάσω κάτι γιατί δεν με βρίσκει σύμφωνη, έτσι κι αλλιώς είχα ψηφίσει στο δημοψήφισμα «όχι» και για το «Δεν πληρώνω» πάλι

δεν συμφωνώ πολύ γιατί οι περισσότεροι το έβρισκαν και σαν έτσι μια πρόφαση να μην πληρώσουν και λοιπά. Να το πω ότι ήταν και λίγο «γύφτου» και το έκαναν γι αυτό το λόγο. Σίγουρα με τους αγανακτισμένους συμφωνώ πάρα πολύ, έπρεπε να δείξουμε στους πολιτικούς την αγανάκτησή μας. Είχε κατέβει πάρα πολύς κόσμος, είχε διαρκέσει πάρα πολλές ημέρες και έπρεπε να γίνει, όχι ότι άλλαξε κάτι βέβαια, απλά τουλάχιστον έπρεπε να δείξουμε λίγο την αντίρρηση μας και να μη μας περνούν και για βλάκες, εντελώς, που απλά παίρνουν τα μνημόνια και μένουν εκείνοι ανέπαφοι, χωρίς να ματώνει ρουθούνι, να το πω έτσι.

Μια τελευταία ερώτηση θα σου κάνω. Ποια είναι η άποψή σου για το Μακεδονικό; Θεωρείς σωστή τη χρήση του όρου «Μακεδονία» στην ΠΓΔΜ;

Κοίτα να δεις, τώρα δεν ξέρω πάρα πολλά πράγματα τώρα στο συγκεκριμένο αυτό ζήτημα, σίγουρα δεν τη θεωρώ καθόλου σωστή, θεωρώ ότι έχουν καταχραστεί λίγο όλο αυτό με το όνομα κλπ. Γιατί είναι ένας λαός μικρός, ακόμα πιο φτωχός από εμάς και ίσως πιστεύουν πως αν πάρουν το όνομα Μακεδονία ίσως αλλάξει κάτι. Δεν ξέρω. Πάντως σίγουρα δεν συμφωνώ καθόλου, μα καθόλου. Το θεωρώ εντελώς απαράδεκτο. Η Μακεδονία, ακόμη και από την ιστορία ξέρουμε ότι είναι ελληνική με τον Μέγα Αλέξανδρο κλπ. Τώρα αυτό που σου είπα. Είναι πολύ μικρή αυτή η χώρα, θεωρεί ότι ίσως υπάρξει κάποιο κέρδος από εμάς. Πάντως σίγουρα τα πράγματα δεν θα είναι τόσο ευχάριστα αν τελικά δοθεί αυτή η ονομασία.

Δηλαδή;

Εντάξει, έχουμε που έχουμε όλο αυτό το πρόβλημα με την κρίση. Αν οι πολίτες μείνουν ακόμα πιο δυσαρεστημένοι και που στο τέλος, αν δοθεί η ονομασία αυτή θα γίνει ένας παραπάνω χαμός, στο εσωτερικό, που σίγουρα δεν θα βοηθήσει, θα διχαστούμε ακόμα πιο πολύ, θα υπάρξουν στο δρόμο φασαρίες και είναι το τελευταίο πράγμα που χρειαζόμαστε αυτή τη στιγμή που δεν είμαστε καθόλου ενωμένοι σαν χώρα.

Συνέντευξη Έβδομη

Γνωρίζετε γιατί ξέσπασε η οικονομική κρίση;

Θεωρώ πως έχει να κάνει με το γενικότερο οικονομικό σύστημα και τις αρχές πάνω στις οποίες είναι στηριγμένο. Οπότε θεωρώ ότι όλο αυτό ήταν μια φούσκα, δηλαδή η αγορά κινούνταν με δανεισμένα χρήματα και οι επενδύσεις πάλι το ίδιο, οπότε κάπως ξέσπασε αυτό, δηλαδή δεν είναι μόνο πρόβλημα εσωτερικό και ότι αφορά την Ελλάδα,

αλλά παγκόσμια. Λάθος κινήσεις των τραπεζών, κακοφτιαγμένο οικονομικό σύστημα γενικότερα, οπότε κάπως αυτό οδήγησε σε όλη αυτή την κρίση.

Το μνημόνιο γνωρίζεις γιατί ψηφίστηκε;

Για να μπορέσουμε να δανειστούμε χρήματα.

Δηλαδή; Τι γνώμη έχεις γι' αυτό;

Νομίζω ότι ήταν ο τρόπος για να έχουμε πρόσβαση σε κονδύλια και χρήματα που τα είχαμε ανάγκη. Ήταν πολιτικές κινήσεις, ίσως λανθασμένες. Αυτό.

Ποια ευθύνη τώρα πιστεύεις ότι φέρουν τα κόμματα που κυβερνούσαν πριν τον ΣΥΡΙΖΑ και ψήφισαν τα δύο πρώτα μνημόνια;

Θεωρώ ότι όποιος βρίσκεται σε μια τέτοια ηγετική θέση έχει ευθύνη και προφανώς οι κινήσεις όλων των κομμάτων αυτή την περίοδο ήταν λανθασμένες γιατί δεν μας έφεραν σε μια άλλη κάπως καλύτερη θέση, αλλά το πρόβλημα μεγάλωνε όλο και περισσότερο.

Όμως και ο ΣΥΡΙΖΑ ψήφισε μνημόνια, τι άποψη έχεις γι' αυτό;

Νομίζω, ουσιαστικά ούτε κυβερνάει ο ΣΥΡΙΖΑ ούτε οποιοδήποτε άλλο κόμμα βρίσκεται στην κυβέρνηση πια, ο έλεγχος είναι πάνω από εμάς.

-Δηλαδή;

Εννοώ την Ευρώπη, εννοώ την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και όλους αυτούς.

Τι άποψη έχεις για το νέο δανεισμό που έχει δεχτεί η χώρα μας;

Θεωρώ ότι οι πολιτικοί αρχηγοί θεώρησαν αρχικά ότι είναι μονόδρομος τα δάνεια, παρόλα αυτά στην πράξη εμείς δεν είχαμε κάποια ανάπτυξη νομίζω με όλο αυτό ή τέλος πάντων δεν είδαμε τα αποτελέσματα που περιμέναμε. Νιώθω ότι όλο αυτό είναι ατέρμονο. Θυμώνω πολύ. Δεν έχει τέλος. Δηλαδή έως πότε θα δανειζόμαστε και με ποιόν τρόπο θα καταφέρουμε να ξεπληρώσουμε αυτά τα δάνεια; Νομίζω ότι είναι ένας φαύλος κύκλος που δεν οδηγεί κάπου. Αν της τη γνώμη μου θεωρώ ότι αυτά τα χρήματα δεν είναι εφικτό να επιστραφούν, από πλευράς μας εννοώ, να ξεπληρωθούν τα δάνεια και ίσως και δεν χρειάζεται κιόλας.

Ποια η άποψή σου για την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, το ΔΝΤ και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή; Την Τρόικα δηλαδή.

Η αλήθεια είναι ότι δεν είμαι πολύ γνώστης όλων αυτών και δεν ξέρω και απόλυτα τον ρόλο όλων αυτών, ξέρω ότι διοικούν κατά κάποιο τρόπο την Ευρώπη και ότι οι αποφάσεις που παίρνονται από πλευράς τους είναι πολύ σκληρές. Δηλαδή νομίζω τα

μέτρα, σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, τα μέτρα που προτείνουν και ψηφίζονται είναι απαράδεκτα απλά γιατί αφορούν τις ζωές ανθρώπων και είναι πολύ σκληρα.

Δηλαδή θεωρείς ότι έχουν εξαντλήσει όλη τη σκληρότητα επάνω μας;

Ναι, θεωρώ πως κάνουν αυτό που κάνουν με μια εντελώς... μια ψυχρότητα τέλος πάντων.

Ποια η άποψή σου για την καγκελάρια Άνγκελα Μέρκελ;

Νομίζω ότι είναι μια γυναίκα πολιτικός πολύ σκληρή και αδίστακτη. Εγώ θα χρησιμοποιούσα και τον όρο ψυχοπαθής γιατί δεν ξέρω πώς μπορεί να εκτελεί όλες αυτές τις αποφάσεις χωρίς κανένα συναίσθημα.

Η άποψή σου για τον Βόλφανγκ Σόιμπλε ποια είναι;

Νομίζω η απόψή μου και για τον Σόιμπλε είναι αντίστοιχη, δηλαδή ότι άνθρωποι που βρίσκονται σε τέτοιες θέσεις και εκτελούν ένα τέτοιο ρόλο με τόση ψυχρότητα, νομίζω ότι είναι απλά ψυχοπαθείς.

Η άποψη σας για την Ευρωπαϊκή Ένωση ποια είναι;

Νομίζω ότι μου αρέσει αυτή η έννοια της ενότητας των χωρών. Απλά δεν ξέρω αν λειτούργησε σωστά, δηλαδή στην πορεία κάπου κάτι πήγε λάθος.

Δηλαδή θεωρείς ότι είναι καλύτερο, αντί της συμμετοχής της χώρας μας στην Ευρωζώνη, τα συμφέροντα μας θα διασφαλιζόνταν περισσότερο μέσα σε μια συμμαχία όπως η Ρωσία ή η Κίνα;

Δεν μπορώ να είμαι σίγουρη να σου πω γι' αυτό. Θεωρώ όμως ότι όντως στην Ευρώπη δεν νιώθεις πια αυτή την ασφάλεια που ένιωθες. Ίσως δηλαδή θα πρέπει να επαναπροσδιοριστούμε και να επαναδιαπραγματευθούμε κάποια πράγματα σε ότι αφορά το ρόλο της και το πώς στηρίζουν την κάθε χώρα ώστε να είναι ένα σύνολο όλοι μαζί. Τώρα αν με ρωτάς για την Κίνα και για την Ρωσία, δεν ξέρω να σου πω αν θα ήταν καλύτερα ή όχι.

Ποια η άποψη σας για κοινωνικά κινήματα που αναδύθηκαν την εποχή της κρίσης, όπως οι αγανακτισμένοι, οι «δεν πληρώνω», «μένουμε Ευρώπη»;

Θεωρώ πως είναι αποδεκτός κάθε τρόπος και ότι ήταν λογικό να υπάρξουν αυτά τα κινήματα, στα οποία οι άνθρωποι έβγαζαν την αγανάκτησή τους, δήλωναν τέλος πάντων, την άποψή τους και τη θέση τους. Θεωρώ ότι είναι πολύ λογικό να συμβαίνει και σε μια δημοκρατική χώρα καθένας μπορεί να εκφραστεί με τον τρόπο που θέλει και να δηλώσει τη θέση του.

Εσύ προσωπικά συμμετείχες σε κάποιο κίνημα;

Όχι δεν πήρα θέση σε κάποιο κίνημα.

Ποια είναι η άποψή σου για το Μακεδονικό; Θεωρείς σωστή τη χρήση του όρου «Μακεδονία» στην ΠΓΔΜ;

Όχι, νομίζω ότι ο καθένας στη θέση μου θα απαντούσε το ίδιο, ότι προφανώς και το όνομα αυτό δεν θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί. Δεν ξέρω γιατί, αλλά το όνομα Μακεδονία δεν πρέπει να δωθεί, όπως είναι λογικό ξέρω καλά πως αυτή είναι η σωστή απάντηση. Αφορά την ιστορία μας και κάποια πράγματα θα πρέπει να είναι διακριτά, ας πούμε.

Συνέντευξη Όγδοη

Γνωρίζεται γιατί ξέσπασε η οικονομική κρίση;

Με πιάνεις εντελώς απροετοίμαστο! Αρχιτεκτονική σπουδάζω ξέρεις, όχι πολιτική επιστήμη. Που να ξέρω ακριβώς; Ρεζίλι θα γίνω! Δε ασχολούμαι και δε βλέπω και πολύ ειδήσεις να σου πω. Τα πολιτικά πάντως ποτέ δεν κέντιζαν το ενδιαφέρον μου ιδιαίτερα. Ήταν σα να λέμε κάτι ξένο από μένα. Έχω λίγο χρόνο; Ε, δε θα καθίσω να αναλωθώ για την πάρτη τους. Σε γενικές γραμμές όμως, αν θέλεις, μπορώ να σου πω τι πιστεύω πάνω κάτω. Πιστεύω λοιπόν ότι οι Ηνωμένη μας Ευρωπη μας έφτασε εδω που μας έφτασε. Ποια Ευρώπη της αλληλεγγύης; Είδες πουθενά εσύ κανέναν αλληλέγγυο Ευρωπαίο; Ο καθένας μόνος του! Και τα κέντρα λήψης αποφάσεων; Πως θα εκμεταλλευτούν το λαό κοιτάνε! Μας μπερδέψανε με τα τόσα όργανα και τη σφραγιδοκρατία και χάσαμε τον έλεγχο! Μια φούσκα ήταν όλο αυτό, κάποια στιγμή θα έκανε μπαμ! Όταν έχεις χάσει την ανεξαρτησία σου ως κράτος, τι περιμένεις;

Γνωρίζεται γιατί ψηφίστηκαν τα μνημόνια;

Δεν ξέρω! Δεν ασχολούμαι! Στο είπα και παραπάνω! Πάνω κάτω τα ίδια. Ευρώπη, λαμόγια πολιτικοί προδότες και όλοι μέσα στη χώρα οι τεμπέληδες που ήθελαν να μπούν στο δημόσιο. Γι' αυτό έξω έχουμε γίνει ρεζίλι διεθνώς και μας έχουνε πάρει χαμπάρι! Μας βλέπανε τεμπέληδες και διεφθαρμένους και σου λένε οι Γερμανοί, εδώ είμαστε! Πάμε! Θα φτιάξουμε αποικία εκεί! Εμένα όμως να σου πω τι με προβληματίζει; Ο λαός με προβληματίζει! Που αντί να βγούμε όλοι στο δρόμο και να τους διώξουμε όλους τους προδότες τους εθνικούς, καθόμαστε μεταξύ μας και τρωγόμαστε. Εμένα με νοιάζει που δεν έχω δουλειά! Τσαντίζομαι! Νευριάζω, πως το

λένε! Να θέλω να βγώ, να πάω ένα ταξίδι, να δουλέψω, να ζήσω και να μη μπορώ να κάνω τίποτα από αυτά! Με δεμένα τα χέρια μας έχουν εμάς τη νέα γενιά. Δε θέλω να δουλεύω και να ζω με 300 ευρώ. Δε γουστάρω! Και για αυτό την ψάχνω πάντα να φύγω από εδώ! Μας έχουν ταπεινώσει εμάς τους νέους! Μας έχουν διαλύσει! Βγαίνω στο κέντρο, κοιτάζω τα μαγαζιά, κλειστά! Κοιτάζω φίλους, άνεργοι! Γονείς, απολυμένοι! Παιδιά στο δρόμο και άστεγους πολλούς. Ξέρεις, δεν είναι μύθος, ούτε και κλαίγομαι, αλλά όντως βλέπω πολλούς να ψάχνουν σκουπίδια τα βράδια στη γειτονιά μου το Παγκράτι! Κόσμος σαν και σένα και σαν και εμένα, περιμένουν να νυχτώσει και βγαίνουν στον κάδο. Και εκνευρίζομαι ρε γαμώτο! Και λέω γιατί εμείς; Γιατί η δικιά μας η γενιά; Αλλά και πάλι, ανοίγω την τηλεόραση και βλέπω μπροστά μου τους βλάκες που μας κυβερνάνε και λεω καλά να πάθουμε ρε!

Ποιά ευθύνη πιστεύεται ότι φέρουν τα κόμματα που κυβέρνησαν πριν από το ΣΥΡΙΖΑ και ψήφισαν τα δυο πρώτα μνημόνια

Δε θέλω να επαναλαμβάνομαι και να γίνομαι κουραστικός! Τα είπα και θα τα πω και τώρα αφού ρωτάς. Φταίει! Φταίει στο βαθμό που τους αφήσαμε να μας τα κάνουν. Είμασταν κοιμισμένοι και ζούσαμε ο καθένας τη ζωούλα του, στην κοσμάρα του που λέμε. Χωρίς να σκεφτόμαστε τι μπορεί να κάνουν αυτοί πίσω από την πλάτη μας. Μας πιάσαν στον ύπνο όμως οι αλήτες και οι δικοί μας και οι ξένοι. Μας ξεγέλαγαν κάθε τετραετία και πηγαίνανε οι γονείς μας σαν τα βόδια και τους ψηφίζανε! Μα καλά, ώρες ώρες κάθομαι μόνος μου και σκέφτομαι δε βλέπανε φάτσες; Δεν καταλάβαιναν από τα μούτρα τους ότι είναι υποκριτές; Ψεύτες; Ότι μόνο για την τσεπούλα τους καίγονται; Καλά κάνω εγώ και έχω πει ότι δε ξαναψηφίζω ποτέ! Ξέρεις; Έχω πει πως κάθε τέσσερα χρόνια που θα είναι οι εκλογές εγώ θα φεύγω. Θα πηγαίνω για καφέ. Και άμα έχει και καλό καιρό; Εκδρομή!

Ψήφισε και ο ΣΥΡΙΖΑ μνημόνιο. Τι άποψη έχετε για αυτό;

Ψήφισε και ο ΣΥΡΙΖΑ μνημόνιο! Ε, φυσικά και θα ψήφιζε. Τι ήταν ο Τσίπρας; Ένας άσχετος ήτανε που ήθελε και αυτός να γίνει πρωθυπουργός! Η πρόθεση διέφερε μόνο λίγο. Πιστεύω θα τον βόλευε να μην υπογράφαμε μνημόνια. Να λέει ο λαός πως είναι ο σωτήρας μας, να βγαίνουνε πρωθυπουργοί μέχρι και τα εγγόνια του. Όμως όλοι ίδιοι είναι. Και αυτοί! Και αυτοί που φύγανε! Και αυτοί που θα έρθουν! Και ξέρεις γιατί; Γιατί είναι ίδιοι με εμάς! Καθρέφτης της κοινωνίας μας. Τους θεωρώ απλά όλους ίδους. Δεν έχω κάτι άλλο να πω, Άλλη ερώτηση;

Τι άποψη έχετε για τον έως τώρα δανεισμό που έχει δεχθεί η χώρα μας;

Αμα βρεις έναν Έλληνα που να συμφωνεί με τα μνημόνια θέλω να έρθεις σε παρακαλώ και να μου τον δείξεις. Είμαι περίεργος ειλικρινά. Τώρα που το σκέφτομαι βέβαια υπάρχουν! Οι πολιτικοί μας, οι Ευρωπαίοι και τα κανάλια της διαφθοράς που τους κάνουν τόσα χρόνια πλάτες γιατί είναι τα τσιράκια τους. Από το λαό όμως κανένας δεν υπάρχει. Και δε μιλάω για τους βολεμένους τους πενηντάρηδες ή τα κομματόσκυλα μέσα στα πανεπιστήμια. Μιλάω για το λαό που έχει υποφέρει τόσα χρόνια από τα δάνεια και τα μέτρα. Δε λέω ότι δεν έπρεπε να γίνουν μεταρρυθμίσεις, αλλά όχι και έτσι ρε παιδί μου! Αυτοί έχουν βαλθεί να μας πεθάνουνε! Μας έχουνε κάνει πειραματόζωα κανονικά οι άσχετοι. Πιστεύω αλήθεια, ότι κάνουν πειράματα. Ξέρεις, όχι ότι μας ψεκάζουνε και τέτοια που λένε κάτι βλάκες φασίστες, αλλά για να δούνε άμα πάθουνε το ίδιο και οι δικές τους οικονομίες, τι μπορούν να κάνουνε; Τι τους συμφέρει; Τι αντέχει ο λαός; Πόσα μπορεί και υπομένει και έτσι. Ας μας δώσουνε και άλλα. Ας μας δίνουν ένα μνημόνιο κάθε χρόνο, κάθε μήνα! Τι άλλο έχουμε να χάσουμε; Νομίζεις έχουμε πολλά; Τίποτα δεν θα πάρουν πίσω και καλά να πάθουνε όλοι αυτοί. Ο κόσμος είναι στα κάγκελα. Όλοι είμαστε οργισμένοι και εξαγριωμένοι! Κάποια μέρα θα γίνουν πολλά να ξέρεις! Θα καεί η Αθήνα! Θα βγούμε στο δρόμο και θα γίνει χαμός! Τότε δε θα ξέρουν που να κρυφτούν και κατά που να κάνουν. Ως τότε όμως; Περιμένουμε! Μας έχουν ρεζιλέψει. Αποδόμηση προσωπικότητας λέγεται αυτό! Το να σε ξεβρακώνουν και να σε κάνουν ρεζίλι. Να σε αφήνουνε άνεργο ή νηστικό; Υπάρχει κάτι χειρότερο; Απο το να θέλεις να πάρεις έναν καφέ, να είσαι 26 χρονών και να ζητάς λεφτά από τους παππούδες που παίρνουν και αυτοί μια συνταξούλα 500 ευρώ; Ξεφτίλες έχουμε καταντήσει.

Πιστεύεις ότι τα χρήματα που έχουμε δανειστεί πρέπει να τα επιστρέψουμε;

Αυτή δεν είναι ερώτηση! Όχι βέβαια! Τι να επιστρέψουμε; Μας δουλεύεις και εσύ; Αυτοί, δεν μας δίνουν χρήματα, χρήματα που πάνε στο λαό ή στις υποχρεώσεις της χώρας. Πατάνε κάτι κουμπιά στους υπολογιστές και έχουμε λέει ποσοτική χαλάρωση και δεν ξέρω και εγώ τι. Πες τα στη γιαγιά που δεν έχει να πάρει φάρμακα. Πες της, γιαγια σου κόβω τη σύνταξη για να μπούμε στην ποσοτική χαλάρωση. Και θα καταλάβει η γιαγιά. Θα μείνει ήσυχη. Μπορεί να μην έχει να φάει, αλλά θα χαρεί γιατί μας αναβαθμίσανε οι οίκοι αξιολόγησης. Τίποτα να μη τους δώσουμε πίσω. Ανυπακοή θέλουν. Να δούνε ότι δε μαςάμε άλλο και να μας αφήσουν στην ησυχία μας. Δεκάρα δε θέλω να τους δώσουμε. Αλήθεια! Και τότε να δω τα μούτρα σου Σόιμπλε, που

περιμένεις να μας τα πάρεις πίσω διπλά και τριπλά για να πλουτίζει η χώρα σου και να ζούμε εμείς ταπεινωμένοι.

Ποιά η άποψή σας για την την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο; Την τρόικα δηλαδή.

Όλοι αυτοί είναι η τρόικα που ακούμε, ε; Πρώτη φορά το ακούω ότι όλοι αυτοί οι εθνικοί δυνάστες μας μαζεμένοι, είναι αυτό που λέμε η τρόικα. Δεν το ήξερα πως αυτοί οι τρεις είναι οι τρόϊκά που ακούμε συνέχεια! Όχι ότι με ενδιαφέρει και πολύ κιόλας, ή έχει και καμιά ιδιαίτερη σημασία. Εγώ και μόνο που ακού τρόικα να σου πω την αλήθεια, ανατριχιάζω. Και θυμώνω. Ξέρεις τι μου έρχεται πάντα στο μυαλό; Οι γονείς μου. Που κάθε φορά που συνεδριάζει η τρόικα κάθονται σαν τα φοβισμένα ανθρωπάκια μπροστά από την τηλεόραση και περιμένουν να δούν τι ανωμαλία θα τους κατέβει και αυτή τη φορά στο κεφάλι. Τι θα σκεφτούν και πάλι να μας κάνουνε. Και γυρνάω στο σπίτι και πάντα ακούω τον πατέρα μου να λέει ότι και πάλι θα του κόψουν τη σύνταξη. Κάθε φορά που έρχονται αυτοί εδώ, η σύνταξη μικραίνει. Οπότε ακούγεται αστείο, αλλά η λέξη τρόικα είναι συνδεδεμένη στο μυαλό μου με τη σύνταξη του πατέρα μου και τα κλάματα της μάνας μου. Δε μπορώ να βλέπω τη μάνα μου να κλαίει. Μου τη δίνει. Έχουν μπει στην οικογένειά μας μέσα και είναι αυτοί που κάνουν το κουμάντο. Μιζέρια κανονική ε; Εγώ δεν είμαι έτσι. Δε τους φοβάμαι και δεν με ενδιαφέρουν. Ξέρω πολύ καλά ότι αν συνεχίσουν τα πράγματα να πηγαίνουν έτσι κατά διαόλου -που έτσι θα πηγαίνουν- θα σηκωθώ και θα φύγω μια και καλή από εδώ. Δε σπούδαζα τόσα χρόνια για να μου πετάξουνε κάτι ψίχουλα και εγώ να κουνάω την ουρά μου στην τρόικα σαν το σκυλάκι. Έχω φάει τόσα χρόνια στα θρανία. Έχω ρίξει τόσο κόπο πάνω σε αυτό που κάνω. Δε θα με ταπεινώσουν αυτοί. Ξέρεις καμιά φορά σκέφτομαι αυτή τη χαζομάρα που λένε οι μεγαλύτεροι και κάτι παππούδες, ότι θα ρίξουν βόμβα στη Βουλη. Και να σου πω κάτι; Είμαι τόσο θυμωμένος που πιάνω τον εαυτό μου να χαίρεται με κάτι τέτοια.

Ποιά η άποψή σου για τη Μέρκελ

Ψυχρή πραγματίστρια. Και απλά δε τη νοιάζει κανείς πέρα από τους Γερμανούς και το λαό της. Αυτοί, την θέλουνε! Και γιατί να μη τη θέλουν; Οι Γερμανοί ούτε περικοπές έχουνε στους μισθούς τους, ούτε ανεργία. Δεν ξέρω κάτι άλλο για αυτή και δε με νοιάζει. Μου είναι αδιάφορη. Καλά μας κάνει και μας έχει καθίσει στο σβέρκο. Οι Γερμανοί κατέστρεψαν μια φορά την Ευρώπη! Γιατί να μην το κάνουνε και δεύτεροι; Ποιός θα τους εμποδίσει; Εμείς; Εδώ δεν τους εμπόδισαν τα όπλα και τα πεθαμένα

κορμιά που πέφτανε κάθε μέρα. Θα τους νοιάξουμε εμείς που μας έχουνε και στη μπούκα και μας θεωρούνε και τεμπέληδες;

Ποιά η άποψή σου για το Σόιμπλε;

Αυτός και αν μας έχει στη μπούκα. Αυτός μας μισεί. Όταν βγήκε το ΣΥΡΙΖΑ, που προσωπικά δεν το στηρίζω, και του κάνανε τους δύσκολους με τον Βαρουφάκη αυτός σκύλιασε. Έχει βάλει σκοπό να μας μηδενίσει και το κάνει κάθε μέρα με κάθε τρόπο. Με δηλώσεις; Με οικονομικό πόλεμο; Με όποιο τρόπο μπορεί! Εγώ μόνο τη φάτσα του που βλέπω και νευριάζω. Τον βλέπω στην τηλεόραση και θέλω να την κλείσω. Και αυτός είναι, μαζί με όλους τους χαρτογιακάδες που εξαγρίωσαν τον κόσμο και στραφήκαμε όλοι στην αντίδραση και στο «ΟΧΙ» τότε στο δημοψήφισμα. Ξέρεις τι είναι να βλέπεις έναν αντιπαθητικό τεχνοκράτη να σου κάνει κουμάντα; Κουμάντο στη χώρα σου ρε ήθελα να του πω τότε. Αλλά Ήταν από τη μια όλοι αυτοί, και από την άλλη κάτι Γεωργιάδηδες και κάτι Μητσοτάκηδες που ήταν σα να τρωσ μπουνιά στο στομάχι από την αηδία μόλις τους έβλεπες στα κανάλια. Σκέτη φρίκη.

Ποιά η άποψή σου για την Ευρωπαϊκή Ένωση;

Η χειρότερη! Ποιά να είναι; Κοίτα μόνο το συμφέρον μας κάνει να θέλουμε να είμαστε εκει πέρα. Αν δεν ήταν τα χειρότερα που μας περιμένουν άμα βγούμε θα σου έλεγα εγώ. Είμασταν ποτέ ένα; Είμασταν ποτέ Ηνωμένη Ευρώπη; Μόνο η οικονομία μας ένωσε και αυτή είναι τώρα που θα μας χωρίσει. Εγώ το συμφέρον της χώρας μου κοιτάζω. Όπως κάνουνε και οι Γερμανοί. Ξέρω πως έξω θα είμαστε χειρότερα. Μέσα θα έχει όμως λιτότητα. Τίποτα δε μου κάνει από τα δύο. Αλλά. Από την πείνα διαλλέγω φυσικά λιτότητα. Να είχαμε κράτος σωστό και πολιτικούς άξιους και ας τους γυρίζαμε την πλάτη. Τώρα ανάγκη τους έχουμε. Ας κοιτάξουμε πως θα τη βγάλουμε καθαρή και τι είναι πιο ανώδυνο για την πάρτη μας. Και όταν ακούω κάτι βλάκες μέσα στα πανεπιστήμια και έξω στη ζωή να λένε για ευρωπαϊκές αξίες, αλήθεια στο λέω μου έρχεται εμετός.

Θεωρείς ότι αντί της συμμετοχής της χώρας μας στην Ευρωζώνη, τα συμφέροντά μας θα διασφαλιζόνταν περισσότερο μέσα από μια συμμαχία με κάποια χώρα όπως π.χ. η Ρωσία ή η Κίνα;

Εμένα αυτά μου είναι αδιάφορα τώρα. Το κακό έχει γίνει. Τι να συζητήσω κατόπιν εορτής. Να πω την αλήθεια όμως, όταν ο Τσίπρας είχε πάει στη Ρωσία και είχε κάνει κάποιες επαφές με Πούτιν κάτι μέσα μου είχε πει ότι μπορεί και να γίνει και κάτι. Ο Πούτιν δε μασάει και μπορεί και να μας άπλωνε το χέρι είχα πει, μόνο και μόνο για να

τους τη σπάσει. Τον είχα ικανό αλήθεια. Γιατί είναι να μεν φασίστας αλλά τη χώρα του την έχει πάει μπροστά. Τέλος πάντων δεν έγινε όμως. Δεν ξέρω ποιός φταίει. Η δική μας διαπραγμάτευση; Αυτός που μας γύρισε την πλάτη; Δεν έχω ιδέα. Δε μπορώ να σου πω.

Ποιά η άποψή σου για τα κοινωνικά κινήματα που αναδύθηκαν κατά την εποχή της κρίσης; («Αγανακτισμένοι», «Δεν πληρώνω», «Μένουμε Ευρώπη»).

Καλά το αυτό το Μένουμε Ευρώπη ήταν σκέτη παρωδία. Ένα τσούρμιο βολεμένοι μεσήλικες και κάτι χαζά βολεμένα παιδάκια των κομμάτων με πουκάμισα και γραβάτες στην Πλατεία Συντάγματος. Να κρατάνε Ελληνική σημαία και να λένε «Μένουμε Ευρώπη». «Κοιτάμε την Τσέπη μας» έπρεπε να το πούνε αυτό το κίνημα και όχι έτσι όπως το λέγανε. Τι μένουμε Ευρώπη ρε και άντε μην πω, ήθελα να τους φωνάξω. Τη δεδομένη στιγμή έπρεπε να είμαστε όλοι ένα και να πιέζουμε όλοι μαζί τους Ευρωπαίους για να μας φοβηθούν. Όχι να μας τρομοκρατούνε τα κανάλια και να μας κατευθύνουν. Να κατεβαίνουν ο κόσμος στις πλατείες και να γράφεται η εθνική παρωδία. Γέλαγα και έκλαιγα μαζί. Με το μόνο που συμφωνούσα ήταν με τους «αγανακτισμένους». Τότε ήμουν βέβαια μικρός, 17 χρονών, αλλά θυμάμαι τους γονείς μου. Είχαν πάει. Είχαν κάποιες ελπίδες ίσως μάλλον, ότι θα μπλόκαραν τα μνημόνια και ότι θα παραιτούνταν τα λαμόγια οι πολιτικοί που το μόνο που ξέρουν να κάνουν πάντα είναι να κοιτάζουν τις τρέπες τους. Κάθε μέρα για κάποιες μέρες ήταν εκεί ο πατέρας μου. Μαζί με άλλους στην ηλικία του. Ερχόταν σπίτι χαρούμενος. Του άρεσε που συμμετείχε έλεγε. Θυμάμαι έλεγε ότι ο λαός θα πάρει την εξουσία στα χέρια του και άλλα τέτοια. Θυμάμαι και από την τηλεόραση, κόσμος από όλη την Ελλάδα σε σκηνές. Φάση είχε. Τι να το κάνεις όμως; Τίποτα δεν έγινε και με αυτό.

Εσύ έχει συμμετάσχει σε κάποιο κίνημα;

Όχι σου είπα και δε με νοιάζει. Πιστεύω στα κινήματα. Δημοκρατία είναι! Αλλά δεν ασχολούμαι. Δε θέλω να εμπλακώ και δε με νοιάζει και τόσο η πολιτική. Ειδικά έτσι όπως είναι στη χώρα μας.

Ποιά άποψη έχεις για το Μακεδονικό; Θεωρείς σωστή τη χρήση του όρου Μακεδονία στην ονομασία της πΓΔΜ;

Όχι! Θεωρώ τον εαυτό μου αριστερό, αλλά δε θέλω και να ακούω τους Σκοπιανούς να λένε τους εαυτούς τους Μακεδόνες. Έλεος. Μας τα έχουνε πάρει όλα. Και χρήματα και αξιοπρέπια. Όχι ρε παιδιά και την ιστορία μας. Στο διάλογο η οικονομία. Άμα έχεις ιστορία μπορείς να γεννηθείς από το μηδέν. Άμα δε ξέρεις όμως ποιός είσαι δε μπορεί

να σε σώσει κανείς. Ένα πράγμα έχουμε. Μια αξιοθαύμαστη ιστορία και ένα έθνος υπερήφανο. Έχουμε προσφέρει τόσα στον κόσμο αυτό. Είμαστε μια πολιτιστική δύναμη. Και να σου πω την αλήθεια, άμα δεν είχαμε κρίση δε ξέρω αν θα με ένοιαζε τόσο το όνομα. Τώρα όμως θυμώνω και λέω, όχι ρε! Δε θα μας τα πάρετε όλα. Δε θα μας πάρουν οι ξένοι ακόμα και το όνομα να το δώσουν όπου γουστάρουν αυτοί. Ρεζίλι μας έχουνε κάνει διεθνώς. Ας μας πάρουνε τα λεφτά. Όχι όμως και το έδαφος ή το όνομα!

Συνέντευξη Ένατη

Γνωρίζεις γιατί ξέσπασε η οικονομική κρίση;

Το έναυσμα θεωρώ πως ήταν η κατάρρευση της Lehman Brothers, αλλά και η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση. Είναι γεγονός πως δεν είχαν ληφθεί οι απαραίτητες ενέργειες για την ομαλή μετάβαση από τη δραχμή στο ευρώ. Οι προυπολογισμοί της χώρας, επί χρόνια, δεν ήταν ισοσκελισμένοι, αλλά παρόλα αυτά ήταν σταθερά ελλειμματικοί. Φυσικά, η οικονομία μας δεν ήταν ανταγωνιστική και οι υπερβολικές δαπάνες και ο δανεισμός αποτελούσαν χαρακτηριστικά γνωρίσματα της οικονομίας. Η διαφθορά δε και το πελατειακό κράτος, έκαναν την κατάσταση ακόμα χειρότερη.

Γνωρίζεις γιατί ψηφίστηκαν τα μνημόνια

Η χώρα το 2010 έφτασε στα πρόθυρα της χρεοκοπίας, η αδυναμία πρόσβασης στις διεθνείς αγορές για δανεισμό ήταν πλέον ορατή σε όλους και δε μπορούσε να μείνει πλέον κρυφή. Υπήρχε οπότε, επείγουσα ανάγκη δανεισμού για την εξυπηρέτηση των οφειλών, αλλά και για να μην κυρηχθεί η χώρα σε πτώχευση. Αυτά νομίζω πάνω κάτω ήταν τα αίτια.

Ποια ευθύνη πιστεύεις ότι φέρουν τα κόμματα που κυβέρνησαν πριν από το ΣΥΡΙΖΑ και ψήφισαν τα δυο πρώτα μνημόνια;

Θεωρώ πως τα δυο πρώτα κόμματα που κυβερνούσαν την Ελλάδα από τη μεταπολίτευση και έπειτα φέρουν το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης για την κατάσταση στην οποία επήλθε η χώρα και αναγκάστηκε να υπογράψει τα μνημόνια. Αποδείχτηκε πως η μελέτη και η εφαρμογή των δυο πρώτων μνημονίων ήταν ελλιπής και ανεπαρκής. Το ΠΑΣΟΚ και η ΝΔ μπήκαν σε ένα φαύλο κύκλο. Από τη μια προσπαθούσαν να αποβάλλουν το στίγμα ότι αυτά τα ίδια κόμματα ευθύνονταν για την

κατάσταση της οικονομίας, προεκλογικά υποσχόντουσαν λαϊκά μέτρα και όταν πλέον βρίσκονταν στο τιμόνι της χώρας κατακερμάτιζαν αυτήν την εικόνα λαμβάνοντας αντιλαϊκά μέτρα. Το πρόβλημα ωστόσο δεν είναι μόνο πολιτικό... Ο πολιτικός κόσμος αποτελεί μια μικρογραφία της κοινωνίας.

Ψήφισε όμως και ο ΣΥΡΙΖΑ μνημόνιο. Τι άποψη έχεις για αυτό;

Δυστυχώς και ο ΣΥΡΙΖΑ ακολούθησε τα βήματα των κεντροδεξιών κομμάτων ΠΑΣΟΚ και ΝΔ. Ένα κόμμα με μεγάλη ιστορία για την αριστερά, με την ψήφιση του μνημονίου κατάφερε να αποκαρδιώσει όλους αυτούς που το ψήφισαν στις πρώτες εκλογές και στο δημοψήφισμα. Η εξουσία που δώθηκε στο ΣΥΡΙΖΑ ήταν να διαπραγματευτεί μέχρι τέλους με τους δανειστές. Αν πίστευε η πολιτική ηγεσία του ΣΥΡΙΖΑ ότι δεν μπορούσαν να διαπραγματευτούν περισσότερο και να φέρουν ένα ευνοϊκό αποτέλεσμα για τη χώρα που δεν θα ερχόταν σε αντίθεση με τα όσα υποστήριζε προεκλογικά, το τίμιο θα ήταν να παραιτηθεί, να αναγνωρίσει τα λάθη και ψεύδη που έλεγε προεκλογικά ή να ξανά κάνει δημοψήφισμα με το νέο πακέτο μέτρων και το τρίτο μνημόνιο που υπέγραψε λίγες μέρες μετέ το δημοψήφισμα του Ιουλίου

Τι άποψη έχεις για τον έως τώρα δανεισμό που έχει δεχθεί η χώρα μας;

Δυστυχώς ο δανεισμός της χώρας ήταν... αναγκαίος. Όπως όλες οι χώρες του κόσμου έτσι και η Ελλάδα βασίζεται στον εξωτερικό δανεισμό. Όταν πλέον η Ελλάδα δεν μπορούσε να βγει στις διεθνείς αγορές για να δανειστεί ήταν απαραίτητη η χρηματοδότηση της μέσω μιας άλλης οδού. Το στοίχημα όμως ήταν και είναι η εφαρμογή εκείνων των διαρθρωτικών μέτρων για την εξυγίανση της ελληνικής οικονομίας.

Τι άποψη έχει για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα; Την τρόικα δηλαδή.

Μέσα απο την ελληνική κρίση φανερώθηκε πως τόσο η ΕΚΤ όσο η Επιτροπή και το ΔΝΤ δεν ήταν έτοιμα να αντιμετωπίσουν μια κρίση τέτοιου είδους. Δεν κατείχαν τα σωστά εργαλεία, πρόχειρες μελέτες που απείχαν από την πραγματικότητα. Στενάχωρη βρήκα πρέπει να σου πω τη ρητορική που προερχόταν πολλές φορές από αντιπροσώπους της τρόικας.

Ποιά η άποψή σου για την καγκελάρια Μέρκελ;

Η καγκελάρια Μέρκελ αποτελεί σίγουρα σπουδαία πολιτική φιγούρα όχι μόνο της Γερμανίας αλλά και της Ευρώπης. Η πρώτη γυναίκα καγκελάρια και μία από τις

ισχυρότερες γυναίκες του κόσμου αν όχι η ισχυρότερη. Τα ποσοστά δημοφιλίας της τόσο στη χώρα της όσο και στην Ευρώπη είναι αρκετά υψηλά. Πολύτιμος υπήρξε ο ρόλος της στην ανθρωπιστική βοήθεια που παρείχε η Γερμανία στους πρόσφυγες κυρίως Συριακής καταγωγής. Ωστόσο στην Ελλάδα, και κυρίως κατά τη διάρκεια της ελληνικής οικονομικής κρίσης και των διαπραγματεύσεων των ελληνικών κυβερνήσεων με τους δανειστές, το ποσοστό δημοφιλίας της ανάμεσα στους Έλληνες έπεσε. Ο Ελληνικός λαός έβλεπε την Μέρκελ ως μια τυρρανική σχεδόν φιγούρα, η οποία αποφασίζει για τα μέτρα των μνημονίων και κατά συνέπεια για την τύχη του ελληνικού λαού, χωρίς να σκέφτεται το ανθρωπιστικό κόστος αυτών των μέτρων για την κοινωνία και τους νέους, που ήταν πολύ μεγάλο.

Ποιά η άποψή σου τώρα για τον Βόλφγκανγκ Σόιμπλε;

Ο Βόλφγκανγκ Σόιμπλε είναι μια ιστορικά μεγάλη πολιτική φιγούρα της χώρας του, κάτι που οι περισσότεροι από εμάς τους Έλληνες αγνοούμε. Ο ίδιος έγινε ευρεία γνωστός στην Ελλάδα ως υπουργός οικονομικών της Γερμανίας, κατά την διάρκεια της ελληνικής οικονομικής κρίσης. Δαιμονοποιήθηκε από τους Έλληνες, ως ο Γερμανός πολιτικός που με τις πράξεις του και τα λόγια του φάνηκε πως ήθελε να “τιμωρήσει” την Ελλάδα, ως το “άτακτο παιδί” της Ευρώπης. Δεν πρέπει να ξεχνάμε πως ο Σόιμπλε ως υπουργός οικονομικών της Γερμανίας είχε την ισχύ να κάνει ότι έκανε και την χρησιμοποίησε για να βελτιστοποιήσει αρχικά τα συμφέροντα της χώρας του και εν συνέχεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ποιά η άποψή σου για την Ευρωπαϊκή Ένωση;

Το υβρίδιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποτελεί ένα θαύμα για την Ήπειρο μας για το οποίο πρέπει να είμαστε ευγνώμονες. Για πρώτη φορά έπειτα από πολλά χρόνια αιματοβαμμένων πολέμων, στη γηραιά ήπειρο υπάρχει ειρήνη. Η Ευρώπη διανύει την καλύτερη περίοδο της παρά την οικονομική δυσπραγία λόγω της κρίσης. Η χώρα μας οφείλει πολλά στην ευρωπαϊκή αλληλεγγύη. Κατά τη διάρκεια της ελληνικής κρίσης, η Ευρωπαϊκή Ένωση ορισμένες φορές φάνηκε αδιάλλακτη και μη φιλική προς την Ελλάδα, αλλά θεωρώ πως αυτό οφείλεται περισσότερο στην μη ετοιμότητα της ένωσης στην αντιμετώπιση τέτοιων κρίσεων. Σε αυτό βέβαια δεν βοήθησε και η άνοδος ακροδεξιών κινημάτων που παρατηρείται σχεδόν σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες συμπεριλαμβανομένων και της χώρας μας. Έτσι λοιπόν παρατηρείται μια αρκετά μεγάλη ευρωσκεπτικιστική στάση ανάμεσα στους Έλληνες. Πιστεύω ακράδαντα προς το προτερήματα μιας ενωμένης Ευρώπης υπερισχύουν των αρνητικών της, και πως

όλοι οι λαοί της θα πρέπει να δείξουμε περισσότερη αλληλεγγύη και να επιδιώξουμε την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Θεωρείς ότι αντί της συμμετοχής της χώρας μας στην Ευρωζώνη, τα συμφέροντα μας θα διασφαλιζόνταν περισσότερο μέσα σε μια συμμαχία όπως η Ρωσία ή η Κίνα;

Η χώρα μας βρίσκεται στο σταυροδρόμι Δύσης και Ανατολής. Είμαστε ένα κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωση αλλά συνάμα έχουμε ανέκαθεν καλές σχέσεις με χώρες της Ανατολής. Η Ελληνορωσική φιλία προϋπάρχει της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η χώρα μας είναι ιστορικά δεμένη με την Ρωσία. Η Ρωσία είναι μία τεράστια χώρα κυριολεκτικά και μεταφορικά και ένας σπουδαίος σύμμαχος της Ελλάδας τον οποίο δεν πρέπει να το χάσει. Οι σινο-ελληνικές σχέσεις μπορεί να μην έχουν τόσο μεγάλη ιστορία όσο οι ελληνορωσικές αλλά είναι εξίσου σπουδαίες. Δυο χώρες με σπουδαίους πολιτισμούς και ιστορίες στο βάθος των αιώνων. Ο ασιατικός γίγαντας τα τελευταία χρόνια φαίνεται να ενδιαφέρεται πολύ για την Ελλάδα, μέσω επενδύσεων κατά κύριο λόγο σε μια περίοδο που πολλοί θα το απέφυγαν λόγω της κρίσης. Η Ελλάδα έχει μια μοναδική ευκαιρία ως χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αποτελέσει τον δίαυλο φιλίας και συνεργασίας με αυτές τις χώρες, πάντα προσκείμενη στον ευρωπαϊκό της χαρακτήρα.

Τι άποψη έχει για τα κινήματα που αναδύθηκαν την εποχή της κρίσης; Μιλώ για τους «αγανακτισμένους», το «Μένουμε Ευρώπη», το «Δεν Πληρώνω».

Η ελληνική κρίση εκτός από την οικονομική της εκδοχή, έφερε στο προσκήνιο μια άλλη κρίση διπλής φύσεως, μια κοινωνικο-πολιτική κρίση. Ο ιστός της ελληνικής κοινωνίας, έπειτα από τα αλληπάλληλα οικονομικά μέτρα που έλαβαν οι κυβερνήσεις ως προαπαιτούμενα των μνημονίων υπέφερε. Τα μέτρα ήταν τετοια που χαρακτηρίστηκαν ως ένα σοκ, μια ανατροπή δεδομένων καταστάσεων και συνθηκών που άλλαξε και στιγμάτισε την ελληνική κοινωνία. Λογικό επακόλουθο ήταν η γενικευμένη αγανάκτηση και οργή που ένιωθε η κοινωνία για τον πολιτικό κόσμο, τόσο τον εγχώριο όσο και τον ξένο. Αυτή η οργή και αγανάκτηση, όπως όλοι μας παρατηρήσαμε, εκφράστηκε μέσω γενικευμένων κινήματων όπως αγανακτισμένοι, το κίνημα της πατάτας, κίνημα δεν πληρώνω και κάποια άλλα. Αυτά τα κινήματα όπως και αυτά που παρατηρήθηκαν κατά τη διάρκεια του δημοψηφίσματος του 2015 αποτέλεσαν την μόνη δίοδο των πολιτών και της κοινωνίας να εκφράσει όσα ακριβώς ένιωθε. Ήταν ο τρόπος έκφρασης του θυμικού στοιχείου που είχε συσσωρευτεί σχεδόν

σε όλα τα στρώματα του κοινωνικού ιστού. Ήταν ο μοχλός πίεσης στις κυβερνήσεις και στους δανειστές. Δεν μπορώ να πω το κατά πόσο ήταν επιτυχείς οι προσπάθειες αυτών των κινημάτων, αλλά αυτό που μπορώ να παρατηρήσω και θα σχολιάσω τώρα είναι πως η πτώση του δικομματισμού στο ελληνικό πολιτικό σύστημα οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και σε αυτά τα κινήματα.

Ποιά η άποψή σου για το Μακεδονικό; Θεωρείς σωστή τη χρήση του όρου Μακεδονία στην ονομασία της πΓΔΜ;

Είμαι υπέρ της αυτοδιάθεσης των λαών. Πιστεύω πως παίχτηκε ένα “άσχημο πολιτικό παιχνίδι” σε βάρος των βόρειων γειτόνων μας. Το Μακεδονικό ζήτημα είναι ζήτημα πολιτικό. Ιστορικά η Μακεδονία ήταν και είναι μια πολύ μεγάλη γεωγραφική περιοχή. Θεωρώ αυτονόητο ότι οι Ιστορικές διεκδικήσεις των γειτόνων είναι αβάσιμες. Δεν με ενοχλεί προσωπικά τόσο η χρήση του όρου Μακεδονία καθότι είναι ένας ξεκάθαρα γεωγραφικός προσδιορισμός, όσο η διαστροφή της ιστορίας, δεδομένου ότι η ιστορία αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ταυτότητας ενός λαού. Δυστυχώς η Ελλάδα όσον αφορά το Μακεδονικό ζήτημα, έχει χάσει. Η πλειοψηφία της διεθνούς κοινότητας έχει αναγνωρίσει την γείτονα χώρα ως Δημοκρατία της Μακεδονίας. Θα πρέπει λοιπόν με ρεαλισμό να αναγνωρίσουμε και συνειδητοποιήσουμε ότι ο όρος Μακεδονία στο όνομα της γείτονας χώρας θα υπάρχει για πάντα. Αυτό που θα πρέπει η ελληνική διπλωματία να καταφέρει στις διαπραγματεύσεις, είναι ένα όνομα, που θα περιεχει τον όρο Μακεδονία ή παράγωγα του αλλά και αναγνώριση από την διεθνή κοινότητα της ιστορικότητας της Μακεδονίας ως αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής ιστορίας. Αυτό το όνομα θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο αποδεκτό από την ελληνική κοινή γνώμη καθώς και από τους γείτονες μας, οι οποίοι έχουν υποφέρει αρκετά και βρίσκονται σε ένα σημείο καμψής για την ιστορία τους αλλά και εν γένει των Βαλκανίων.

Συνέντευξη Δέκατη

Γνωρίζεις γιατί ξέσπασε η οικονομική κρίση;

Δεν είμαι σίγουρη αλλά πιστεύω φταίει η χώρα, δηλαδή οι πολιτικοί, αλλά φταίει και η Ευρωπαϊκή Ένωση. Καταλογίζω μεγάλο μερίδιο ευθύνης και στους δυο για την κατάσταση στην οποία έχουμε φτάσει. Οι πολιτικοί σίγουρα έχουν επίσης μεγάλο μερίδιο της ευθύνης. Και οι Ευρωπαίοι αξιωματούχοι το μεγαλύτερο τολμώ να πω. Εγώ δεν ξέρω πολύ καλά οικονομικά ή την επικερότητα. Ξέρω ότι φτάσαμε εδώ και

αυτό είναι το δυσάρεστο της υπόθεσης. Υπάρχει πραγματική ανέχεια εκεί έξω και κόσμος πραγματικά πεινάει. Από εκεί και πέρα το τι έχει γίνει ακριβώς έχει κάποια σημασία; Σημασία έχει το ότι πλέον δυσκολευόμαστε να αγοράσουμε ακόμα και τσιγάρα. Έχουμε φτάσει στο χειρότερο σημείο. Κρίση είναι να μη μπορείς να βγείς μια βόλτα. Να ζεις με τους γονείς σου και να μη μπορείς να κάνεις ότι θέλεις, να περάσεις καλά όπως σου αρέσει και να κάνεις όνειρα. Αυτό είναι κρίση και αυτό βιώνουμε κάθε μέρα εμείς οι νέοι. Ανεργία και καμία μα καμία ελπίδα για το μέλλον.

Γνωρίζεις γιατί ψηφίστηκαν τα μνημόνια

Ψηφίστηκαν για να μας βοηθήσουν. Είχαμε ξεμείνει εντελώς από χρήματα σαν χώρα και ο Παπανδρέου τότε ζήτησε να μας βοηθήσουν οι Ευρωπαίοι. Το 2010 αν δεν κάνω λάθος; Τότε ήτανε;

-Ναι

Ωραία! Τότε ήτανε και που διαλύθηκε και η χώρα εντελώς. Θεωρώ άκυρη την ερώτηση από εδώ και πέρα. Σου απάντησα νομίζω. Εμένα με νοιάζει ότι εγώ δε μπορώ να κάνω αυτό που θέλω. Εμένα οι περισσότεροι φίλοι μου είναι άνεργοι και μένουν με τους γονείς! Όσο να πεις αυτό σε επηρεάζει. Σε κάνει να θες και εσύ να φωνάξεις, να βγείς στους δρόμους και να τα σπάσεις! Να τιμωρήσεις αυτούς που σε έκαναν να ζεις χωρίς δουλειά! Ξέρεις τι είναι να θέλεις να ζήσεις με την κοπέλα σου και να σκέφτεσαι να χωρίσεις επειδή δε μπορείς και δεν έχεις λεφτά; Εμένα αυτό με νοιάζει και όχι τα μαθηματικά και τα οικονομικά. Οπότε, ως προς αυτή την ερώτηση δεν έχω να πω κάτι παραπάνω. Και αν θέλει να ακούσει πράγματα οικονομικά και πολιτικά, σε λάθος άνθρωπο νομίζω έχει έρθει.

Ποια ευθύνη πιστεύεις ότι φέρουν τα κόμματα που κυβέρνησαν πριν από το ΣΥΡΙΖΑ και ψήφισαν τα δυο πρώτα μνημόνια;

Μεγάλη! Πολύ μεγάλη, γιατί αυτοί είναι και οι υπαίτιοι για την κατάστασή μας νομίζω. Βέβαια να σου πω κάτι; Καλά να πάθουμε! Όσο είμασταν καλά και εύποροι, βολεμένοι, πως να το πω, δεν ασχολιόταν κανένας να πάει να ψηφίσει. Χρειάστηκε το μνημόνιο και η κρίση για να μας σηκώσει από τους καναπέδες και από τον ύπνο. Και δεν μιλάω μόνο για τους γονείς και τους μεγάλους, μιλάω και για τους νέους. Ασχολιόμασταν μόνο με τα δικά μας! Το ίντερνετ, το κινητό μας, τη ζωή μας. Όταν όμως νιώσαμε ότι πάνε να μας τα πάρουνε όλα και ξυπνήσαμε, τότε βγήκαμε στους δρόμους, τότε πλακωθήκαμε και τότε πήραμε μπροστά. Κακώς! Τώρα καλά να πάθουμε ότι πάθαμε.

Ψήφισε όμως και ο ΣΥΡΙΖΑ μνημόνιο. Τι άποψη έχεις για αυτό;

Τη χειρότερη έχω για αυτόν. Όλοι ίδιοι. Τι διαφορά έχουν τώρα; Για δές! Καμία. Να πω την αλήθεια το περίμενα. Γίνεται στη χώρα που ζούμε να έχουμε καλούς πολιτικούς; Όχι βέβαια! Ίδιοι με εμάς είναι και εμείς άντε μην πω τι είμαστε. Οπότε, και ο ΣΥΡΙΖΑ μια από τα ίδια. Σκέτη απογοήτευση.

Τι άποψη έχεις για τον έως τώρα δανεισμό που έχει δεχθεί η χώρα μας;

Γίνεται να έχω καλή άποψη; Τη χειρότερη έχω και εδώ. Γενικά όταν ρωτάς για τα χάλια της χώρας μας, να περιμένεις να απαντάνε όλοι τα χειρότερα. Και νομίζω αυτό τα έχει συναντήσει μέχρι και τώρα να λένε. Κοιταξε, είναι βέβαιο, αυτοί οι Γερμανοί! Ήθελαν να μας τυλίξουν σε μια κόλλα χαρτί, να μας έχουν στο χέρι, να μπορούν να μας απειλούν και να μας εκβιάζουν. Μας βρήκαν αδύναμους, με αλήτες πολιτικούς και μας γέμισαν δάνεια! Αλλά όταν ένας πολιτικός δε νοιάζεται για τέτοια χώρα σαν και αυτή, πως μπορούν οι ξένοι να το κάνουν; Βρήκαν πρόσφορο το έδαφος και μπήκαν κανονικά. Οικονομικός πόλεμος, όχι αστεία! Εγώ το πιστεύω! Οικονομικό πόλεμο έχουμε, με γερμανική κατοχή! Κανονική! Γιατί με την οικονομία πόλεμος δε μπορεί να γίνει; Μια χαρά μπορεί! Και μπορεί και γίνεται! Τώρα! Αυτή τη στιγμή που μιλάμε.

Τι άποψη έχει για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα; Την τρόικα δηλαδή.

Να μας ψυχοπλακώσεις θέλεις εσύ σήμερα; Δεν εξηγείται διαφορετικά. Τι άποψη να έχω; Καλή; Την χειρότερη και εδώ. Όχι ότι τους ήξερα και απο χθές. Την χειρότερη όμως έχω, γιατί συνέχεια μας παίρνουν τα λεφτά. Με τίποτε δε μπορούν να ευχαριστηθούν και όλο νομίζουν ότι λίγα κάνουμε. Όλο μέτρα, όλο κάτω οι συντάξεις, όλο φόρους και τίποτα δεν τους κάνει. Χέσε μας θέλω να τους πω όταν κάνουν δηλώσεις κάθε φορά. Τι θέλετε να κάνουμε; Να μην τρώμε καν ή να μη ξοδεύουμε ούτε 1 ευρώ; Εκείνοι ζούνε με τόσα λίγα; Πολύ αμφιβάλλω. Αυτοί είναι συνέχεια στα ακριβά τα ξενοδοχεία και διατάζουν. Ξέρεις ανισότητα, εκείνοι πάνε στα ακριβά πανεπιστήμια, είναι πλούσιοι και εξουσιάζουν. Εμείς τίποτα.

Ποιά η άποψή σου για την καγκελάρια Μέρκελ;

Αστεία ερώτηση αυτή να τη ρωτάνε σε έναν έλληνα. Στη χώρα μας βγές έξω και δείξε μου έναν που να τη συμπαθεί αυτή τη γυναίκα. Κανένας! Και όχι άδικα πιστεύω. Η γυναίκα δεν πάει καλά Είναι ψυχοπαθής! Και το λένε όλοι αυτό, δεν το λέω εγώ. Πιστεύω πως αν δεν ήμουν έλληνας και ήμουν Γερμανός ας πούμε, θα τη συμπαθούσα.

Αλλά τώρα με τίποτα! Είναι πάρα πολύ αυστηρή και αυταρχική. Όχι, δε τη συμπαθώ λοιπόν.

Ποιά η άποψή σου τώρα για τον Σόιμπλε;

Αυτός και αν είναι ο χειρότερος. Αυτός θέλει να μας καταστρέψει σου λέω εγώ. Θέλει να μας ταπεινώσει. Κοίταξε, δε λέω ότι έχει κάτι συγκεκριμένο με την Ελλάδα. Έχει γενικά πρόβλημα αυτός, με όλους. Θέλει να τους κάνει όλους Γερμανούς. Αλλά αυτό δε γίνεται. Είμαστε άλλη πάστα ανθρώπων εμείς και άλλη αυτοί όμως. Γίνεται να ξυπνήσουμε μια μέρα και να γίνουμε όπως μας θέλει; Δε γίνεται! Δε μπορώ να πω ότι δε θα ήταν καλό να πάρουμε κάποιες από τις αρετές τους, ούτε λέω ότι δεν έχει δίκιο ορισμένες φορές όταν μας τη λέει. Αλλά αυτό που με τσαντίζει εμένα περισσότερο είναι που θέλει να κάνει κουμάντο. Κουμάντο στη χώρα σου!

Ποιά η άποψή σου για την Ευρωπαϊκή Ένωση;

Κοροϊδία είναι η όλη κατάσταση τολμώ να πω. Δηλαδή δε νομίζω ότι υπάρχει ενότητα. Ο καθένας κοιτάει τη χώρα του. Και σωστό το βλέπω νομίζω. Γιατί παλιά οκ, μπορούσαμε να μιλάμε για ένα όραμα. Όλα ήταν καλά και τα λεφτά πολλά. Τώρα όμως ήρθε η ώρα να κοιτάξει ο καθένας τη χώρα του και τη δουλειά του. Και έτσι έπραξαν όλοι. Δες τα σύνορα με τους πρόσφυγες και τους μετανάστες και όλου αυτούς. Έκλεισαν όλοι τα σύνορά τους και τους έκλεισαν την πόρτα. Και δε λέω φυσικά ότι τους έκαναν καλά στο θέμα αυτό πάνω, άλλο θέλω να πω. Θέλω να πω ότι την ώρα εκείνη που και καλά θα είχαμε τις ευρωπαϊκές μας ιδέες και το σεβασμό στο άτομα και άλλα τέτοια πολλά παχιά λογάκια, τι έκαναν οι φίλοι μας οι Ευρωπαίοι; Κοίταξαν την πάρτη τους! Αυτό έκαναν. Και τώρα που πρέπει να κάνουμε και εμείς το ίδιο στην οικονομία μας, να κοιτάξουμε δηλαδή τον εαυτό μας γιατί δεν έχουν και κάτι άλλο να μας προσφέρουν οι άνθρωποι, δε μπορούμε να το κάνουμε. Υπάρχει όμως μάλλον ο λόγος. Έψαχναν μάλλον κάποιο τρόπο να μας κάνουν υποτελείς. Να μας κρατάνε στο χέρι. Δεν ξέρω γιατί. Υπάρχει οργανωμένο σχέδιο της Ελλάδας από το ΔΝΤ και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Έτσι δε λένε; Εγώ τουλάχιστον έτσι έχω ακούσει να λέγεται. Λένε ότι η Ελλάδα καταστρέφεται βάσει σχεδίου, με σκοπό την τελική υποδούλωση η οποία θα χρησιμεύσει σαν μάθημα σε οποιονδήποτε πιστεύει ότι μπορεί να αντισταθεί. Έτσι δε λεγόταν και στο δημοψήφισμα;» Έτσι λοιπόν τώρα που πρέπει να κοιτάμε τα δικά μας, δε μπορούμε. Καλά να πάθουμε!

Δηλαδή θεωρείς ότι είναι καλύτερο, αντί της συμμετοχής της χώρας μας στην Ευρωζώνη, τα συμφέροντα μας θα διασφαλιζόνταν περισσότερο μέσα σε μια συμμαχία όπως η Ρωσία ή η Κίνα;

Δεν είναι ερώτηση αυτή τώρα. Από την άποψη ότι πάει αυτό, πέρασε. Και για να απαντήσω όμως, καλά για την Κίνα δεν ξέρω τίποτα, αλλά για τη Ρωσία νομίζω δεν υπήρχε περίπτωση να ασχοληθεί μαζί μας. Η Ρωσία όπως την έκανε ο Πούτιν καλώς ή κακώς έχει πάει μπροστά. Και η Κίνα όμως από όσα ακούω και ξέρω. Σιγά μη γυρνάνε πίσω να κοιτάνε εμάς τα χάλια. Δεν έχουμε κάτι να τους προσφέρουμε. Έτσι πάνε αυτά στην πολιτική. Μου δίνεις, σου δίνω. Και όταν ακούω κάποιους που λένε ότι η Ρωσία μας αγαπά και είναι ορθόδοξοι μου έρχεται να γελάσω, ή να κλάψω! Δεν ξέρω τι από τα δυο πρέπει κανονικά. Ο Πούτιν είναι ισχυρός. Είναι αυστηρός σε όλα του. Ξέρει τι θα πει πολιτική και ισχύς. Μας αρέσει δε μας αρέσει αυτή είναι η αλήθεια. Ξέρει πως είναι να φροντίζεις για τη χώρα σου, το συμφέρον της. Και ξέρει τι θα πει εξουσιάζω. Εδώ οι δικοί μας είναι παιδική χαρά, εντελώς. Τα βλέπει αυτά και όλοι τα βλέπουν έξω και δε μπλέκουν. Ξέρουν πόσο χάλια είμαστε στην οικονομία, αλλά και στο κράτος μέσα. Τώρα όσο για τους Ευρωπαίους, αυτοί μας φορτώθηκαν κατά κάποιο τρόπο. Είπαν τους δίνουμε που τους δίνουμε, ας τους εκμεταλλευτούμε όπου μας παίρνει αφού είναι βλάκες.

Τι άποψη έχει για τα κινήματα που αναδύθηκαν την εποχή της κρίσης; Μιλώ για τους «αγανακτισμένους», το «Μένουμε Ευρώπη», το «Δεν Πληρώνω».

Κακή άποψη έχω. Υγεία είναι να ζητάς το δικιο σου και να διεκδικείς. Ειδικά οι «αγανακτισμένοι» θεωρώ ότι ήταν το σοβαρότερο, εννοώ το πιο μεγάλο. Υπήρχαν προσδοκίες, το που κατέληξαν όμως είναι το θέμα. Γενικά, δε βγήκε και τίποτα. Ο κόσμος πάλι ξεγελάστηκε ακόμα μια φορά. Δε μας ακούει κανείς. Και αυτό όσο απαισιόδοξο και να είναι, είναι η αλήθεια. Εμείς μπορεί να βγαίνουμε στο δρόμο, να φωνάζουμε και τέτοια, αλλά οι πολιτικοί; Δεν ιδρώνει το αυτί τους. Αυτοί κοιτάνε τα δικά τους και πως θα είναι αυτοί καλά. Στο δρόμο έπρεπε να βγαίνουν μαζί με εμάς. Δεν το κάνουν όμως. Και έπειτα απορούνε πως τρώνε γιαούρτια και πως ο κόσμος τους μισεί. Ξέρεις; Δε θεωρώ ότι είμαστε τα υπανάπτυκτα ανθρωπάκια που πιστεύουν ότι είμαστε. Είμαστε εξαγριωμένοι, γιατί μας στερούνε τα θέλω μας και τα όνειρα και τη ζωή του είχαμε και θέλουμε να έχουμε. Ακόμα είμαστε μεταξύ ύπνου και ξύπνιου. Πιστεύω εμείς οι νέοι δεν έχουμε κάνει ακόμα πολλά, ή όσα θα έπρεπε να κάνουμε! Θέλει πιο μαζικά. Θέλει να είμαστε ένα κάθε μέρα στους δρόμους.

-Εσύ προσωπικά έχεις συμμετάσχει σε κάποιο κίνημα;

Εγώ όχι, όχι ακόμα. Αλλά ποτέ δεν ξέρεις.

Ποιά η άποψή σου για το Μακεδονικό; Θεωρείς σωστή τη χρήση του όρου Μακεδονία στην ονομασία της πΓΔΜ;

Όχι. Δε θεωρώ τον εαυτό μου συντηρητικό. Υπάρχει όμως μια ιστορία που έχει γραφτεί από την αρχαιότητα και δεν ξεγράφει ότι και να κάνουν, ότι και να λέει ο καθένας. Δε μου ακούγεται καλά ξαφνηκά να ξεχάσω αυτά που ξέρω. Και δεν είναι ότι εγώ δεν το θέλω. Δεν στέκει όλο αυτό που προσπαθούνε να κάνουνε. Είναι μια χώρα τόση δά, θέλουν να καπηλευτούν την ιστορία μας, τις παραδόσεις και τα προγονικά μας κεκτημένα. Είναι όμως ορθολογικό ο καθένας να ξυπνά ένα πρωί και να αποφασίζει ότι θέλει το όνομα ενός άλλου; Γίνεται ας πούμε, να αποφασίσουμε μια μέρα εμείς, έτσι στα ξαφνικά ότι δε μας αρέσει να μας λένε «Έλληνες» και πως θέλουμε να μας λένε «Γάλλους»; Γίνεται; Ρωτάω απλά. Γίνεται να ξυπνήσουμε ας πούμε μια μέρα, λέω τώρα, και να αποφασίσουμε ότι ο Ναπολέοντας δεν ήταν Γάλλος, αλλά ήταν Έλληνας; Είναι τρελό εντελώς όλο αυτό. Έτσι και αυτοί ένα πρωί αποφάσισαν ότι ο Μέγας Αλέξανδρος δεν θα είναι Έλληνας, αλλά Σκοπιανός! Πάμε καλά; Και γίνεται καθένας που αποφασίζει να κάνει ότι του κατέβει, να τον αφήνουμε έτσι; Νομίζω πως όχι. Δε γίνεται και δεν πρέπει και να γίνεται.